

УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

УВАРОВ Анатолій Олегович

УДК 342.5

ДИСЕРТАЦІЯ

Конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами
своєї інтелектуальної, творчої діяльності

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. О. Уваров

Науковий керівник
Василь Васильович Манзюк
кандидат юридичних наук,
доцент

Ужгород – 2021

АНОТАЦІЯ

Уваров А.О. Конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2021.

У дисертаційному дослідженні вирішено наукове завдання, яке полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Встановлено правову природу та сформульовано авторське визначення понять об'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це офіційно виражені та визнані у суспільстві правила поведінки учасників конституційно-правових відносин, пов'язаних зі створенням, володінням, користуванням та розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються державою, згідно з якими поведінка учасників цих відносин оцінюється як правомірна або неправомірна; суб'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це юридично забезпечена можливість суб'єкта інтелектуальної та творчої діяльності володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що новизна результату творчої діяльності та спосіб здійснення інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом

об'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а забезпечення інтересів творця результату творчої та інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом суб'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Встановлено, що поняття «інтелектуальна діяльність» та «творча діяльність» використовуються в законодавстві України: 1) на позначення результатів діяльності людини; 2) позначення передумов створення об'єктів права інтелектуальної власності; 3) позначення критеріїв виникнення права інтелектуальної власності. Додатково аргументовано, що терміни «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність» та «інтелектуальна власність» не є тотожними поняттями. Дістало подальшого розвитку твердження, що інтелектуальна діяльність може мати ознаку творчості, в той час як творча діяльність не передбачає таку ознаку як наявність інтелекту у творця результату творчої діяльності. Результат інтелектуальної діяльності людини може містити творчу складову, а результат творчої діяльності може бути досягнутий без використання інтелекту людини.

Акцентовано увагу, що унікальність результату творчої діяльності не є обов'язковою ознакою творчої діяльності. Творчість не є обов'язковим критерієм віднесення результату людської діяльності до об'єктів права інтелектуальної власності, обов'язковими є критерії оригінальності. Дістало подальшого розвитку твердження, що однією з основних ознак віднесення результату творчої діяльності до об'єкта права інтелектуальної власності є її новизна, а інтелектуальної діяльності – оригінальність способу здійснення.

Виявлено такі ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої

діяльності: 1) наявність норми об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; 2) здатність бути творцем результату інтелектуальної, творчої діяльності; 3) можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; 4) гарантії захисту захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена.

Виділено елементи змісту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: можливість та здатність виражати результат інтелектуальної, творчої діяльності в об'єктивній формі; розкривати/не розкривати справжнє ім'я творця результату інтелектуальної, творчої діяльності; майнове право інтелектуальної власності; право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності; здатність використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності у будь-який визначений законом спосіб; можливість використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності повністю та/або можливість самостійного використання частини результату інтелектуальної, творчої діяльності; отримати винагороду за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав; використовувати кожним зі співавторів створену ним частину твору на власний розсуд; недоторканість твору; переробляти твір; використовувати твір шляхом його відтворення (повністю або частково); створювати похідний твір як самостійний об'єкт авторського права; використовувати твір різними способами; відтворювати твір; право слідування; можливість укладати договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; можливість передавати право на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності; передавати на договірних засадах організаціям колективного управління повноваження з управління майновими правами; надавати дозвіл на

використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі; забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності; можливість захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена, з якої випливають можливості оприлюднити твір, надати дозвіл на використання або відтворення твору третій стороні, отримувати прибуток від використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності; вимагати вжиття запобіжних заходів для попередження порушень прав інтелектуальної власності та/або для збереження доказів такого порушення; вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди; використання попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет (якщо не йдеться про захист авторського права); захист знаків для товарів та послуг; реєструвати торговельну марку (знака для товарів і послуг); забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак для товарів і послуг; передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору, а також припиняти дію свідоцтва на знак у зв'язку з невикористанням знака; вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; вимагати знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; виправдано очікувати реєстрації торгової марки.

Встановлено коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: суб'єкти авторського права (автори творів, їх спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону); виконавці творів, їх спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань; виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким

на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм; виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм; організації мовлення та їх правонаступники (суб'єкти суміжних прав); автор наукового відкриття; суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (винахідник, автор промислового зразка; інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом); суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (автор компонування напівпровідникового виробу; інші особи, які набули прав на компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом); суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (автор раціоналізаторської пропозиції та юридична особа, якій ця пропозиція подана); суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (автор сорту рослин, породи тварин; інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом; фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку; фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне найменування).

Акцентовано увагу на незалежності авторського права та права власності на матеріальний об'єкт (матеріальний носій), яка проявляється через: 1) зміст особистих немайнових прав та майнових прав суб'єкта авторського права; 2) право власності на матеріальний об'єкт (володіння, користування та розпорядження ним).

Встановлено, що за такими критеріями конституційне право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є таким видом прав людини: 1) за змістом потреб людини –

економічним; 2) за значенням для людини – основним; 3) за суб'єктивним складом – індивідуальним.

Виявлено співвідношення між правом володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та іншими правами і свободами людини і громадянина. Обґрунтовано, що конституційне право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є самостійним суб'єктивним правом людини і гарантією здійснення свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Право на захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності є гарантією суб'єктивного юридичного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які є об'єктами права інтелектуальної власності.

Сформульовано авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Удосконалено існуюче в науці конституційного права уявлення про забезпечення національної безпеки як особливий вид публічних інтересів.

Аргументовано, що він конкретизується підвищенням ефективності нормативно-правових та організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також права на захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Доведено, що не ефективність конституційно-правового механізму реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності створює бар'єри вільної торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності та є загрозою національній безпеці.

Виявлено такі недоліки законодавства України, що регулює суспільні відносини, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: 1) одні й ті самі результати інтелектуальної діяльності охороняються і як винаходи, і як корисні моделі; 2) видача патентів без проведення кваліфікаційної експертизи; 3) відсутність процедури «post-grant opposition».

Аргументовано необхідність вдосконалення ефективності існуючого в Україні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності з врахуванням міжнародних зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС та Угодою ТРІПС. Запропоновано такі концептуальні підходи до вдосконалення конституційно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: 1) домінування приватних інтересів над публічними; 2) людиноцентристський підхід; 3) гармонізація національного законодавства із стандартами охорони інтелектуальної власності ЄС, які вищі за стандарти СОТ.

Удосконалено наявну в науці конституційного права концепцію щодо розуміння організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Встановлено коло органів-гарантів, які здійснюють державно-юридичний захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: національні судові установи; міжнародні судові установи.

Виявлено такі особливості захисту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності і у тому, що є загальним для них, і в його особливостях відповідно до законодавства, дія якого на них поширюється; кожен, хто не є власником результатів інтелектуальної, творчої діяльності, не має права створювати перешкод власнику таких результатів у здійсненні належного йому права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх власників результатів інтелектуальної, творчої діяльності; суд не має повноважень підміняти відповідачey - органи виконавчої влади - у питаннях, що належать до їх виключної компетенції.

З'ясовано різницю між «звичайним очікуванням» і «легітимним очікуванням» - воно має такі ознаки: 1) є більш конкретним ніж звичайне очікування; 2) базується на положеннях національного законодавства та/або

усталеній національній судовій практиці. З'ясовано зміст принципу «добропорядного врядування».

Дістало подальшого розвитку розуміння нових підходів до застосування судами України норм права, що регулюють відносини у сфері обігу вакцин, пов'язані з передачею права власності на реєстраційні посвідчення на них та перенесенням виробництва вакцин з однієї країни в іншу.

Втручання держави у право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не є порушенням державою її обов'язку з забезпечення цього права, якщо таке втручання передбачене законом, має на меті одну чи кілька законних цілей, є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення саме цих цілей.

Встановлено критерії дотримання вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: доступність, передбачуваність норм права цього закону, сумісність з принципом верховенства права. Акцентовано увагу, що порушенням ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції є ретроспективне втручання з боку законодавця у право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що чинне законодавство України потребує вдосконалення в світлі практики Європейського суду з прав людини щодо питань «*expectativa jurídica*» при подачі заявки на реєстрацію товарного знаку, а також щодо втручання держави відносно «правомірного очікування» заявників.

Доведено, що при обмеженні права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності має бути забезпечено можливість здійснення судового контролю за таким обмеженням шляхом закріплення цього в законі, суворого та чіткого визначення кордонів

обмеження права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Акцентовано увагу, що обмеження права володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не тотожне дерогаціям. Наведено критерії відмінності між ними.

Ключові слова: права людини, основоположні свободи, конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, гарантії конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, захист конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, обмеження конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

SUMMARY

Uvarov A.O. The constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of a Doctor of Philosophy (Ph.D) on the specialty 12.00.02 “Constitutional law; municipal law” (081 – Law). – State Higher Educational Institution «Uzhhorod National University». – Uzhhorod, 2021.

The dissertation research solves the scientific task, which is to develop theoretical provisions and practical recommendations for improving the constitutional and legal regulation of the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities.

The legal nature and the author's definition of the concepts of the objective right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative

activity are officially expressed and recognized in society rules of conduct of participants in constitutional and legal relations disposal of the results of intellectual, creative activity, protected by the state, according to which the behavior of the participants of these relations is assessed as lawful or unlawful; the subjective right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities and creative activity is a legally secured opportunity for the subject of intellectual and creative activity to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities .

It is argued that the novelty of the result of creative activity and the way of intellectual activity is an integral essential element of the objective constitutional right to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity, and ensuring the interests of the creator of creative and intellectual activity is an integral element. subjective constitutional right to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity. It is established that the concepts of "intellectual activity" and "creative activity" are used in the legislation of Ukraine: 1) to denote the results of human activity; 2) designation of preconditions for creation of objects of intellectual property rights; 3) designation of criteria for the emergence of intellectual property rights. It is further argued that the terms "intellectual activity", "creative activity", "intellectual creative activity" and "intellectual property" are not identical concepts.

The assertion that intellectual activity can have a sign of creativity was further developed, while creative activity does not presuppose such a sign as the presence of intelligence in the creator of the result of creative activity. The result of human intellectual activity can contain a creative component, and the result of creative activity can be achieved without the use of human intelligence. It is emphasized that the uniqueness of the result of creative activity is not a necessary feature of creative activity. Creativity is not a mandatory criterion for classifying the result of human activity as objects of intellectual property rights, criteria of originality are mandatory. It was further developed that one of the main features of classifying the result of creative

activity as an object of intellectual property rights is its novelty, and intellectual activity - the originality of the method of implementation.

The following features of the constitutional right to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity were revealed: 1) the existence of a norm of objective law, which establishes the possibility to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity; 2) the ability to be the creator of the result of intellectual, creative activity; 3) the ability to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activities; 4) guarantees of protection of the idea and the actual form in which it is expressed.

The range of subjects of the constitutional right to own, use and dispose of the results of their intellectual activity is established: subjects of copyright (authors of works, their heirs and persons who have acquired the rights to works in accordance with the contract or law); performers of works, their heirs and persons who have acquired related rights in accordance with the contract or the law on performances; producers of phonograms, their heirs (successors) and persons to whom related property rights in relation to phonograms have been legally transferred; videogram producers, their heirs (successors) and persons to whom related property rights in relation to videograms have been legally transferred; broadcasting organizations and their successors (subjects of related rights); author of a scientific discovery; subjects of intellectual property rights to the invention, utility model, industrial design (inventor, author of the industrial design; other persons who have acquired the rights to the invention, utility model and industrial design under contract or law); subjects of intellectual property rights to the layout of the semiconductor product (author of the layout of the semiconductor product; other persons who have acquired the rights to the layout of the semiconductor product under the contract or law); subjects of intellectual property rights to the innovation proposal (the author of the innovation proposal and the legal entity to which the proposal is submitted); subjects of intellectual property rights to a plant variety, animal

breed (author of a plant variety, animal breed; other persons who have acquired intellectual property rights to a plant variety, animal breed under contract or law; natural and legal persons who are subjects intellectual property rights to a trademark, individuals and legal entities that are subjects of intellectual property rights to a commercial name.

Emphasis is placed on the independence of copyright and ownership of the material object (material carrier), which is manifested through: 1) the content of personal non-property rights and property rights of the subject of copyright; 2) ownership of a material object (possession, use and disposal).

It is established that according to the following criteria, the constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative activity is the following type of human rights: 1) in terms of human needs - economic; 2) by value for the person - the main; 3) by subject composition - individual.

The relationship between the right to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity and other rights and freedoms of man and citizen is revealed. It is substantiated that the constitutional right to own, use and dispose of the results of one's intellectual and creative activity is an independent subjective human right and a guarantee of the exercise of freedom of literary, artistic, scientific and technical creativity. The right to protection of intellectual property, their copyrights, moral and material interests arising in connection with various types of intellectual activity is a guarantee of a subjective legal right to own, use and dispose of the results of their intellectual, creative activity, which are objects intellectual property rights.

The author's definition of the concept of guarantees of the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative activity is formulated: in terms of content - as a system of means and methods, the creation of which is the obligation of the state. use and dispose of their property, the results of their intellectual, creative activities; in the form - as provided by the national legislation of

Ukraine normative-legal and organizational-legal ways of realization of the right to own, use and dispose of the property, results of the intellectual, creative activity; in essence - as conditions that the state is obliged to create for the realization of the right to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual, creative activities.

The existing notion of ensuring national security as a special kind of public interest in the science of constitutional law has been improved. It is argued that it is concretized by increasing the effectiveness of regulatory and organizational and legal guarantees of the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative activities, as well as the right to protection of intellectual property, copyright, moral and material interests. language with different types of intellectual activity. It is proved that the ineffectiveness of the constitutional and legal mechanism of realization of the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative activity creates barriers to free trade in intellectual property rights and is a threat to national security.

The following shortcomings of the legislation of Ukraine regulating public relations which arise at realization of the right of everyone to own, use and dispose of results of the intellectual, creative activity are revealed: 1) the same results of intellectual activity are protected both as inventions, and as useful models; 2) issuance of patents without qualification examination; 3) lack of "post-grant opposition" procedure.

It is argued the need to improve the effectiveness of the existing constitutional and legal mechanism in Ukraine to ensure the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative activities, taking into account Ukraine's international obligations under the Association Agreement with the EU and TRIPS Agreement. The following conceptual approaches to improving the constitutional and legal regulation of public relations, which arise in the exercise of the right to own, use,

or dispose of the results of his intellectual or creative activities , creative activities: 1) the dominance of private interests over public; 2) human centrist approach; 3) harmonization of national legislation with EU intellectual property protection standards that are higher than WTO standards.

The concept of understanding the organizational and legal guarantees of the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities and creative activity in the science of constitutional law has been improved. The range of bodies-guarantors which carry out the state and legal protection of the right of everyone to own, use and dispose of results of the intellectual activity is established: national judicial institutions; international judicial institutions.

The following features of protection of the constitutional right of everyone to own, use and dispose of results of the intellectual activity are revealed: the state provides protection of the rights of all subjects of the property right to results of intellectual, creative activity both in that is common to them and in its features according to the legislation. , the effect of which extends to them; everyone who is not the owner of the results of intellectual, creative activity, has no right to create obstacles to the owner of such results in exercising his right to own, use and dispose of the results of his intellectual, creative activity, as well as to take any other actions aimed at violating or restriction of the owner's powers to own, use and dispose of the results of intellectual, creative activity; the rights to own, use and dispose of property are equal for all owners of the results of intellectual, creative activity; the court does not have the authority to replace the defendants - the executive authorities - in matters within their exclusive competence.

The difference between "normal expectation" and "legitimate expectation" is clarified - it has the following features: 1) is more specific than normal expectation; 2) is based on the provisions of national law and / or established national case law. T

he content of the principle of "good governance" is clarified.

There is a further development of understanding of new approaches to the application by the courts of Ukraine of the rules of law governing relations in the field of vaccine circulation, related to the transfer of ownership of registration certificates and transfer of vaccine production from one country to another.

State interference in the right to own, use and dispose of the results of its intellectual, creative activity is not a violation by the state of its obligation to ensure this right, if such interference is provided by law, has one or more legitimate aims, is necessary in a democratic society. it is these goals.

Criteria for compliance with the requirement "prescribed by law" in state intervention in the constitutional right of man and citizen to own, use and dispose of the results of their intellectual activity: accessibility, predictability of the law of this law, compatibility with the rule of law. It is emphasized that in violation of Art. 1 of Protocol No. 1 to the Convention is a retrospective interference by the legislator in the right of everyone to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities .

It is argued that the current legislation of Ukraine needs to be improved in the light of the case law of the European Court of Human Rights on " *expectativa jurídica* " issues when filing an application for trademark registration, as well as on state intervention regarding "legitimate expectations" of applicants.

It is proved that when restricting the right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities activity, it should be possible to exercise judicial control over such restriction by enshrining it in law, strict and clear definition of the limits of restricting the right of everyone to own, use and dispose of their intellectual activity.

It is emphasized that the restriction of the right to own, use and dispose of the results of one's intellectual and creative activity is not identical to derogations. The criteria for the difference between them are given.

Key words: human rights, fundamental freedoms, constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities, guarantees of the constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities, protection of the constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities, restriction of the constitutional right to own, use, or dispose of the results of his intellectual or creative activities.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Уваров А.О. Конституційно-правове регулювання обмеження права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. №4. 2020. С. 131-137.

2. Уваров А.О. Суб'єкти конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 64. С.1-5.

3. Уваров А.О. Співвідношення термінів «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність»: доктринальні підходи. *Visegrad journal on human rights*. №1. 2021. С. 9-14.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Уваров А.О. Поняття конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. С. 211-213;

2. Уваров А.О. Зміст конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 20 травня 2021 р.). 2021. С. 119-121;

3. Уваров А.О. Ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Луцьк, 23-24 квітня 2021 р.). 2021. С. 154-156.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина	15
1.1 Поняття, ознаки, зміст конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності	15
1.2 Суб'єкти конституційного права права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності	52
1.3 Співвідношення конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності з іншими правами і свободами людини і громадянина	59
Висновки до розділу 1	75
Розділ 2. Гарантії та захист, обмеження конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності	81
2.1. Гарантії конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності	81
2.2. Захист конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності	113
2.3. Обмеження конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності	129
Висновки до розділу 2	142

Висновки	148
Список використаних джерел	156
Додатки	205

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інтелектуальний, творчий потенціал людини – невичерпний. Сьогодні результати інтелектуальної, творчої діяльності є не лише товаром, здатним приносити дохід його творцю, а й основою для розвитку інноваційної економіки. Конституція України закріплює за кожним право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41). Це право є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина. Виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення цього права – держава повинна вживати належних заходів для забезпечення можливості його реалізації.

Водночас, питання поняття інтелектуальної, творчої діяльності, структурних елементів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, його гарантій та захисту характеризуються теоретичною неопрацьованістю. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України свідчать про недоліки в національному законодавстві та практиці його застосування, що лежать в основі порушень статті 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та необхідність їх усунення з метою виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Це ставить перед наукою конституційного права завдання з розробки теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

З огляду на викладене дослідження конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є актуальним, теоретично та практично назрілим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України на 2015–2020 рр. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у XX–XXI ст.» (номер державної реєстрації 0198U007793).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі дослідницькі *задачі*:

- визначити поняття та виявити ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- виділити елементи змісту конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- встановити перелік фізичних носіїв, що засвідчують набуття права інтелектуальної власності та довести, що право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності, є структурним елементом конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності;

- з'ясувати коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- встановити місце конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності в системі прав і свобод людини і громадянина;

- визначити систему нормативно-правових та організаційно-правових гарантій конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності;

- виявити особливості захисту конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності;

- виявити вимоги, дотримання яких є необхідним при втручанні держави в право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, а також встановити критерії вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в це право;

- виробити пропозиції щодо напрямів вдосконалення конституційно-правового регулювання права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають при реалізації конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Предметом роботи є конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальні методи наукового пізнання, а також такі, що застосовуються в юридичній науці: методи аналізу і синтезу, статистичний, формально-логічний, порівняльно-правовий тощо. Так, логіко-семантичний метод було застосовано для поглиблення загального понятійно-дефініційного апарату (розділи 1, 2). Метод аналізу і синтезу дозволив обґрунтувати визначення поняття конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності (підрозділ 1.1.). За допомогою формально-логічного методу здійснено аналіз законодавства України, що регламентує право кожного право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (розділ 1, 2).

Положення законодавства України та зарубіжних держав проаналізовано за допомогою порівняльно-правового методу (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Статистичний метод дозволив узагальнити практику Європейського суду з прав людини (розділ 2).

В процесі дослідження використовувалися акти міжнародних організацій (Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі, Ради Європи та ін.), нормативно-правові акти органів державної влади України, зарубіжних держав, статистичні дані Європейського суду з прав людини, практика міжнародних судових установ, рішення Конституційного Суду України та зарубіжних держав, Верховного суду, адміністративних судів.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні наукові праці вітчизняних та закордонних вчених: Ю. Г. Барабаша, Д. М. Бєлова, Ю. М. Бисаги, С. Б. Булеци, Л. М. Дешко, Д. Лонг, Н. В. Мішиної, П. Рей, М. В. Савчина, А. О. Селіванова, В. О. Серьогіна, Т. М. Слїнько, О. В. Совгирі, В. Л. Федоренко, Ю. С. Шемшученко, Н. Г. Шукліної, О.В. Щербанюк та ін.

Нормативну базу дисертаційного дослідження становлять міжнародні договори, нормативно-правові акти України та інших країн-учасниць Ради Європи, акти Ради Європи та інших регіональних міжнародних міжурядових організацій з захисту прав людини, Комітету Міністрів Ради Європи.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що в дисертаційному дослідженні вперше у вітчизняній конституційно-правовій науці на основі наукових здобутків, міжнародних договорів, законодавства України та зарубіжних держав, практики його застосування, рішень Європейського суду з прав людини проведено комплексне дослідження конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, що дало змогу обґрунтувати нові теоретичні та прикладні положення і висновки.

Наукова новизна результатів дослідження конкретизується в таких положеннях, висновках, рекомендаціях та пропозиціях:

уперше:

- сформульовано авторське визначення: поняття об'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це офіційно виражені та визнані у суспільстві правила поведінки учасників конституційно-правових відносин, пов'язаних зі створенням, володінням, користуванням та розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються державою, згідно з якими поведінка учасників цих відносин оцінюється як правомірна або неправомірна; поняття суб'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це юридично забезпечена можливість суб'єкта інтелектуальної та творчої діяльності володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- встановлено, що новизна результату творчої діяльності та спосіб здійснення інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом об'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а забезпечення інтересів творця результату творчої та інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом суб'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- виявлено такі ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

1) наявність норми об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

2) здатність бути творцем результату інтелектуальної, творчої діяльності;

3) можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

4) гарантії захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена;

- виділено елементи змісту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: можливість та здатність виражати результат інтелектуальної, творчої діяльності в об'єктивній формі; розкривати/не розкривати справжнє ім'я творця результату інтелектуальної, творчої діяльності; майнове право інтелектуальної власності; право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності; здатність використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності у будь-який визначений законом спосіб; можливість використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності повністю та/або можливість самостійного використання частини результату інтелектуальної, творчої діяльності; отримати винагороду за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав; використовувати кожним зі співавторів створену ним частину твору на власний розсуд; недоторканість твору; переробляти твір; використовувати твір шляхом його відтворення (повністю або частково); створювати похідний твір як самостійний об'єкт авторського права; використовувати твір різними способами; відтворювати твір; право слідування; можливість укласти договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності; можливість передавати право на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності; передавати на договірних засадах організаціям колективного управління повноваження з управління майновими правами; надавати дозвіл на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі; забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності; можливість захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена, з якої випливають можливості оприлюднити твір,

надати дозвіл на використання або відтворення твору третій стороні, отримувати прибуток від використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності; вимагати вжиття запобіжних заходів для попередження порушень прав інтелектуальної власності та/або для збереження доказів такого порушення; вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди; використання попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет (якщо не йдеться про захист авторського права); захист знаків для товарів та послуг; реєструвати торговельну марку (знака для товарів і послуг); забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак для товарів і послуг; передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору, а також припиняти дію свідоцтва на знак у зв'язку з невикористанням знака; вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; вимагати знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; виправдано очікувати реєстрації торгової марки;

- встановлено коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності:

- 1) суб'єкти авторського права (автори творів, їх спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону);
- 2) виконавці творів, їх спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань;
- 3) виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм;
- 4) виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм;

5) організації мовлення та їх правонаступники (суб'єкти суміжних прав);
6) автор наукового відкриття;
7) суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (винахідник, автор промислового зразка; інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом);

8) суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (автор компонування напівпровідникового виробу; інші особи, які набули прав на компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом);

9) суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (автор раціоналізаторської пропозиції та юридична особа, якій ця пропозиція подана);

10) суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (автор сорту рослин, породи тварин; інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом);

11) фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку;

12) фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне найменування;

- встановлено, що за такими критеріями конституційне право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є таким видом прав людини:

- 1) за змістом потреб людини – економічним;
- 2) за значенням для людини – основним;
- 3) за суб'єктним складом – індивідуальним;

- авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

удосконалено:

- наявну в науці конституційного права концепцію щодо співвідношення між правом володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та іншими правами і свободами людини і громадянина;

- підхід щодо забезпечення національної безпеки як особливого виду публічних інтересів та ролі конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності в цьому;

- концептуальні підходи до вдосконалення конституційно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- наявну в науці конституційного права концепцію щодо розуміння організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- розуміння нових підходів до застосування судами України норм права, що регулюють відносини у сфері обігу вакцин, пов'язані з передачею права власності на реєстраційні посвідчення на них та перенесенням виробництва вакцин з однієї країни в іншу;

дістали подальшого розвитку:

- уявлення про поняття та зміст понять «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність», «інтелектуальна власність», «звичайні очікування», «легітимні очікування»;

- положення щодо незалежності авторського права та права власності на матеріальний об'єкт (матеріальний носій);

- твердження, що не ефективність конституційно-правового механізму реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності створює бар'єри вільної торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності та є загрозою національній безпеці;

- уявлення щодо особливостей захисту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності;

- положення щодо критеріїв дотримання вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого аналізу конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

– *нормопроектній та правотворчій діяльності* – з метою розвитку законодавства України з питань забезпечення конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

– *навчальному процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників із конституційного права України, порівняльного конституційного права, міжнародного захисту прав людини.

Особистий внесок здобувача. Висновки та пропозиції, які становлять наукову новизну дисертації, розроблено автором самостійно. Для обґрунтування деяких висновків дисертаційного дослідження використано наукові праці вчених, на які зроблено посилання. Наукові ідеї, розробки, які б належали авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, в дисертаційному дослідженні не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на конференціях, круглих столах, основними з яких є міжнародні науково-практичні конференції «Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ» (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.), «Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади» (м. Київ, 20 травня 2021 р.), II Всеукраїнська науково-практична конференція «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення» (м. Луцьк, 23-24 квітня 2021 р.) та ін.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи викладено в 3 наукових статтях, які опубліковано у періодичних наукових фахових виданнях (у

тому числі у виданнях іноземних держав – 1), у 3 тезах наукових доповідей та повідомлень на міжнародній науково-практичній конференції.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що поділяються на шість підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 205 сторінок, з них основного тексту – 154 сторінки.

РОЗДІЛ 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

1.1. Поняття та зміст конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності

Право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності гарантується конституціями всіх країн-учасниць Ради Європи. Чим далі, тим більше держави усвідомлюють наскільки важливим є створення ефективного конституційно-правового механізму забезпечення цього права адже результати інтелектуальної та творчої діяльності використовуються «... в усіх без винятку формах економічної діяльності. На відміну від природних ресурсів: землі, нафти, вугілля тощо, запаси яких мають певну межу, інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому в останні десятиріччя вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства» і науковці, і практики одностайні в думці, що «у сучасних умовах наспіла об'єктивна потреба в розумінні ролі та місця інтелектуальної власності як економічного об'єкта, а також аналізу особливостей створення й використання різних видів інтелектуальної власності» [222].

Більше того, тенденції розвитку науки, культури, техніки і виробництва, особливо починаючи з другої половини ХХ ст., свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися переважно розумовою діяльністю людини, тобто, саме результати інтелектуальної діяльності визначають стратегію і тактику соціально-економічного

розвитку будь-якої країни, підвищення добробуту людства все більше залежить від здатності отримувати нові знання і застосовувати їх [37].

Стаття 41 Конституції України [98], гарантуючи кожному право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності власне використовує на позначення результатів діяльності людини два такі терміни, як «інтелектуальна діяльність» та «творча діяльність». Непоодинокі ці два терміни використовуються і на позначення передумов створення об'єктів права інтелектуальної власності, і критеріїв виникнення права інтелектуальної власності, а також при намаганні підкреслити наявність чи відсутність новизни в результаті діяльності людини, або способі здійснення.

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільного права є, в тому числі, результати інтелектуальної, творчої діяльності [226]. Отже, результати інтелектуальної, творчої діяльності, про які йдеться в ст. 41 Конституції України є об'єктами.

Згідно зі ст. 418 ЦК України право інтелектуальної власності – це право особи на результати інтелектуальної, творчої діяльності або на інший подібний об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом та (або) іншими законодавчими актами [226]. Таким чином, мова йде про право особи на: 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності; 2) на інший подібний об'єкт права інтелектуальної власності. Словосполучення «інший подібний об'єкт права інтелектуальної власності» вказує на те, що результат інтелектуальної творчої діяльності є об'єктом права інтелектуальної власності.

Загальновідомо, що право інтелектуальної власності у суб'єктивному значенні тотожне речовому праву власності. Воно полягає у належності власнику інтелектуальних прав можливості володіти, користуватися та розпоряджатися відповідним об'єктом. Саме тому, в ст. 41 Конституції України закріплено право

кожного володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю і далі через кому зазначено такі об'єкти, як результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Водночас, загальновідомо, що між об'єктами речового права та права інтелектуальної власності є різниця. Вітчизняна вчена Т. Вахонєва в цьому контексті вірно звертає увагу на той факт, що «... відповідні права трансформовані в дещо інші категорії права. Так, характерною рисою права власності на об'єкти інтелектуальної діяльності є творче походження цих об'єктів і виключність прав на них, що полягає у виключному праві суб'єкта (власника) дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності іншим особам; перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема й забороняти таке використання... Право інтелектуальної власності становлять не тільки майнові права, а також особисті немайнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається законодавством. Це також є відмінною рисою права інтелектуальної власності від права власності» [45]. Таким чином, характерними рисами об'єкту інтелектуальної діяльності є: 1) творче походження об'єкта; 2) виключність права на об'єкт; 3) немайнові права.

При цьому, не є тотожними поняття «інтелектуальна власність», «творча діяльність», «інтелектуальна діяльність».

Вітчизняна вчена Т. Вахонєва слушно підкреслює, що саме «творчість є передумовою створення об'єкта права інтелектуальної власності та в більшості випадків одним з основних критеріїв для виникнення права інтелектуальної власності» [45]. Таким чином, роль творчості щодо права інтелектуальної власності полягає в тому, що вона (творчість) це: 1) передумова створення об'єкта права інтелектуальної власності; 2) один з основних критеріїв для виникнення права інтелектуальної власності.

Авторський колектив вчених на чолі з О. Святоцьким визначають творчу діяльність як цілеспрямовану пошукову «діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, з притаманною йому неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Творчість властива людині, тому що передбачає творця – суб'єкта творчої діяльності, яким може бути тільки людина» [74, 500]. Науковці на чолі з О. Дзера зазначають, що творчість притаманна кожній людині та може проявлятися в усіх сферах її життя, а широке коло видів такої діяльності зумовлює, своєю чергою, і багатоманітність її результатів. Творчість умовно поділяють на духовну, тобто творчість переважно гуманітарного спрямування (літературна, мистецтво, архітектура, фотографія, наукові твори тощо) та науково-технічну творчість (винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо) [225, с. 800]. Отже, творча діяльність має такі ознаки: 1) цілеспрямованість діяльності; 2) пошуковий характер діяльності; 3) діяльність людини; 4) результат діяльності характеризується новизною, унікальністю, оригінальністю.

І. Спасибо-Фатеева з колективом авторів визначають творчість як інтелектуальну діяльність людини, що приводить до створення нею якісно нового результату, що вирізняється неповторністю, оригінальністю, можливо й унікальністю, а якщо цим результатом є нові технології, тож і ринковою привабливістю їх впровадження у новому продукті [225, с. 14]. Таким чином, творча діяльність має такі ознаки: 1) здійснюється людиною; 2) є інтелектуальною; 3) характеризується новизною результату з ознаками неповторності, оригінальності, подекуди унікальності; 4) ринковою привабливістю. Як бачимо, вчені унікальність результату творчої діяльності не розглядають в якості обов'язкової ознаки, а до результатів творчої діяльності відносять і нові технології.

Ми одностайні в думці з Т. Вахонєвою, що «...якщо створення таких об'єктів

права інтелектуальної власності, як літературні та художні твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо безпосередньо пов'язані із творчою діяльністю людини, то створення комерційного найменування, географічного зазначення походження товару, торговельної марки практично не пов'язане з творчістю» [45]. Вчена пропонує такі визначення інтелектуальної діяльності – це свідомо, раціональна, осмислена діяльність людини шляхом використання розуму, результатом якої є дослідження законів природи, створення творів науки, літератури, мистецтва, здійснення осмисленої практичної діяльності в різних сферах суспільного життя. Тож, інтелектуальна діяльність передбачає здійснення саме розумової раціональної діяльності, що в більшості випадків передбачає і творчу діяльність» [45]. Таким чином, ознаками інтелектуальної діяльності є: 1) це діяльність людини; 2) діяльність характеризується свідомістю, раціональністю, осмисленістю; 3) при здійсненні діяльності використовується розум; 4) результатом діяльності є дослідження законів природи, створення творів науки, літератури, мистецтва, здійснення осмисленої практичної діяльності.

Науковець М. Опарінова звертає увагу, що «творча діяльність завжди вказує саме на новизну результату діяльності, тоді як словосполучення «інтелектуальна діяльність» підкреслює спосіб здійснення — раціональні, логічні умовиводи, а тому визначення всіх результатів творчої діяльності через поняття результатів інтелектуальної діяльності є термінологічно неточним [114, с. 22]. Т. Вахонєва вірно зазначає, що «... є випадки створення результатів творчості не в результаті інтелектуальної діяльності, наприклад, людиною, яка внаслідок хвороби не може раціонально мислити, але навіть поза своєю волею створює той або той новий оригінальний творчий продукт» [45]. Таким чином, інтелектуальна діяльність може мати ознаку творчості, в той час як творча діяльність не передбачає ознаку наявності інтелекту у творця результату творчої діяльності.

Також ми одностайні з вченою Т. Вахонєвою в думці, що «...більшість об'єктів

права інтелектуальної власності створюються в результаті саме інтелектуальної творчої діяльності, проте, як бачимо, ці поняття не можна ототожнювати та необхідно звернути увагу, що творчість – це обов'язковий критерій віднесення результату людської діяльності до об'єктів права інтелектуальної власності. Об'єкти права інтелектуальної власності є різними за зовнішньою формою, внутрішнім змістом, характером, призначенням тощо, навіть об'єкти однієї групи та виду, що безпосередньо є результатом творчої діяльності людини, мають різний характер новизни, оригінальності, суспільної корисності. Законодавством практично неможливо формалізувати всі ці критерії для характеристики об'єктів права інтелектуальної власності. Тож різні за ступенем оригінальності та новизни об'єкти охороняються однаковими правовими способами та засобами» [45].

Не названо критерій творчості як обов'язковий критерій віднесення результату людської діяльності до об'єктів права інтелектуальної власності і в Постанові Пленумі Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності». Так, відповідно до п. 44 Постанови Пленуму «...Якщо упорядкування розкладу телерадіопередач є результатом творчої праці і такий розклад відповідає критеріям оригінальності, зокрема, містить авторські коментарі, анотації, художнє оформлення тощо, то його може бути визнано об'єктом авторського права. В такому випадку правовому захистові підлягає право на твір в цілому та на його елементи, які мають самостійне значення, що не перешкоджає використанню за відсутності дозволу автора розкладу телерадіопередач як такого без зазначених елементів» [122]. Таким чином, те, що твір є результатом творчої праці не є критерієм для того, щоб він був визнаний об'єктом авторського права. Пленум називає інші критерії – критерії оригінальності як обов'язкові.

Якщо у загальноживаному розумінні «творчість» – це процес, що викликає до життя, дає існування чомусь, то, як слушно зазначає В. Борисова, «... з точки зору

юридичної науки творча діяльність розглядається як така, що здатна призводити до появи охоронюваних об'єктів» [125]. Вчена слушно наголошує на двох ознаках цього поняття. «По-перше, це розумова робота людини, а тому її продукти належать до категорії нематеріальних благ. Після втілення у матеріальну форму існування (рукопис, картина, формула винаходу, виріб) вони здатні стати предметами цивільного обігу. По-друге, творча діяльність завжди призводить до появи якісно нового, неповторного і оригінального результату. Саме такі нові творчі здобутки і охороняє право» [125].

Результати творчої діяльності, як слушно зазначає вчена, прийнято поділяти на дві великі групи в залежності від того, до якої сфери творчості вони належат адже саме від цього залежать і особливості правового режиму їх охорони [125]. «До першої групи належать результати художньої творчості – літературні, музичні, хореографічні твори, а також образотворчого мистецтва, аудіовізуальні твори, наукові та інші подібні твори. До другої – результати технічної творчості – технічні пристрої, машини, механізми, інструменти, транспортні засоби, обладнання, споруди, нові речовини, рішення у сфері конструювання, нові способи та технології виробництва, досягнення селекції тощо. Зазначені результати творчої діяльності отримали спільну назву, яка підкреслює природу їх походження, – об'єкти інтелектуальної власності. Правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері створення та використання результатів творчої діяльності, утворюють окрему підгалузь цивільного права – право інтелектуальної власності», зазначає В. Борисова [125].

Таким чином, поняття «інтелектуальна діяльність» та «творча діяльність» використовуються в законодавстві України: 1) на позначення результатів діяльності людини; 2) позначення передумов створення об'єктів права інтелектуальної власності; 3) позначення критеріїв виникнення права інтелектуальної власності. Інтелектуальна діяльність може мати ознаку творчості, в той час як творча

діяльність не передбачає ознаку наявності інтелекту у творця результату творчої діяльності. Унікальність результату творчої діяльності не є обов'язковою ознакою творчої діяльності.

Творчість не є обов'язковим критерієм віднесення результату людської діяльності до об'єктів права інтелектуальної власності. Натомість обов'язковими є критерії оригінальності.

Отже, поняття «інтелектуальна діяльність» та «творча діяльність» не є тотожними. Інтелектуальна діяльність може містити творчу складову, в той час як творча діяльність може і не супроводжуватись інтелектуальною складовою. Так само результат інтелектуальної діяльності людини може містити творчу складову, а результат творчої діяльності може бути досягнутий без використання інтелекту людини.

Як вже зазначалося, ст. 41 Конституції України гарантує кожному право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуально, творчої діяльності. Питання поняття цього конституційного права, його ознак, змісту є одним з найбільш дискусійних серед вчених-конституціоналістів. Йому приділяли увагу своїх дослідженнях Ю. Бисага [6; 42; 43], Л. Дешко [8-9; 55-58], М. Савчин [77; 91; 186-189], В. Серьогін [196-200], Т. Слінько [202], Ю. Шемшученко [229] та ін. науковці [106; 115-117; 191-194; 214-216; 230-232]. Питання поняття права інтелектуальної власності досліджувалось як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Водночас, серед науковців немає одностайності в питанні його поняття та змісту.

При дослідженні сутності, ознак, змісту конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності одним з ключових є питання підходу, який буде застосований. Ми одностайні з вченою О. Беляєвською в думці, що конституційні права людини є складним соціально-правовим явищем [58]. Вчена слушно наголошує, що як явище вони

(конституційні права) мають двоїтий характер, який полягає в діалектичній єдності його об'єктивної і суб'єктивної сторони [58]. Зокрема, О. Беляєвська доводить, що конституційні права «...виступають і як об'єктивне право (система конституційних норм), і як суб'єктивне право (сукупність правомочностей його суб'єктів). При цьому юридична природа конституційного права людини і громадянина ... може бути розкрита шляхом співставлення об'єктивного права як сукупності норм і суб'єктивного права як можливості людини обирати вид і міру поведінки в рамках закону. В процесі реалізації права відбувається перетворення об'єктивного за своєю суттю змісту правової норми в її суб'єктивне розуміння, а потім у поведінку суб'єкта» [58]. Такої ж точки зору дотримується і Л. Дешко, підкреслюючи, що «...зумовлене це тим, що саме складовою частиною суб'єктивного права є правомочність. Сукупність правомочностей і виражає міру дозволеної поведінки в цілому. Зокрема, суб'єкт може власними зусиллями досягати бажаного блага, звертатися до зобов'язаної в правовідносинах особи з вимогою про виконання зобов'язань, звертатися до юрисдикційних органів за спонуканням до виконання обов'язку. Юридичні можливості, які складають зміст суб'єктивного права ...безумовно, пов'язані зі змістом правил, з яких складається об'єктивне право ...» [58, с. 145] та інші науковці [75; 91; 95; 112; 113; 126; 127]. З вченими одностайний і М. Кательніков, який зазначає, що «...юридична природа конституційного права людини і громадянина може бути розкрита шляхом зіставлення об'єктивного права як сукупності норм і суб'єктивного права як можливості людини обирати вид і міру поведінки в рамках закону» [56; 58].

Таким чином, доцільним є застосування цього підходу при визначенні поняття та змісту конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

«Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», йдеться у ст. 41

Конституції України [98]. Отже, наявною є норма об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

До структури суб'єктивного юридичного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності і входить правомочність домагання. Водночас, міру дозволеної поведінки в цілому виражає саме сукупність правомочностей, які становлять структуру суб'єктивного юридичного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Зокрема, суб'єкт цього права може своїми власними діями досягати бажаного ним блага (правомочність на власні дії), реалізуючи право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Може такий суб'єкт і звертатись до зобов'язаної у правовідносинах особи з вимогою про виконання зобов'язань (правомочність вимоги). Крім того, за спонуканням до виконання обов'язку (правомочність домагання) суб'єкт конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності може звернутись до юрисдикційних органів.

Вчений Л. Воєводін повністю заперечує суб'єктивний характер конституційних прав, в тому числі і конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Науковець в якості аргументів такої точки зору наводить такі: «...суб'єктивні права можуть існувати лише в конкретних правовідносинах, учасники яких реально мають особисті права і реалізують їх у рамках цих правовідносин; конституційні ж права самі по собі нікому конкретно не належать, а існують у вигляді загальних норм, вони є безособовими, безадресними,

абстрактними цінностями, яким не кореспондує чийсь обов'язок. Крім того, конституційні права виникають як елементи правоздатності суб'єктів і лише з настанням передбачених законом юридичних фактів переходять у стан суб'єктивних прав, тоді як суб'єктивне право не може виникнути безпосередньо з правової норми, без настання відповідного юридичного факту» [46, с. 152-161]. Цю точку зору спростовує в своєму дослідженні Л. Дешко, зазначаючи, що з точкою зору Л. Воєводіна «...не можна повністю погодитись, адже правові відносини за ступенем визначеності суб'єктів поділяються на загальні та конкретні (конкретні абсолютні правовідносини та конкретні відносні правовідносини). Загальні правовідносини якраз і є правовідносинами, які складаються на основі загальних прав та обов'язків, суб'єкти яких свідомо не визначені. На відміну від них конкретні абсолютні правовідносини є правовідносинами, одна сторона яких – носій суб'єктивного права чітко визначена, а всі інші щодо неї є зобов'язаними» [58]. Дійсно, є і правовідносини, в яких чітко визначені обидві сторони: і носій суб'єктивного юридичного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, і носій юридичного обов'язку – це конкретні відносні правовідносини.

На думку Ю. Шемшученка конституційне право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це сукупність правових конституційних норм, якими регулюються суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання та охорони результатів інтелектуальної діяльності людини [94]. Водночас, бачиться, що результати інтелектуальної, творчої діяльності підлягають не лише охороні, а й захисту, зокрема, в порядку ст. 55 Конституції України. Так, для захисту права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності суб'єкт може використовувати не лише

національні юридичні засоби захисту, а й суусидіарний механізм – звертатися до міжнародних судових установ та організацій, членом або учасником яких є Україна.

Ряд вчених в наукових дослідженнях визначають поняття права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності через визначення поняття інтелектуальної власності [126; 127; 203; 219; 213; 227]. Так, вчений С. Корновенко підкреслює, що «інтелектуальна власність впевнено увійшла науковий простір нашої держави. «Інтелектуальна власність» стала об'єктом самостійного наукового осмислення, сформувалася як самодостатня специфічна наукова категорія, що має внутрішні напрямки наукових пошуків. Окрім того, що вона є категорією права, економіки, вона ще є і категорією науки» [92]. В. Базилевич визначає інтелектуальну власність як «...право на результати розумової діяльності людини у науковій, художній, виробничій та інших галузях, які є об'єктами ...правових відносин у частині права кожного громадянина володіти, користуватись і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності, що як блага зберігаються за своїм творцем і можуть використовуватися іншими особами лише за погодженням із ним, окрім випадків, передбачених законом» [37]. Таким чином, вченим інтелектуальна власність розглядається в якості «системи відносин щодо привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, утілених у науково-технічній та літературно-мистецькій творчості індивідуалізуючих її суб'єктів. Результат інтелектуальної творчої діяльності, певним чином об'єктивований, «сумісний» з матеріальним носієм, який може бути відтворений, вільно розмножений і відчужений від творця» [37].

Бачиться, що таке його трактування поняття «інтелектуальна власність» певною мірою обмежує усю багатогранність цього явища. Бачиться дискусійним ототожнення вченим понять «розумова діяльність» та «інтелектуальна діяльність»,

а також твердження, що результати інтелектуальної діяльності є благами, які зберігаються виключно за їх творцем.

Науковець Є. Халіпов в своїх дослідженнях виходить з природнього розуміння права власності і розглядає право інтелектуальної власності, як особливий різновид права власності [220]. Така точка зору вбачається дискусійною, адже якщо розглядати право власності в якості родового поняття щодо права інтелектуальної власності, то право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є структурним елементом права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Права авторів результатів творчої діяльності трактуються Є. Халіповим як виключні права. На думку вченого це дозволяє виключати третіх осіб від користування об'єктом [220]. З одного боку, особливість такої концепції вченого полягає в її універсальності адже вона охоплює всю сукупність прав, які є структурними елементами права розпоряджатися результатами інтелектуальної власності, а також ті, які є гарантією реалізації цього права.

І. Лунчли, О. Гірке при розгляді поняття інтелектуальної власності оперують ціннісними категоріями [216]. П. Остапчук ототожнює право інтелектуальної власності із немайновим правом [81]. Прихильники цієї концепції вважають, що розумова діяльність – це продовження особи автора, тому, вона втілює всі особливості свого творця, зокрема його індивідуальний стиль й навички [81]. Це означає, що при посяганні на результати творчості особи, таку дію потрібно трактувати як посягання на самого автора, а тому – об'єкти права інтелектуальної власності повинні знаходитись у правовому полі [81]. Не заперечуючи проти твердження, що об'єкти права інтелектуальної власності повинні знаходитись у правовому полі, тим не менш зазначимо, що дискусійним вбачається ототожнення посягання на результати творчості суб'єкта з самим суб'єктом-носієм права

володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї творчої діяльності.

О. Піленко в своїх дослідженнях майже не звертається до феномену походження та змісту права інтелектуальної власності. Замість цього, вона намагається розкрити сутність цього явища через аналогію: «... автор, який створив твір, має можливість обмежити доступ до нього, або взагалі заборонити його використовувати всім іншим суб'єктам. Зокрема, ніхто не може посягати на інтелектуальний продукт творця, або перешкоджати йому у володінні останнім» [50; 51]. Бачиться, що в цьому разі лише зазначаються певні права автора, проте не надається визначення самого поняття права інтелектуальної власності.

О. Костюченко в своїх дослідженнях зазначає, що «...поняття «інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва і літератури. У найширшому розумінні інтелектуальна власність означає закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах. Крім традиційних об'єктів, що охороняються авторським правом і суміжними правами, а також правом промислової власності, правовій охороні підлягають чимало результатів інтелектуальної діяльності, наприклад сорти рослин, топографії інтегральних мікросхем, комерційна таємниця (секрети виробництва, зокрема ноу-хау)» [100]. Крім того, вчена наголошує, що «...сьогодні в Україні здійснюються заходи, спрямовані на дотримання конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності, забезпечення сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності. Триває робота щодо підвищення якості законодавчих актів, усунення суперечностей та прогалин. Крім удосконалення національного законодавства, посилюється контроль за дотриманням суб'єктами інтелектуальної власності чинних нормативно-правових актів. Приділяється увага покращанню

взаємодії державних органів та суб'єктів господарювання при здійсненні ними інтелектуальної діяльності» [100].

Бачиться, дискусійним ототожнення понять «право інтелектуально власності» та «конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», адже навіть в ст. 41 Конституції України як різнопорядкові зазначені право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю та право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Більше того, не всі результати інтелектуальної, творчої діяльності стають об'єктами права інтелектуальної власності.

Так, стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на «мирне володіння своїм майном» [84]. Т. Фулей зазначає, що «... зазвичай це право називають правом власності. Європейський суд з прав людини ... у справі «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium), рішення від 13.06.1979 р., заява № 6833/74 [133], зазначив у п. 63: «Визнаючи, що кожен має право мирно володіти своїм майном, ст. 1 Першого протоколу, по суті, гарантує право власності» [133].

Практика Європейського суду з прав людини є усталеною щодо того, що поняття власності, яке міститься в ч. 1 ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції, має автономне значення: 1) воно не обмежується власністю на фізичні об'єкти; 2) воно не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві. Мета права інтелектуальної власності полягає в захисті результатів інтелектуальної та творчої праці незалежно від їх форми. Підкреслимо, що під захистом ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції перебувають програмне забезпечення, а також твори, які розповсюджуються в мережі Інтернет.

Таким чином, щоб підпадати під захист ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції, результат інтелектуальної, творчої діяльності повинен бути об'єктом права

інтелектуальної власності, а отже мати ознаки всі ознаки об'єкта права інтелектуальної власності.

Відповідно до Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. поняттям інтелектуальної власності охоплюються: літературні та художні твори, виконання, винаходи, наукові відкриття, промислові зразки, торговельні марки, знаки обслуговування, фірмові найменування і т.д. [83]. Таким чином, одним із структурних елементів права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є можливість захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена. З цього випливає, що автори таких робіт мають такі можливості: 1) право оприлюднити твір; 2) право надати дозвіл на використання або відтворення твору третій стороні; 3) отримувати прибуток від використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до ст. 462 Цивільного кодексу України «Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок підлягає державній реєстрації, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Набуття права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель засвідчується патентом, на промисловий зразок - свідоцтвом. ...Умови та порядок державної реєстрації права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, а також умови та порядок видачі патенту, свідоцтва встановлюються законом» [221]. Згідно зі ст. 494 Цивільного кодексу України «Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Умови та порядок видачі свідоцтва встановлюються законом. ...Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку, яка має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою, не вимагає засвідчення свідоцтвом» [226].

Водночас, дискусійним серед вчених та практиків є питання права власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності, як структурний елемент права власності, а також питання переліку носіїв, які б його підтверджували. Ці питання актуальні і з практичної точки, підтвердженням чого є числені суперечки між суб'єктами господарювання та державою. Наприклад, рішення Європейського суду з прав людини в справах «Ahmet Yıldırım проти Туреччини» від 18 грудня 2012 р. [137], «Анхойзер-Буш Інк. проти Португалії» від 11 січня 2007 р. [141] та ін.

Відповідно до ст. 1 Протоколу 1 Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права [84]. Основною метою статті 1 Першого протоколу є запобігання свавільному захопленню власності, конфіскації, експропріації та іншим порушенням принципу безперешкодного користування своїм майном [84].

У справі «Анхойзер-Буш Інк. проти Португалії» компанія-заявник виробляла пиво, яке вона продавала під торговою маркою «Budweiser» [141]. «У 1981 році вона звернулася до Національного інституту промислової власності (НІПВ) за реєстрацією в Португалії найменування в якості торгової марки. Проти заяви виступила чеська компанія, яка в 1968 році зареєструвала «Budweiser Bier» в якості найменування місця походження товару відповідно до положень Лісабонської угоди 1958 року про захист найменувань місць походження товарів і їхньої міжнародної реєстрації. У 1995 році компанія-заявник отримала рішення суду про скасування реєстрації найменування місця походження товару на тій підставі, що воно не підпадало під захист за Лісабонською угодою. НІПВ згодом зареєстрував її торгову марку. Чеська компанія оскаржила це рішення до суду першої інстанції, посилаючись на двосторонню угоду між Португалією та Чехословаччиною, яка

захищала зареєстровані найменування місць походження товарів. Суд першої інстанції виніс рішення проти чеської компанії, але його рішення було скасовано апеляційним судом, який постановив, що реєстрація торгової марки компанії-заявника була недійсною. У 2001 році Верховний суд відхилив касаційну скаргу компанії-заявника на тій підставі, що найменування місця походження товару захищалося двосторонньою угодою. Тому реєстрація торгової марки компанії-заявника була скасована. У своїй заяві до Суду компанія-заявник скаржилася на те, що їй було позбавлено торгової марки в застосування двосторонньої угоди, яка набула чинності після того, як була подана заява про реєстрацію торгової марки» [141].

Велика палата Європейського суду з прав людини не була одностайна з Палатою. На думку Великої палати заява про реєстрацію торгової марки підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції оскільки інтереси майнового характеру вона встановлює. Дійсно, з одного боку, реєстрація торгової марки стає остаточною тільки якщо вона не порушує законних прав третіх сторін. З цього вивливає, що права, закріплені за заявою про реєстрацію торгової марки, підпадають під певні умови. Але з іншого боку, сторона, яка бажає зареєструвати торгову марку, все ж таки має право очікувати, що заяву буде розглянуто у згідно з чинним національним законодавством, в разі якщо вона задовольняє відповідним матеріальним та процесуальним вимогам. З цього випливає, що компанія-заявник має ряд майнових прав, визнаних національним законодавством навіть якщо і припустити, що за певних обставин вони й могли б бути скасовані.

Таким чином, заява про реєстрацію торгової марки є фізичним носієм, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності, та підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції.

В справі «Kamou Radyo Televizyon Yayıncılık ve Organizasyon A.Ş. проти Туреччини» від 16 квітня 2019 р. [152] Європейський суд з прав людини до

фізичного носія, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності, та підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції, відніс, по-перше, торгову марку. Так, відповідно до обставин цієї справи «...інша юридична особа, пов'язана з компанією-заявником, у 1999 році почала видавництво газети під назвою «Özlenen Gazete Vatan», назву якої було зареєстровано як торгову марку, але невдовзі, після спливу двох місяців, випуск газети було зупинено з фінансових причин. Проте інша компанія, яка також займалася діяльністю у сфері ЗМІ, Ваğımsız Gazetecilik Yayıncılık A.Ş., у вересні 2002 року розпочала видавництво власної газети за назвою «Vatan», що спонукало юридичну особу, пов'язану з компанією-заявником, розпочати судове провадження щодо захисту своєї торгової марки у Стамбульському суді з інтелектуальної власності. Пізніше право власності на зазначену торговельну марку було передано компанії-заявнику, яка стала процесуальним правонаступником попередньої сторони у справі. Під час судового провадження було проведено експертизу, в ході якої встановлено, що назва газети «Vatan», яка була предметом спору в суді, була розповсюдженою ще до реєстрації цієї назви компанією-заявником. За результатами судового розгляду суд першої інстанції у 2004 році відхилив позов компанії-заявника про захист її товарного знаку. Законність та обґрунтованість висновків суду першої інстанції була підтверджена рішенням Касаційного суду у 2005 році. На обґрунтування відмови у задоволенні позову суди посилались на норми чинного на час розгляду справи законодавства, яким було передбачено, що видавцям періодичних видань не може бути заборонено публікуватися законом про торгові марки, зокрема, Законодавчим указом № 556 про захист торгових марок» [152].

По-друге, в справі «Kamou Radyo Televizyon Yayıncılık ve Organizasyon A.Ş. проти Туреччини» від 16 квітня 2019 р. Європейський суд з прав людини до фізичного носія, що підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції, відніс свідоцтво про реєстрацію назви газети. Так, з метою захисту інтелектуальної

власності відповідачем у справі було розпочато інше судове провадження. Відповідач просив анулювати реєстрацію торгової марки компанією-заявником. Позов був задоволений у 2006 році: свідоцтво про реєстрацію назви газети компанією-заявником було анульовано. 11 серпня 2006 р. на ім'я Ваğımsız Gazetecilik було зареєстровано торгову марку для назви «Vatan». 9 листопада 2006 р. з патентного реєстру було вилучено реєстрацію торгової марки компанії-заявника [152]. Європейський суд з прав людини констатував порушення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції. Тобто, було порушено право на мирне володіння майном.

Таким чином, торгова марка є фізичним носієм, що засвідчує право інтелектуальної власності, та підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції.

В рішенні про неприйнятність заяви у справі «Сміт Кляйн і Френч Лабораторіз Лтд. проти Нідерландів» №12633/87 від 4 жовтня 1990 р. [167] йдеться, що «...контроль використання власності встановив справедливе співвідношення між інтересами заявника і загальними інтересами, тому скарга була визнана явно необґрунтованою»; рішення у справі Ленцінг АГ проти Сполученого Королівства (№ 38817/97, 9 вересня 1998 року). Відтак, патент є фізичним носієм, що засвідчує право інтелектуальної власності, та підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції.

В справі «Мегадат.ком СРЛ проти Молдови» № 21151/04 від 8 квітня 2008 р. (§ 63) Європейський суд з прав людини до фізичного носія, що засвідчує право інтелектуальної власності, та підпадає під положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції відніс ліцензії на надання доступу в Інтернет. Так, відповідно до обставин справи «Мегадат.ком СРЛ проти Молдови» від 8 квітня 2008 р. «... компанія-заявник поскаржилася на визнання недійсною її телекомунікаційних ліцензій на тій підставі, що вона не поінформувала компетентний наглядовий орган про зміну своєї

адреси. Крім того, вона стверджувала, що вона була єдиною з 91 компаній, яка отримала таке суворе покарання. В результаті компанії довелося припинити свою діяльність» [173]. Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що розгляд справи національними судами Молдови «...був дуже формальним. Не було зроблено спроб встановити співвідношення між загальною проблемою, якої стосувалася справа, і санкцією, застосованої до компаніїзаявника» [173]. Європейським судом з прав людини було констатовано довільний характер розгляду, а також що до компанії було застосоване покарання, яке є надто суворим. Також було встановлено, що компанія зазнала дискримінаційного поводження адже при визнанні недійсними ліцензій Мегадат.ком СРЛ державна влада Молдови не використовувала будь-які послідовні міркування. Європейський суд з прав людини констатував порушення ст. 1 Протоколу1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

В рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Паеффген Гмбх проти Німеччини» від 18 вересня 2007 р. [174] Європейський суд з прав людини розглянув питання реєстрації доменних імен, а також питання потенційне втручання у здійснення прав третіх осіб. В Рішенні йдеться, що «...судовий наказ, що забороняє використання і вимагає анулювання доменних імен, зареєстрованих на ім'я заявника, але є втручанням в права третіх осіб, був призначений для досягнення правомірного загального інтересу стосовно підтримки функціонуючої системи захисту торгових марок і / або імен. Національна влада мала широкі межі розсуду. Проте, їх рішення мало встановити справедливе співвідношення між захистом, який повинен отримувати власник виключного права на використання доменних імен, і вимогами загальних інтересів. Власник такого "майна" не повинен був нести індивідуальний або надмірний тягар» [174].

Отже, виключне право використання і володіння зареєстрованими доменними іменами в Інтернеті є майном в розумінні ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Вище викладене дозволяє дійти висновку, що до переліку фізичних носіїв, що засвідчують набуття права інтелектуальної власності входять: заява про реєстрацію торгової марки; торгова марка; патент; ліцензія на надання доступу в Інтернет; виключне право використання і володіння зареєстрованим доменним іменем в Інтернеті. Поняттям «майно» в світлі ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплюються заява про реєстрацію торгової марки; торгова марка; патент; ліцензія на надання доступу в Інтернет; виключне право використання і володіння зареєстрованим доменним іменем в Інтернеті.

Отже, право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності, є структурним елементом конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Наголосимо, що один матеріальний об'єкт може поєднувати ознаки декількох самостійних об'єктів права інтелектуальної власності.

Суб'єкт – носій права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності у будь-який визначений законом спосіб може використовувати об'єкт даного права. Така можливість теж є одним зі структурних елементів конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Відповідно до Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. у разі внесення майнового права до статутного капіталу юридичної особи окрім зазначення про це в установчому договорі необхідне укладення окремого договору

про передавання виключного права, а у випадках, передбачених законом, - також і державна реєстрація такого окремого договору [122].

Іншим структурним елементом конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на його захист в разі порушення. При чому, відповідно до Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. спосіб захисту порушеного права визначається характером такого порушення [122]. Відповідно, це включає і право на відшкодування шкоди, завданої суб'єктові права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до вище зазначеної Постанови Пленуму Вищого господарського суду України таке відшкодування «може наставати лише за одночасної наявності таких умов: 1) факту протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського, ліцензійного договорів, використання об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правовласника); 2) шкоди, завданої суб'єктові права інтелектуальної власності; 3) причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; 4) вини особи, яка заподіяла шкоду» [122].

Також суб'єкт – носій права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності має право на вжиття запобіжних заходів для попередження порушень його прав інтелектуальної власності та/або для збереження доказів такого порушення.

Наголосимо, що ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [128] визначає не вичерпно об'єкти авторського права, що підлягають правовій охороні.

За змістом статей 421, 433, 435 ЦК України та ст.ст. 7, 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» в їх взаємозв'язку для того, щоб конкретний результат був об'єктом авторського права він (результат) має бути створено творчою працею. При цьому, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею доти, доки не доведено інше. Відповідно до Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. «правовій охороні як об'єкт авторського права підлягає: твір, виражений в об'єктивній формі, а не його зміст. Не охороняються авторським правом, зокрема, ідеї, методи, концепції, принципи, способи, відкриття (наприклад, шахові партії, методики навчання тощо); разом з тим підлягають охороні літературні та інші твори, в яких викладено (описано, проілюстровано) відповідні ідеї, методики тощо. До об'єктів авторського права можуть належати окремі речення, словосполучення та інші частини твору, які є творчими й оригінальними і можуть використовуватися самостійно; майнове право інтелектуальної власності на твір не пов'язане з правом власності на матеріальний об'єкт, в якому твір виражено; передання прав на матеріальний об'єкт не тягне за собою передання прав на використання твору» [128]. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про авторське право та суміжні права», ч. 4 ст. 433 ЦК України комп'ютерні програми охороняються як літературні твори незалежно від способу або форми їх вираження.

Таким чином, структурними елементами права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право створювати творчою працею результат інтелектуальної діяльності; право виражати результат інтелектуальної, творчої діяльності в об'єктивній формі; майнове право інтелектуальної власності; передавати право на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про авторське право та суміжні права» частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до цього Закону [128]. Таким чином, структурними елементами права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є можливість використовувати результат такої діяльності повністю та/або можливість самостійного використання частини твору.

При цьому, відповідно до Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. «...найменування юридичної особи та комерційне (фірмове) найменування, як правило, не можуть вважатися твором у розумінні статті 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» та бути зареєстровані й захищатися в судовому порядку саме як твір. Водночас слід мати на увазі, що розрізняльна частина такого найменування може бути фантазійним словом (неологізмом) або словосполученням, і відповідне слово (словосполучення) може виступати об'єктом авторського права» [122].

Також відповідно до ст. 1107 ЦК України структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є можливість укласти договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Відповідно до Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» «використання творів та/або об'єктів суміжних прав, - якщо інше не встановлено законом, - допускається лише на підставі передбаченого статтею 1107 ЦК України договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. При цьому ... слід мати на увазі таке: майнові права, не зазначені в договорі як передані чи дозволені до використання, вважаються непереданими та

недозволеними; предметом договору не можуть бути права на використання творів, які не були чинними; невиключні права, одержані за ліцензійним договором, можуть у подальшому передаватися іншим особам, якщо це прямо передбачено у первісному договорі; якщо в ліцензійному договорі на видання, опублікування чи інше відтворення твору або об'єкта суміжних прав винагорода визначається у вигляді фіксованої суми, то в договорі має бути зазначено як його істотну умову максимальний тираж твору або об'єкта суміжних прав. Примірники творів або об'єктів суміжних прав, відтворені понад установлений тираж, є контрафактними. Будь-які пробні чи технологічні тиражі повинні входити до встановленого договором розміру тиражу» [122].

Структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право розкривати/не розкривати справжнє ім'я автора.

Надання суб'єктом майнових прав інтелектуальної власності дозволу на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі не позбавляє цього суб'єкта права забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності, якщо особа, якій передано право на використання такого об'єкта, не здійснює захисту відповідного права і у такому разі суб'єкт майнового права не вправі вимагати виплати компенсації за пунктом "г" частини першої статті 52 Закону України «Про авторське право та суміжні права», але може вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди [128]. Таким чином, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право надавати дозвіл на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі; право забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності; право вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди.

Пленуму Вищого господарського суду України звертає увагу і на розмір та порядок оплати винагороди за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав. Вони «встановлюються договором творця з роботодавцем чи замовником. Такий договір може бути: а) трудовим (із зазначенням у ньому положень про розподіл виключних майнових прав на твір між роботодавцем і автором чи іншим творцем, розміру винагороди, переліку службових обов'язків зі створення певного твору чи творів, характеру службового завдання тощо); б) цивільно-правовим, укладеним як до, так і після створення твору чи об'єкта суміжного права з урахуванням вимог статей 430, 1112, 1113 ЦК України, статей 16 і 33 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Зазначені документи виступають як засоби доказування у відповідних справах. У разі коли сторонами не досягнуто згоди щодо розміру винагороди, суду у вирішенні спору слід керуватися положеннями постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. №72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» (з подальшими змінами і доповненнями)» [130]. Отже, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на винагороду за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав.

Непоодинокі твори створюють у співавторстві. Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення і якщо інше не передбачено договором між співавторами, то структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право кожного зі співавторів використовувати створену ним частину твору на власний розсуд.

Відповідно до п. 38 вище згаданого Пленуму «у числі немайнових прав автора законом передбачено право на недоторканість твору, яке полягає у недопущенні без

згоди автора внесення будь-яких змін до твору, в тому числі додаткових текстів (включаючи коментарі, передмови, пояснення), ілюстрацій, редакторської та іншої правки тощо. Право на недоторканість твору стосується таких змін твору, які не пов'язані зі створенням нового твору на основі наявного. Відповідна зміна може мати місце виключно зі згоди автора (іншої особи, якій належить авторське право), що повинна бути ясно виражена; за відсутності доказів того, що згода була ясно виражена, вона не може вважатися одержаною» [122]. Отже, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на недоторканість твору.

Законодавством України не виключається право на переробку, адаптацію, аранжування та інші подібні зміни твору в порядку його використання, які передбачають створення нового (похідного) твору на основі такого, що вже існує. При цьому право на переробку твору як один із способів використання результату інтелектуальної діяльності може бути передано в числі інших правомочностей в межах передачі виключного майнового права за договором про передання (відчуження) виключного майнового права або надано за ліцензійним (авторським) договором [122]. Таким чином, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на переробку твору.

Пленум Вищого господарського суду України звертає увагу на такі випадки на практиці використання спірного твору шляхом його відтворення (повністю або частково) та створення похідного твору як самостійного об'єкта авторського права. Так, «окремим випадком переробки твору є модифікація комп'ютерної програми чи бази даних, тобто будь-які їх зміни, в тому числі переклад з однієї мови програмування на іншу, - за винятком адаптації, яка являє собою внесення змін, здійснюваних виключно в цілях функціонування комп'ютерної програми чи бази даних на конкретних технічних засобах користувача чи під управлінням

конкретних програм користувача. Іншими змінами (крім переробки, адаптації і аранжування) можуть бути, зокрема, скорочення обсягу твору, створення "дописаних" творів (з продовженням сюжетної лінії оригінального твору з використанням його персонажів) тощо».

Отже, структурними елементами права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на використання твору шляхом його відтворення (повністю або частково); право на створення похідного твору як самостійного об'єкта авторського права.

Право на поширення в будь-який спосіб твору теж є структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Автор твору може дозволяти чи забороняти розповсюдження оригіналу або примірників твору. Саме автор надає дозвіл на введення оригіналу чи примірників правомірно опублікованого твору в цивільний обіг шляхом продажу або іншої передачі майнових прав на них, а також надає дозвіл на розміщення твору в мережі Інтернет та його використання. Отже, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на поширення в будь-який спосіб твору.

Відповідно до ст. 441 ЦК України використанням твору є, серед іншого, його публічне використання різними способами (публічний показ, публічне виконання - як у реальному часі ("наживо"), так і з допомогою технічних засобів, публічне сповіщення (радіо, телебачення), а також публічна демонстрація аудіовізуального твору (зі звуковим супроводом чи без такого) у місці, відкритому для публічного відвідування, або в іншому місці (приміщенні), де присутні особи, які не належать до кола однієї сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї, - незалежно від того, чи сприймається твір публікою безпосередньо у місці його публічної демонстрації (публічного показу), чи в іншому місці одночасно з такою демонстрацією (показом) [226]. Отже, структурним елементом права володіти, користуватися і

розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на використання твору різними способами.

Ще одним структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право на відтворення твору - виготовлення з комерційною метою одного/кількох примірників твору або його частини в будь-якій матеріальній формі.

В п. 43 Постанови Пленум Вищого господарського суду України зосереджується і на такому питанні, як право слідування. « ... суть цього права у відповідності до статті 27 Закону України «Про авторське право та суміжні права» та статті 448 ЦК України полягає в тому, що автор має право на одержання винагороди у вигляді відсоткових відрахувань від ціни кожного наступного за першим відчуження (перепродажу), незалежно від того, прибутковим чи збитковим є такий перепродаж оригіналу конкретного твору; на відміну від виключного права, право слідування є невідчужуваним, хоча й переходить у спадщину на строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір» [122]. Отже, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право слідування.

За приписами статей 48 і 49 Закону України «Про авторське право та суміжні права» можлива передача на договірних засадах авторами або іншими суб'єктами авторського права та/або суміжних прав повноважень з управління майновими правами організаціям колективного управління, на які покладається виконання відповідних функцій, зокрема, збір винагороди на підставі зазначених договорів чи цього Закону, розподіл (перерозподіл між іншими організаціями колективного управління) зібраної винагороди, перерахування належної частки перерозподіленої винагороди іншим організаціям колективного управління, що представляють майнові інтереси відповідних суб'єктів авторського права та/або суміжних прав, або виплата розподіленої винагороди безпосередньо таким суб'єктам [128]. Таким

чином, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право передати на договірних засадах організаціям колективного управління повноваження з управління майновими правами.

Що стосується знаків для товарів та послуг, то відповідно до п. 57 Пленуму використання попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет, - до дати пріоритету заявки іншої особи, не дає попередньому користувачеві виключних прав забороняти іншим особам, включаючи тих, що подали заявку або заявили про пріоритет, використовувати без його згоди незареєстрований знак, за винятком випадків, коли йдеться про захист авторського права. Проте попереднього користувача не позбавлено права подати до закладу експертизи мотивоване заперечення проти заявки щодо невідповідності наведеного в ній позначення умовам надання правової охорони відповідно до вимог пункту 8 статті 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», так само як і права на звернення до суду з приводу визнання свідоцтва недійсним. Відповідний позов може бути задоволено, а свідоцтво може бути визнано недійсним лише із загальних підстав, визначених законом [132]. Таким чином, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право використання попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет (якщо не йдеться про захист авторського права), а також право на захист знаків для товарів та послуг; право на реєстрацію торговельної марки (знака для товарів і послуг).

В п. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» йдеться, що виключне право власника свідоцтва забороняти іншим особам

використовувати без його згоди зареєстрований знак не поширюється на здійснення будь-якого права, що виникло до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки [132]. Такими правами, що виникли до дати подання власником свідоцтва заявки на реєстрацію знака, можуть бути, зокрема, права іншої особи на комерційне (фірмове) найменування, географічне зазначення чи промисловий зразок, а також використання іншою особою позначення, тотожного або схожого із зареєстрованим знаком, до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, - до дати пріоритету заявки (право попереднього користування, передбачене статтею 500 ЦК України) [226]. Таким чином, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право власника свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак для товарів і послуг. Також структурним елементом цього права відповідно до п. 7 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» є право власника свідоцтва передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору, а також право на дострокове припинення дії свідоцтва на знак у зв'язку з невикористанням знака.

В абзаці 2 п. 2 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» йдеться, що власник свідоцтва може вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати [132]. Отже, структурним елементом права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є право власника свідоцтва вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; право власника

свідоцтва вимагати знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати.

Дискусійним в юридичній науці дискусійним є чи є структурним елементом конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності право на виправдане очікування реєстрації торгової марки.

Конституцією України передбачено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, які рівні перед законом (ч. 4 ст. 13); кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (ч. 1. 2. 4 ст. 41). Конституційний Суд України зазначив, що правова сутність ст. 13 та ст. 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав (абзац 13 підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 [180]); правовий статус суб'єктів права різних форм власності ґрунтується на єдиних конституційних принципах; разом з тим правовий статус кожного з них має особливості, що і характеризують того чи іншого суб'єкта права власності як такого; держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності як у тому, що є загальним для них, так і в його особливостях відповідно до законів, дія яких на них поширюється (абз. 3 підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003) [181].

Положення ст. 41 Конституції України кореспондуються з відповідними положеннями ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, за якими кожна фізична або юридична особа

має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Стаття 1 Протоколу № 1 застосовується до інтелектуальної власності. Вона застосовується до заяви про реєстрацію торговельної марки ще до того, як така торгівельна марка буде зареєстрована, патентів, авторських прав. Також під дію цієї статті підпадає право на опублікування перекладу роману, право на музичні твори та економічні інтереси, що впливають з них, також за допомогою ліцензійної угоди.

Л. Дешко в наукових дослідженнях обґрунтовує, що «... для того, щоб скористатися захистом статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, заявник, який подав заявку на реєстрацію товарного знаку, повинен мати право вимоги, щодо якого він може стверджувати, що у нього було, зокрема, «виправдане очікування» його здійснення. Підставами висновку про таке «виправдане очікування» є: наявність підстав для такої вимоги в національному законодавстві та усталеність практики національних судів, яка свідчить, що дійсно у заявника достатньо підстав мати таке виправдане очікування» [8-23].

Також вчена слушно зазначає, що мають бути «...підстави, які дозволяють стверджувати, що в національному законодавстві або в усталеній практиці національних судів відсутні достатні підстави, які дозволяють стверджувати, що у заявника, який подав заяву про реєстрацію товарного знаку, є «виправдане очікування», що охороняється положеннями статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції: у компанії-заявника було право, підпорядковане певній умові, що припинилося заднім числом через невиконання цієї умови, а саме що вона не порушувала прав третіх осіб; 2) існує суперечка / суперечки про реєстрацію торгової марки, які знаходяться в провадженні судів різних країн; 3) норма національного права, яка підлягає застосуванню, досить доступна, точна і передбачувана; 4) критерії

реєстрації товарного знака є не ясними, є сумніви в належному їх тлумаченні, а також складності, пов'язані з необхідністю аналізу різних міжнародних актів» [58].

Таким чином, структурним елементом конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності право на виправдане очікування реєстрації торгової марки.

Вище проведений аналіз точок зору вчених, законодавства України та практики його застосування, міжнародних актів, рішень Європейського суду з прав людини дозволяє дійти таких висновків.

1. Об'єктивне право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це офіційно виражені та визнані у суспільстві правила поведінки учасників конституційно-правових відносин, пов'язаних зі створенням, володінням, користуванням та розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються державою, згідно з якими поведінка учасників цих відносин оцінюється як правомірна або неправомірна. Новизна результату творчої діяльності та спосіб здійснення інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом об'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Суб'єктивне право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це юридично забезпечена можливість суб'єкта інтелектуальної та творчої діяльності володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Забезпечення інтересів творця результату творчої та інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом суб'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

2. Додатково аргументовано, що терміни «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність» та «інтелектуальна власність» не є тотожними поняттями. Дістало подальшого розвитку твердження, що однією з основних ознак віднесення результату творчої діяльності до об'єкта права інтелектуальної власності є її новизна, а інтелектуальної діяльності – спосіб здійснення.

3. Виявлено такі ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

1) наявність норми об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

2) здатність бути творцем результату інтелектуальної, творчої діяльності;

3) можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

4) гарантії захисту захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена.

Виділено елементи змісту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: можливість та здатність виражати результат інтелектуальної, творчої діяльності в об'єктивній формі; розкривати/не розкривати справжнє ім'я творця результату інтелектуальної, творчої діяльності; майнове право інтелектуальної власності; право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності; здатність використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності у будь-який визначений законом спосіб; можливість використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності повністю та/або можливість самостійного використання частини результату інтелектуальної, творчої діяльності; отримати винагороду за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав; використовувати

кожним зі співавторів створену ним частину твору на власний розсуд; недоторканість твору; переробляти твір; використовувати твір шляхом його відтворення (повністю або частково); створювати похідний твір як самостійний об'єкт авторського права; використовувати твір різними способами; відтворювати твір; право слідування; можливість укласти договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності; можливість передавати право на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності; передавати на договірних засадах організаціям колективного управління повноваження з управління майновими правами; надавати дозвіл на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі; забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності; можливість захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена, з якої випливають можливості оприлюднити твір, надати дозвіл на використання або відтворення твору третій стороні, отримувати прибуток від використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності; вимагати вжиття запобіжних заходів для попередження порушень прав інтелектуальної власності та/або для збереження доказів такого порушення; вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди; використання попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет (якщо не йдеться про захист авторського права); захист знаків для товарів та послуг; реєструвати торговельну марку (знака для товарів і послуг); забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак для товарів і послуг; передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору, а також припиняти дію свідоцтва на знак у зв'язку з невикористанням знака; вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; вимагати знищення виготовлених зображень

знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; виправдано очікувати реєстрації торгової марки.

1.2. Суб'єкти конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності

Статею 41 Конституції України кожному гарантовано право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [98]. Відповідно до ст. 418 Цивільного кодексу України особа має особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності [226]. Судова практика у справах, що впливають з відносин, пов'язаних зі створенням і використанням об'єктів авторського права і суміжних прав свідчить, що на практиці виникає ряд труднощів в застосуванні законодавства України, яке регулює ці правовідносини, що призводить як до не правильного його застосування, так і до відсутності її однаковості (єдності). Питання суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності є дискусійним і серед науковців.

В науці конституційного права питання суб'єктів того або іншого конституційного права підіймалося в працях Ю. Бисаги, Л. Дешко та ін. Питання конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності піднімалося в наукових статтях Бисаги Ю.М., Бисаги Ю.Ю., Волкова В.Д., Дешко Л.М., Нечипорук Г.Ю. та ін. Водночас, комплексні дослідження, в яких було б виявлено коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, відсутні. Непоодинокі науковці ототожнюють право

володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності та суб'єктів авторського права.

Отже, дослідження питання суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності є актуальним і для науки конституційного права, і з практичної точки зору.

Відповідно до п. 1 ст. 418 ЦК України «Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом», а згідно з п. 2 ст. 418 ЦК України «Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом» та відповідно до п. 3 ст. 418 ЦК України «Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом» [226].

Авторське право виникає в силу факту створення виключно інтелектуальною творчою працею саме автора чи співавторів твору науки, літератури і мистецтва. Отже, суб'єктом авторського права є: 1) автор твору науки, літератури, мистецтва; 2) співавтори твору науки, літератури, мистецтва.

Стаття 421 Цивільного кодексу України закріплює коло суб'єктів права інтелектуальної власності. Так, відповідно до п. 1 ст. 421 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору [226]. Таким чином, суб'єктами права інтелектуальної власності є: 1) творець (творці) об'єкта права інтелектуальної

власності; 2) інші особи, яким належать особисті немайнові права; 3) інші особи, яким належать майнові права інтелектуальної власності.

Суб'єкти авторського права визначаються в ст. 435 ЦК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 435 ЦК України первинним суб'єктом авторського права є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства) [226]. Згідно з ч. 2 ст. 435 ЦК України суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону [226]. Отже, суб'єктами авторського права є: 1) автор твору; 2) інші фізичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону; 3) інші юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону. Автор твору є первинним суб'єктом авторського права, вторинними суб'єктами авторського права є інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону.

Згідно зі ч. 2 ст. 429 ЦК України юридична особа може набувати права суб'єкта права інтелектуальної власності на твір, який створений у зв'язку з виконанням трудового договору, або відповідно до ч. 2 ст. 430 ЦК України - який створено за замовленням [226]. Набувати права суб'єкта права інтелектуальної власності на твір може і фізична особа - суб'єкт підприємницької діяльності.

Згідно з ч. 1 ст. 436 ЦК України авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення [226]. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору [226].

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і

суміжних прав» від 4 червня 2010 р. N 5 «особи, які надали автору технічну допомогу (друк, коректування тощо), не можуть визнаватися співавторами твору» [122]. Згідно з п. 23 вище зазначеного Пленуму Верховного Суду України «Співавторством є також авторське право на інтерв'ю (телерадіоінтерв'ю). Співавторами такого інтерв'ю є особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла» [122]. Отже, співавторами інтерв'ю є такі особи: 1) особа, яка дала інтерв'ю; 2) особа, яка взяла інтерв'ю.

Згідно з п. 1 ст. 450 ЦК України первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення [226]. Згідно з ч. 2 ст. 450 ЦК України суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону [226].

Отже, суб'єктами суміжних прав є: виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення, інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону. Такі суб'єкти поділяються на первинних і вторинних. Первинними суб'єктами суміжних прав є: виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. Вторинними суб'єктами суміжних прав є інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону.

При цьому, не набувають прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав особи, які здійснювали виключно технічні функції в процесі виконання твору, виготовлення фонограм чи відеограм, здійснення передачі організації мовлення.

Відповідно до п. 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 4 червня 2010 р. N 5 «авторське право на твір і право власності на матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, не залежать одне від одного» [122]. Так, особа, придбавши книгу, стає її власником, але не набуває авторських прав на

твір. Або соба, яка придбала лікарський засіб, набуває право власності на нього, але не набуває право власності, наприклад, на патент [122].

Отже, акцентуємо увагу на незалежності авторського права та права власності на матеріальний об'єкт (матеріальний носій), яка проявляється через: 1) зміст особистих немайнових прав та майнових прав суб'єкта авторського права; 2) право власності на матеріальний об'єкт (володіння, користування та розпорядження ним).

Відповідно до ст. 458 ЦК України автором наукового відкриття - встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання – є автор наукового відкриття.

Придатним для набуття права інтелектуальної власності може бути і винахід, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання (ст. 459 ЦК України). Згідно зі ст. 463 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є: 1) винахідник, автор промислового зразка; 2) інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу відповідно до ст. 473 ЦК України є: 1) автор компонування напівпровідникового виробу; 2) інші особи, які набули прав на компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана (ст. 483 ЦК України).

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин є: 1) автор сорту рослин, породи тварин; 2) інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом (ст. 486 ЦК України).

Відповідно до ст. 489 ЦК України право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку, як і суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне найменування є фізичні та юридичні особи. Саме ж право інтелектуальної власності на певну торговельну марку може належати і фізичним, і юридичним особам, причому може одночасно належати і кільком фізичним та (або) юридичним особам.

Вище проведений аналіз дозволяє дійти таких висновків.

1. Встановлено коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: суб'єкти авторського права (автори творів, їх спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону); виконавці творів, їх спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань; виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм; виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм; організації мовлення та їх правонаступники (суб'єкти суміжних прав); автор наукового відкриття; суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (винахідник, автор промислового зразка; інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом); суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (автор компонування напівпровідникового виробу; інші особи, які набули прав на компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом); суб'єкти

права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (автор раціоналізаторської пропозиції та юридична особа, якій ця пропозиція подана); суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (автор сорту рослин, породи тварин; інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом; фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку; фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне найменування .

2. Акцентовано увагу на незалежності авторського права та права власності на матеріальний об'єкт (матеріальний носій), яка проявляється через: 1) зміст особистих немайнових прав та майнових прав суб'єкта авторського права; 2) право власності на матеріальний об'єкт (володіння, користування та розпорядження ним).

1.3. Співвідношення конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності з іншими правами і свободами людини і громадянина

Право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності в конституціях різних держав світу формулюється по-різному. В одних конституціях це право є самостійним конституційним суб'єктивним правом, а в інших – структурним елементом інших конституційних суб'єктивних прав.

Так, відповідно до ст. 41 Конституції України «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до

закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі» [98]. Таким чином, право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є структурним елементом права власності. Причому, Конституція Україна гарантує його кожному.

Згідно зі ст. 54 Конституції України «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» [98]. На відміну від гарантованого кожному ст. 41 Конституції України права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ст. 54

Конституції України гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності громадянам України, тобто особам, які мають політико-правовий зв'язок з державою. Крім того, ст. 54 Конституції України гарантується не основоположне прао, а свобода.

Як на рівні міжнародних угод так і в конституційному законодавстві багатьох держав світу, використовуються терміни «право людини» та «свобода людини». Ці поняття слід розрізняти. Їх термінологічні відмінності сформувалися історично з часів Французької Декларації прав людини та громадянина 1789 р. [217], але значною мірою були нівельовані більш пізніми, як національними так і міжнародними нормативно-правовими актами про права людини, зокрема Загальною декларацією прав людини 1948 р. [68].

На сьогоднішній день в науці поняття «право» тлумачиться з двох основоположних засад. По-перше, це – сукупність встановлених чи санкціонованих і охоронюваних державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що регулюють відносини людей у суспільстві. По-друге, це – зумовлена певними обставинами перспектива певної особи, чи суспільної групи, підстава, здатність, можливість діяти, робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь, задовольняти свої потреби, що спираються на закон, релігійні постулати, давні звичаї і таке інше.

Перше зазначене визначення категорії «право» в юридичній літературі окреслюється, як об'єктивне право і в цьому значенні тлумачиться, як система (сукупність) загальнообов'язкових соціальних правил (норм) поведінки, що виражають волю держави, яка забезпечується і охороняється її цілеспрямованою діяльністю. Друге ж зазначене визначення категорії «право» виділяється у

правознавстві як суб'єктивне право, що являє собою вид і міру можливого поведження особи, народу, держави чи іншого суб'єкта.

У свою чергу, на сьогодні в науці склалося два підходи до судження про поняття «свобода». Перше, це – дароване благо, яке покликане відокремлювати одну особу від іншої, надаючи першій певні переваги, тим самим ставлячи її в особливе привілейоване становище по відношенню до решти. Друге, це – осмислення особою своєї значущості через усвідомлення рівності і спорідненості з іншими для досягнення спільних цілей.

Стосовно юридичної науки, «свобода» визначається у широкому значенні, як природний стан народу й окремої людини, що характеризується можливістю діяти на свій розсуд. У вузькому значенні «свобода» означає суб'єктивну можливість особи робити чи не робити конкретні юридично визначені дії. Саме в такому значенні й має розглядатися термін «свобода людини» в системі міжнародного захисту прав людини.

Таким чином, категорія «право» близька до поняття «свобода» в суб'єктивному значенні. При цьому варто відмітити, що між ними немає різких відмінностей, оскільки і права, і свободи окреслюють певні можливості особи в різних галузях її життєдіяльності, які гарантуються державою. Проте між ними можна встановити відмінність на основі ступеня визначеності можливої поведінки і механізму державного гарантування. Термін «право людини» застосовується тоді, коли йдеться про конкретні можливості поведінки (право на життя, право на вільне пересування, право на визнання правосуб'єктності, право брати участь у веденні державних справ, право на працю, право на соціальне забезпечення, право на освіту тощо).

Коли ж треба підкреслити більший простір вибору варіанту поведінки саме на власний розсуд і під власну відповідальність, використовується термін

«свобода» [69; 70; 72] (свобода вибору місця проживання, свобода думки, совісті та релігії, свобода слова, свобода зібрань, свобода асоціацій тощо).

Таким чином, потрібно визначити, що основоположними постулатами, які використовуються під час здійснення міжнародного захисту прав людини є те, що 1) не існує абсолютної свободи особи, вона «обмежена» правами і свободами інших людей, принципами моралі і моральності, інтересами загального добробуту; 2) межі свободи можуть бути визначені тільки нормативно-правовим актом, який зазначає, що є мірою свободи; 3) юридичне закріплення прав людини необхідно для усвідомлення меж свободи людини; 4) жоден набір прав, що закріплені в нормативно-правих актах не вичерпує змісту свобод; 5) обмеження прав, а разом з тим і свобод, має бути правомірним.

Отже, в результаті реалізації свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості можуть створюватись об'єкти права інтелектуальної власності, захист яких стю 54 Конституції України гарантується.

При цьому, право інтелектуальної власності та право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не є тотожними поняттями.

Так, по-перше, ст. 54 Конституції України гарантується громадянам України захист інтелектуальної творчості, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, в той час як ст. 41 право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності гарантується кожному. Таким чином, право на захист інтелектуальної творчості, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності є гарантією права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, адже

результати інтелектуальної творчої діяльності за наявності певних ознак є об'єктами права інтелектуальної власності.

По-друге, наразі право власності віднесено до другого покоління загальноновизнаних прав людини. Воно охороняється не залежно від його визнання в межах певної юрисдикції. Підтвердження тому – ст. 17 Загальної декларації прав людини 1948 р. [68], що кореспондується з пп. v п. d статті 5 Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [107]. Так, відповідно до ст. 17 Загальної декларації прав людини «кожна людина має прав вільно володіти майном як особисто, так і спільно з іншими. ... Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна» [82].

Охорона окремих речових прав набула конкретизації в міжнародних актах, в яких визначається правовий статус окремих суб'єктів. Так, це Конвенція про статус біженців [86], Конвенція про статус апатридів 1954 р. [85], які гарантують сприятливі права на рухоме та нерухоме майно для таких категорій осіб. Рівні права подружжя щодо володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном як безоплатно, так і за плату закріплено в п. h ч. 1 статті 16 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1974 р. [82]. Частина 2 ст. 54 Додаткового протоколу I до Женевської конвенції 1949 р. містить заборону нападати або знищувати, вивозити або приводити в непридатний стан об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення [60] тощо.

Охорона окремих речових прав більш конкретизована в регіональних міжнародних актах з прав людини.

Так, відповідно до статті 21 Сан Сальвадорського протоколу до Американської конвенції з прав людини у сфері економічних, соціальних та культурних прав 1969 р.: «...1) кожен має право на використання і застосування свого майна, яке закон може підпорядкувати інтересам суспільства; 2) ніхто не може бути позбавлений своєї власності, крім випадків, коли він виплачує справедливую компенсацію з

міркувань публічної користі або соціального інтересу, а також у випадках і формах, встановлених законом; 3) зловживання та будь-яка інша форма експлуатації людини людиною забороняється законом» [2]. Міжамериканський суд з прав людини в рішенні від 31 серпня 2001 у справі «Спільнота Майагна (Сумо) Амас Тінгі проти Нікарагуа» зазначив: «Стаття 21 Американської конвенції визнає право на приватну власність. У цьому зв'язку встановлюються такі юридичні факти: а) чи має особа право на володіння та використання її майна; б) чи може таке володіння та використання бути підпорядковане, згідно із законом, «інтересам суспільства»; в) чи може особа бути позбавлена своїх активів з причин «публічної користі чи соціального інтересу, а також у випадках та за формами, встановленими законом»; г) чи буде зазначене позбавлення здійснюватися шляхом сплати справедливої компенсації» (п. 143) [31]. Це рішення є ключовим, фундаментальним щодо визнання прав корінних народів володіти зайнятими ними територіями навіть без наявності в них права власності в розумінні національного законодавства.

Відповідно до Африканської хартії прав людини і народів 1981 р.: «Право власності гарантується. Воно може бути обмежене лише в інтересах публічної необхідності чи загальних інтересів громадськості та згідно положеннями відповідних законів» (ст. 14), «...всі народи повинні вільно розпоряджатися своїм багатством і природними ресурсами, а у випадку вчинення злочину щодо їх власності, вони мають право на законне повернення свого майна, а також на адекватну компенсацію» (ч. 1-2 ст. 21) [1]. Африканська комісія з прав людини та народів щодо в рішенні у справі щодо дій адміністрації м. Заїр (наразі м. Букава) Демократичної республіки Конго стосовно Діно Нока від 22 жовтня 2012 р. зазначає, що «право власності включає два ключові принципи: перший - загальний, який зосереджується на принципі права власності та мирному користуванні власністю; другий зосереджується на можливості та умовах позбавлення права власності, але з урахуванням принципу пропорційності, який означає, що втручання

у право власності повинно бути «пропорційним до законної потреби, а також становить найменш можливий обмежувальний захід» (п. 143, 145) [7].

В межах європейської регіональної системи захисту прав людини право власності гарантується ст. 1 Протоколу 1 до Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 р., відповідно до якої «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [84].

Вище зазначена стаття Протоколу 1 містить три окремі норми. «Перша норма, яка має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння майном; друга норма стосується випадків позбавлення майна і підпорядковує його певним умовам – вона міститься в другому реченні частини першої. Третя норма визнає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна, відповідно до загальних інтересів, шляхом запровадження законів, які вони вважають необхідними для забезпечення такої мети; ця норма міститься в частині другій», йдеться у рішенні Європейського суду з прав людини в справі «Спорронг і Льонрот проти Швеції» [176]. З усіх норм регіональних міжнародних актів у сфері захисту прав людини, найбільш чітко право держави здійснювати контроль над майном відповідно до загальних інтересів, яке відображає зміст економічного суверенітету держави, прописане саме в ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Як слушно зауважує Н. І. Севостьянова, в Першому протоколі відбулась конкретизація міжнародно-правового розуміння права на вільне володіння

власністю – від особистого права людини до права кожної особи, фізичної чи юридичної, що суттєво розширило межі можливого застосування цієї норми міжнародного права» [190]. При цьому, суб'єктами права власності згідно зі статтею 1 Першого протоколу не можуть бути державні утворення, державні підприємства (створені державою та їй підпорядковані), коли правоволодільцем виступає держава, адже вказаний суд не розглядав спори за участю осіб публічного права.

Таким чином, концепція права власності як суб'єктивного права особи наразі є універсальною. Сьогодні всі регіональні міжнародні акти з питань захисту прав людини гарантують право власності. Цього права особа може бути позбавлена лише для задоволення суспільних інтересів та у встановленому законом порядку. При цьому, обсяг цього права, підґрунтям якого є суверенне право держави щодо управління всією власністю в її межах, відрізняється в межах різних національних правопорядків.

Таким чином, ст. 54 Конституції України гарантує особисте право громадянам України, а ст. 41 Конституції України – право кожної особи.

По-третє, в ст. 41 Конституції України йдеться про результати інтелектуальної, творчої діяльності, а в ст. 54 – про об'єкти авторського права. Ці поняття не є тотожними.

С. Гордієнко пропонує визначати інтелектуальну власність як «права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничий та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [51, с. 105]. Таким чином, однією з ознак інтелектуальної власності вчений називає результат саме розумової діяльності людини. Результат розумової діяльності науковець розглядає як один з видів результатів інтелектуально, творчої діяльності.

На думку Т. Вахонєвої «Інтелектуальна власність є правом власності на інтелектуальний продукт. Право власності є одним із основних інститутів будь-якої системи права, що становить сукупність правових норм, які закріплюють і охороняють належність майна (речей) тим або тим особам чи колективам та засновані на цьому повноваження власника щодо володіння, користування та розпоряджання цим майном. Інтелектуальні продукти як результати інтелектуальної, творчої діяльності відрізняються від речей як об'єктів права власності. Така відмінність простежується у способах створення, призначенні, подальшому оцінюванні, витратах на створення тощо. Отже, суб'єкт права власності на інтелектуальний продукт має право на володіння, користування, розпоряджання своєю інтелектуальною власністю, проте ці правомочності суттєво відрізняються від правомочностей суб'єкта права власності на річ. І ці відмінності зумовлюються специфічними особливостями, сутністю та призначенням результатів інтелектуальної, творчої діяльності як інтелектуального продукту, що є об'єктом інтелектуальної власності. Так, для права інтелектуальної власності такими об'єктами завжди є нематеріальні об'єкти — результати інтелектуальної, творчої діяльності» [45]. Бачиться, в цьому визначенні вчена надає визначення об'єкта права інтелектуальної власності та називає ознаки, які дозволяють відмежувати цей об'єкт від речей як об'єктів права власності.

М. Корщунов з колективом авторів вважають, що «... термін «інтелектуальна власність» поєднує в собі два повністю протилежних елементи: цілком матеріальне поняття власності й ідею як продукт духовної діяльності людини. Тож маємо з позиції формальної логіки нульове поняття. Ідеї як результати інтелектуальної діяльності мають тільки творця, але не мають власника, а власність, відповідно, не може складатися з ідей» [73, с. 20]. Бачиться, що в цьому разі науковці ототжнюють форму виразу результату інтелектуальної, творчої діяльності, який підпадає під охорону ст. 1 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод, виключно з матеріальним поняттям, а ідеї як продукт духовної діяльності підпадають під ознаку «творчої діяльності», яка може здійснюватись і у духовній сфері.

Вчена Т. Вахонєвої вірно наголошує в цьому контексті, що «термін «інтелектуальна власність» ... відображає саме особливості результатів інтелектуальної, творчої діяльності як об'єктів цивільного права та вказує на особливості їх створення, користування та розпоряджання. Якщо у праві власності держава насамперед захищає інтереси особистості, що на законних підставах привласнила той або той матеріальний об'єкт, то в праві інтелектуальної власності захищаються інтереси творця інтелектуального продукту, чий статус привласнити неможливо. Об'єкт права власності (рід) має обмежений строк існування, що пов'язано з його матеріальним походженням, а стосовно інтелектуальних продуктів, то їх існування у часі є безстроковим. Хоча існування права власності є безстроковим, а існування права інтелектуальної власності обмежується чітко визначеними законодавством строками, після спливу яких інтелектуальний продукт стає суспільним надбанням народу» [45]. Одноставний з вченою і А. Сергєєв, який зазначає, що «інтелектуальна власність» як юридична категорія є сукупністю виключних прав як особистого, так і майнового характеру на результати інтелектуальної та насамперед творчої діяльності, а також на деякі інші прирівняні до них об'єкти, конкретний перелік яких встановлюється законодавством відповідної держави з урахуванням прийнятих нею міжнародних зобов'язань» [195, с. 19].

Згідно зі ст. 14 Конституції Німеччини « (1) Власність і право спадкування гарантуються. Їх зміст і межі встановлюються законами. (2) Власність зобов'язує. Її використання повинно одночасно служити загальному благу. (3) Відчуження власності допускається тільки для загального блага. Воно може проводитися тільки законом або на основі закону, що регулює вид і розміри відшкодування.

Відшкодування повинно визначатися зі справедливим обліком загальних інтересів і інтересів сторін. У разі суперечок про розміри відшкодування воно може встановлюватися в судах загальної юрисдикції» [90]. Таким чином, право власності є родовим поняттям щодо права володіти, користуватися та розпоряджатися результатами інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до Конституції ФРН, ст. 5, «кожен має право вільно висловлювати і поширювати свою думку усно, письмово і за допомогою зображень та безперешкодно черпати знання з загальнодоступних джерел. Свобода преси та інформації за допомогою радіо і кіно гарантується. Цензури не існує. ... Межі цих прав вказуються приписами загальних законів, законодавчих положень про охорону молоді та правом на честь особистості. ... Мистецтво та наука, дослідження і викладання вільні. Свобода викладання не звільняє від вірності Конституції» [90]. Таким чином, право інтелектуальної власності є гарантією для реалізації зазначених у ст. 5 Конституції ФРН основних прав і свобод, а вони – гарантією реалізації права володіти, користуватися та розпоряджатися результатами інтелектуальної, творчої діяльності.

Згідно зі ст. 4 Конституції Франції «Свобода полягає в можливості робити все, що не шкодить іншому: таким чином, здійснення природних прав кожної людини має лише ті межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами. Ці кордони можуть бути встановлені тільки законом» [88]. У ст. 2 Конституції Франції йдеться, що «мета будь-якого політичного Союзу - забезпечення природних і невідчужуваних прав людини. Цими правами є свобода, власність, безпека й спротив гнобленню» [88]. Отже, принцип забезпечення природних і невідчужуваних прав людини є гарантією реалізації права власності у Франції, в тому числі, і на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Авторське ж право визначається в законодавстві Франції як право автора розумового твору користуватися цією роботою, виключно фактом створення

ексклюзивного права нематеріальної власності. (Art. L.111-1 Кодекс інтелектуальної власності Франції) [88].

У ст. 27 Конституції Туреччини йдеться, що «Кожен має право вільно вивчати та викладати науку і мистецтво, давати роз'яснення, а також проводити дослідження в цих областях. Право публікації не повинно використовуватися в цілях зміни положень статей 1, 2 і 3 Конституції. Положення цієї статті не повинні виключати регулювання законом проникнення і розповсюдження іноземних публікацій» [97]. Стаття 35 Конституції Туреччини гарантує кожному «право власності і спадкування. Ці права можуть бути обмежені відповідно до закону тільки в суспільних інтересах. Здійснення права власності не повинно суперечити суспільним інтересам» [97]. Таким чином, право власності є гарантією реалізації права вільно вивчати та викладати науку і мистецтво, давати роз'яснення, а також проводити дослідження в цих областях.

В Іспанії 10 січня 1879 р. був прийнятий Закон про авторське право [71]. В Італії [71] право інтелектуальної власності виокремлено у спеціальну статтю. Воно включає і право культурної та історичної спадщини. Приватна власність визнається і гарантується законом, який визначає способи її придбання і користування, а також її межі з метою забезпечення її соціальної функції і доступності для всіх (ст. 42 Конституції Італійської Республіки) [96]. Таким чином, право приватної власності є гарантією реалізації права інтелектуальної власності, яке включає як структурний елемент і право культурної та історичної спадщини.

Згідно з Конституцією Молдови право громадян на інтелектуальну власність, їх матеріальні і моральні інтереси, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної творчості, охороняються законом. (ч.2 ст. 33), право приватної власності, а також боргові зобов'язання, взяті на себе державою, гарантуються (ст. 46) [89]. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в разі встановленої законом суспільної необхідності за умови справедливого і

попереднього відшкодування. (ст. 46 Конституції Молдови) [89]. Таким чином, право власності є гарантією реалізації права інтелектуальної власності.

Таким чином, первинним економічним правом є право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, тобто право приватної власності. Бачиться, що в конструкції ст. 41 Конституції України законодавцем закладено ідею об'єктів права приватної власності: матеріальні цінності (рухоме та нерухоме майно); нематеріальні цінності (блага). Твори науки, літератури і мистецтва, раціоналістичні пропозиції, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів та послуг тощо є особистими нематеріальними цінностями. Ці блага належать їх творцю, саме він наділений правом володіти, користуватися, розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. Володіння, користування та розпорядження особистими нематеріальними цінностями (результатами інтелектуальної, творчої діяльності) є формою реалізації права кожного на приватну власність.

При цьому, авторське право ряд науковців відносить до культурних прав і свобод громадян. Так, В. Федоренко зазначає, що «у вітчизняній конституційно-правовій науці залишається супеечливою оцінка права на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54 Конституції України), яке більшість правознавців однозначно відносять до культурних прав і свобод людини і громадянина. Це право передбачає, що ніхто не може використовувати або поширювати без згоди автора результати інтелектуальної та творчої діяльності (літературні твори, наукові відкриття, технічні винаходи, художні вироби, твори мистецтва тощо)» [214, с. 78]. Водночас, хоч це право і здійснюється в культурній сфері суспільних відносин, тим не менш право інтелектуальної власності є одним з видів приватної власності.

Усталеною є і практика Європейського суду з прав людини щодо розгляду авторського права як одного з видів приватної власності. Так, в справі «Handyside v. the United Kingdom» «...заявник скаржився на вилучення тиражованих копій книги «Червона книжечка школяра» (шкільний підручник), а також на їх конфіскацію та подальше знищення після ухвалення національного судового рішення. Суд встановив, що метою арешту є «захист моралі», про що свідчить позиція компетентних британських державних органів при здійсненні ними повноважень. Конфіскація та знищення такого матеріалу постійно позбавляли заявника права власності на «майно». Проте ці заходи були дозволені частиною другою статті 1 Протоколу № 1, із висвітленням певних аспектів у світлі принципу права, спільного для Договірних держав, де за статтями, використання яких було у встановленому законом порядку визнано незаконним і небезпечним для загального характеру інтерес втрачається з метою знищення. Таким чином, не було порушення статті 1 Протоколу № 1 або статті 10 Конвенції» [150] (§§ 59, 63).

У справі «Ashby Donald and Others v. France» Суд зазначив, що «коли йдеться про втручання в право на свободу вираження поглядів, держави користуються більш широкою свободою розсуду, якщо оскаржувана міра спрямована на захист інших прав, передбачених Конвенцією, таких як право на мирне володіння майном, зокрема у цій справі стосовно захисту авторського права (§ 40) [143].

В рішенні у справі «Fabris v. France» Суд зазначив, що «... У справах, що стосуються скарги за статтею 14 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 встановлено, зокрема, заявник висловлює на підставі статті 14, в сукупності зі статтею 1 Протоколу № 1, скаргу, відповідно до якої він був позбавлений майнової цінності, повністю або частково і з перерахованих статтею 14 підстав, обов'язковим критерієм має бути встановлення того, чи зацікавлена особа за відсутності дискримінаційного мотиву мала б захищене національними судами право на цю майнову цінність (§ 52). ... Хоча обсяг повноважень держави відповідно до статті 1

Протоколу № 1 може в деяких випадках бути широким, такі повноваження не можуть бути дискримінаційними» [148].

Отже, що за такими критеріями конституційне право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є таким видом прав людини: 1) за змістом потреб людини – економічним; 2) за значенням для людини – основним; 3) за суб'єктивним складом – індивідуальним.

Виявлено співвідношення між правом володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та іншими правами і свободами людини і громадянина. Обґрунтовано, що конституційне право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є самостійним суб'єктивним правом людини і гарантією здійснення свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Право на захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності є гарантією суб'єктивного юридичного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які є об'єктами права інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Встановлено правову природу та сформульовано авторське визначення понять об'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це офіційно виражені та визнані у суспільстві правила поведінки учасників конституційно-правових відносин, пов'язаних зі створенням, володінням, користуванням та розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються державою, згідно з якими поведінка учасників цих відносин оцінюється як правомірна або неправомірна; суб'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це юридично забезпечена можливість суб'єкта інтелектуальної та творчої діяльності володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що новизна результату творчої діяльності та спосіб здійснення інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом об'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а забезпечення інтересів творця результату творчої та інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом суб'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

2. Встановлено, що поняття «інтелектуальна діяльність» та «творча діяльність» використовуються в законодавстві України:

- 1) на позначення результатів діяльності людини;
- 2) позначення передумов створення об'єктів права інтелектуальної власності;
- 3) позначення критеріїв виникнення права інтелектуальної власності.

Додатково аргументовано, що терміни «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність» та «інтелектуальна власність» не є тотожними поняттями. Дістало подальшого розвитку твердження, що інтелектуальна діяльність може мати ознаку творчості, в той час як творча діяльність не передбачає таку ознаку як наявність інтелекту у творця результату творчої діяльності. Результат інтелектуальної діяльності людини може містити творчу складову, а результат творчої діяльності може бути досягнутий без використання інтелекту людини.

Унікальність результату творчої діяльності не є обов'язковою ознакою творчої діяльності. Творчість не є обов'язковим критерієм віднесення результату людської діяльності до об'єктів права інтелектуальної власності, обов'язковими є критерії оригінальності.

Дістало подальшого розвитку твердження, що однією з основних ознак віднесення результату творчої діяльності до об'єкта права інтелектуальної власності є її новизна, а інтелектуальної діяльності – оригінальність способу здійснення.

3. Виявлено такі ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

1) наявність норми об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

2) здатність бути творцем результату інтелектуальної, творчої діяльності;

3) можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

4) гарантії захисту захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена.

4. Виділено елементи змісту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої

діяльності: можливість та здатність виражати результат інтелектуальної, творчої діяльності в об'єктивній формі; розкривати/не розкривати справжнє ім'я творця результату інтелектуальної, творчої діяльності; майнове право інтелектуальної власності; право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності; здатність використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності у будь-який визначений законом спосіб; можливість використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності повністю та/або можливість самостійного використання частини результату інтелектуальної, творчої діяльності; отримати винагороду за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав; використовувати кожним зі співавторів створену ним частину твору на власний розсуд; недоторканість твору; переробляти твір; використовувати твір шляхом його відтворення (повністю або частково); створювати похідний твір як самостійний об'єкт авторського права; використовувати твір різними способами; відтворювати твір; право слідування; можливість укласти договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; можливість передавати право на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності; передавати на договірних засадах організаціям колективного управління повноваження з управління майновими правами; надавати дозвіл на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі; забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності; можливість захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена, з якої випливають можливості оприлюднити твір, надати дозвіл на використання або відтворення твору третій стороні, отримувати прибуток від використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності; вимагати вжиття запобіжних заходів для попередження порушень прав інтелектуальної власності та/або для збереження доказів такого порушення; вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди; використання

попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет (якщо не йдеться про захист авторського права); захист знаків для товарів та послуг; реєструвати торговельну марку (знака для товарів і послуг); забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак для товарів і послуг; передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору, а також припиняти дію свідоцтва на знак у зв'язку з невикористанням знака; вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; вимагати знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; виправдано очікувати реєстрації торгової марки.

5. Встановлено коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: суб'єкти авторського права (автори творів, їх спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону); виконавці творів, їх спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань; виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм; виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм; організації мовлення та їх правонаступники (суб'єкти суміжних прав); автор наукового відкриття; суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (винахідник, автор промислового зразка; інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом); суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (автор компонування напівпровідникового виробу; інші особи, які набули прав на

компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом); суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (автор раціоналізаторської пропозиції та юридична особа, якій ця пропозиція подана); суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (автор сорту рослин, породи тварин; інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом; фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку; фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне найменування .

Акцентовано увагу на незалежності авторського права та права власності на матеріальний об'єкт (матеріальний носій), яка проявляється через: 1) зміст особистих немайнових прав та майнових прав суб'єкта авторського права; 2) право власності на матеріальний об'єкт (володіння, користування та розпорядження ним).

6. Встановлено, що за такими критеріями конституційне право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є таким видом прав людини:

- 1) за змістом потреб людини – економічним;
- 2) за значенням для людини – основним;
- 3) за суб'єктним складом – індивідуальним.

Виявлено співвідношення між правом володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та іншими правами і свободами людини і громадянина. Обґрунтовано, що конституційне право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є самостійним суб'єктивним правом людини і гарантією здійснення свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Право на захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами

інтелектуальної діяльності є гарантією суб'єктивного юридичного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які є об'єктами права інтелектуальної власності.

РОЗДІЛ 2. ГАРАНТІЇ ТА ЗАХИСТ, ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Гарантії конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності

Вчений О. Фрицький слушно підкреслює, що саме «права й свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість держави, яка повинна відповідати перед людиною за свою діяльність» [218, с. 9]. Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «The Sunday Times v. the United Kingdom» від 26 квітня 1979 року зазначив, що норма не може розглядатися як "право", якщо її не сформульовано достатньо чітко, що дає змогу громадянину регулювати свою поведінку (§49) [168].

Актуальним є це питання щодо конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Так, інтелектуальний потенціал України є потужним та невичерпним. Експертне середовище слушно зазначає, що «на початку ХХ ст. наша держава входила в тридцятку країн світової інтелектуальної еліти. Лише в ракетнокосмічній галузі Україна володіє 17 базовими технологіями з 22 відомих у світі. Входить до вісімки держав-експортерів авіакосмічної техніки. В країні збережений достатній науково-технічний потенціал в оборонній промисловості (радіоелектронне стеження, радіолокація, засоби наведення високоточної зброї, системи бронетанкової техніки і протиповітряної оборони); енергетичному атомному машинобудуванні; авіаційному та енергетичному турбінобудуванні; технології

надвисоких частот; виробництві кристалічних матеріалів для мікроелектроніки, сонячної енергетики» [222].

«За кількістю наукових фахівців вищої кваліфікації, що припадає на душу населення, Україна не поступається розвинутим країнам Європи. Посідає 4-те місце у світі за кількістю дипломованих та сертифікованих фахівців у сфері ІТ. В Україні, як і в інших країнах пострадянського простору, поки що надзвичайно слабо розвинуто ринкову інфраструктуру, на недостатньому рівні перебуває патентноліцензійна справа, майже відсутня система інноваційного аудиту, який би дозволив оцінити комерційну перспективність інновацій. ...Україна серед 144 країн зайняла у сфері формування факторів інноваційного розвитку – 71 місце, за оснащеністю сучасними технологіями – 81 місце, у сфері захисту прав інтелектуальної власності – 117 місце, що свідчить про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, яка експортує сировинні ресурси з незначною часткою доданої вартості, та виникнення загрози економічній та національній безпеці», наголошують В. Крижна, Н. Яркіна [125]. На цей факт звертають увагу в своїх дослідженнях і інші вчені [105; 108; 185; 210]. Отже, не ефективний конституційно-правовий механізм забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності спричиняє загрозу економічній та національній безпеці держави.

За оцінками ж Світового банку сьогодні саме інтелектуальний капітал в економіці формує близько 60% загального обсягу багатства кожної держави [125]. «У таких країнах, як Японія і Німеччина, частка інтелектуального капіталу становить до 80% національного багатства. Таким чином, роль знання в економічному розвитку зростає, випереджаючи значущість засобів виробництва і природних ресурсів. У сучасному суспільстві інтелектуальний капітал усе частіше виступає основою для успішної діяльності підприємств. Саме він у багатьох

випадках визначає конкурентоспроможність організацій та виступає ключовим фактором їх розвитку. У процесі створення, трансформації та використання інтелектуального капіталу беруть участь як комерційні підприємства, так і державні та громадські заклади й організації, тобто практично всі суб'єкти ринкової діяльності. Перехід до нового суспільства, у якому інтелектуальний капітал стає провідним фактором суспільного виробництва, знаменує одночасно перехід до нової структури вартості того, що ми споживаємо. Зокрема, змінюється структура вартості більшості матеріальних продуктів», наголошує Л. Федулова [216].

Але окрім того, що не ефективний конституційно-правовий механізм забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності спричиняє загрозу економічній та національній безпеці держави, він ще і свідчить про не належне виконання державою свого головного обов'язку, закріпленого ч. 2 ст. 3 Конституції України - утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Так, як зазначає Л. Дешко «... проголошене в Основному Законі України право людини і громадянина є декларативним якщо не створено ефективного конституційно-правового механізму його забезпечення [48; 49; 57; 58]. Для повноцінного здійснення конституційно закріплених прав і свобод людини й громадянина необхідний добре зазначає Ю. Тодика та інші науковці, з якими ми одностайні, «... саме стан забезпечення прав людини є важливим показником усталеності суспільства, його демократичності» [58].

Зазначене свідчить про необхідність вдосконалення конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Конституційно-правовий механізм забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є системою організаційно-правових і правових засобів впливу, за

допомогою яких створюються можливості для реалізації цього права, а в разі порушення чи загрози його порушення здійснюється його охорона та захист.

В науці конституційного права гарантії прав і свобод людини і громадянина поділяють на нормативно-правові та організаційно-правові. Р. Максимович називає такі ознаки нормативно-правових гарантій: «...1) загальність більшості гарантій прав і свобод людини та громадянина, тобто належність усім особам незалежно від наявності громадянства України; 2) нормативність, що полягає в закріпленні гарантій у текстах нормативно-правових актів; 3) доцільність, яка характеризує можливість гарантій ефективно забезпечувати процес реалізації прав і свобод людини й громадянина; 4) еволюційність, яка виражається в можливості розширеного тлумачення правового змісту гарантій; 5) втілення справедливості, адже вони відповідають принципу «свобода одного не обмежує свободу іншого»; 6) системність, яка пояснюється тим, що всі гарантії утворюють певну систему – організацію груп, які діють доцільно в певній послідовності, що виявляється в правовій системі конкретної держави; 7) фундаментальність, адже вони встановлюють і захищають основні права й свободи людини, передбачені не лише Конституцією України, а й міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України; 8) безперервність дії, що полягає в тому, що гарантії не припиняють свою дію, а існують постійно та застосовуються кожним учасником конкретних правовідносин; 9) значущість, оскільки гарантії прав і свобод особи пов'язують відносини між суб'єктами правовідносин (наприклад, між людиною й державою); 10) забезпеченість державою, адже держава створює загальні умови для реалізації гарантій, і в разі їх порушення можуть застосовуватися заходи державного примусу; 11) універсальність, оскільки гарантії поширюють свій вплив на всі сфери суспільного життя на всій території держави незалежно від часу; їх зміст та обсяг є однаковими для всіх осіб, які підпадають під юрисдикцію Основного Закону України; 12) пріоритетність, що підкреслюється їх місцем розташування в другому

розділі Конституції України, а також відображенням у деяких міжнародних нормативних актах; 13) індивідуальність дії, оскільки спостерігається поширення їх на конкретну особу за певних обставин» [104, с. 108-112].

На думку вітчизняних вчених В. Погорілко, О. Слюсаренко «... нормативно-правові гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони й захисту прав і свобод людини та громадянина, причому першочергового значення вони набувають за практичної реалізації суб'єктивних прав громадян; тобто нормативно-правові гарантії – це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав і свобод людини й громадянина» [87, с. 12]. Ю. Шемшученко та інші вітчизняні вчені наголошують: «...гарантіями є не будь-які умови існування та реалізації прав людини й громадянина, а лише ті умови, які визначаються державою з метою забезпечення конкретної можливості реалізації юридичного статусу особи, перетворення її суб'єктивного права з можливості на дійсність. Це означає, що між гарантіями прав людини та забезпеченням реалізації цих прав має існувати причинний зв'язок, який прямо вказує, що відповідна умова забезпечує конкретну можливість перетворення права на дійсність» [229, с. 39-40].

Р. Максимович слушно зазначає, що «...у юридичній літературі нормативно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини й громадянина за характером юридичних норм поділяються на матеріальні та процесуальні, а за сферою дії – на міжнародні та внутрішньодержавні, які у свою чергу поділяються на конституційні й загальногалузеві» [104, с. 158-160]. Вітчизняні вчені наголошують, що «...найбільш важливі, фундаментальні матеріальні нормативно-правові гарантії забезпечення реалізації, охорони й захисту прав і свобод громадянина містить Конституція України. У вступній частині (преамбулі) Конституції України її прийняття мотивується, зокрема, необхідністю забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, що є зобов'язанням держави щодо їх дотримання, охорони й захисту. Це положення знаходить подальше розкриття в першому розділі

«Загальні засади» та максимально деталізується в другому розділі «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України. Права й свободи людини, їх визнання, дотримання, охорона та захист стверджуються як головний критерій правового характеру нашого законодавства й практики його застосування, а принцип пріоритетності прав і свобод людини розповсюджується на всі гілки державної влади» [103, с. 158-160]. При цьому, як слуно зазначають в своїх дослідженнях О. Васильченко, К. Волинка, Л. Дешко та інші науковці «...Основний Закон України в ч. ч. 1–2 ст. 22 закріплює принципи невичерпності та гарантованості конституційних прав і свобод, неможливості їх скасування. Отже, держава визнає існування природних невід'ємних прав і свобод, перелік яких не обмежується закріпленими в Конституції України правами й свободами» [32; 33; 38; 39; 41; 44; 47, с. 49].

Отже, нормативно-правовими гарантіями конституційного права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є гарантії, закріплені в національному законодавстві України, у тому числі в ратифікованих Україною міжнародних договорах та рішеннях міжнародних судових установ, які є актами тлумачення норм цих міжнародних договорів.

В. Борисова узагальнює, що «Україна приєдналася до багатьох міжнародних конвенцій та уклала двосторонні угоди з питань авторського та патентного права. Серед них: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 р., учасницею якої Україна є з 13 1995 р., Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р., ратифікована Україною у 1993 р., Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р., учасницею якої Україна стала у 1991 р., Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 р., чинна для України з 1991 р., Договори ВОІВ про авторське право та про виконання і фонограми, прийняті у 1996 р., до яких Україна приєдналася у 2001 р. Крім того, частиною національного

законодавства України стали Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення 1961р. (Україна приєдналась у 2001 р.); Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм 1971 р. (Україна приєдналась у 1999 р.); Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 28.11.1960 р. (Україна є учасницею з 2002 р.); Договір про патентну кооперацію від 19 черв. 1970 р., чинний для України з 1991 р.» [125]. Ці міжнародні акти є частиною національного законодавства України відповідно до ст. 9 Конституції України.

Концепція територіалізму щодо охорони об'єктів авторських прав була затверджена Бернською конвенцією. Відповідно до ст. 5 Бернської конвенції автори будь-якої країни-учасниці мають в інших країнах-учасницях щодо власних творів (як опублікованих, так і не опублікованих) права, які надаються тепер чи будуть надані в майбутньому відповідними законами цих країн власним громадянам, а також права, спеціально передбачені Конвенцією [40]. Аналогічна охорона надається авторам — громадянам держав, які не є учасницями цієї Конвенції щодо їх творів, уперше опублікованих в одній з країн-учасниць чи одночасно у зазначеній країні і країні-учасниці [125].

Згідно з класифікацією, передбаченою Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, до об'єктів промислової власності належать: 1) винаходи; 2) наукові відкриття; 3) промислові зразки; 4) товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та комерційні позначення [125]. Однією з перших міжнародно-правових угод з охорони промислової власності була Паризька конвенція про охорону промислової власності, укладена 20.03.1883 р. Україна є учасницею цієї Конвенції з 25.12.1991 р., яка передбачає, що держави-учасниці можуть укласти між собою окремі угоди [125]. Щодо охорони промислової власності громадяни кожної країни Парижського союзу з охорони промислової власності користуються у всіх інших країнах Союзу тими самими перевагами, які

надаються в даний час або будуть надаватися в майбутньому законодавством своїм громадянам, не обмежуючи при цьому прав, спеціально передбачених Паризькою конвенцією [125]. При цьому, як слушно підкреслюють вітчизняні вчені «до громадян країн Паризького союзу прирівнюються громадяни країн, які не є учасниками Союзу, але мають на території однієї з країн Союзу місце проживання або промислові чи торгові підприємства. Паризька конвенція не передбачає міжнародного патенту, чинного на території всіх країн Союзу. Але будь-яка особа, яка належним чином подала заявку на винахід, корисну модель, промисловий зразок або товарний знак в одній з країн Союзу або правонаступник такої особи має право так званого конвенційного пріоритету в інших країнах Союзу» [125].

Відносинам володіння присвячена глава 31 Цивільного кодексу України. Водночас, вона має свої суттєві недоліки. У ній, з одного боку, вживається термін «володіння», а з іншого – «право володіння», хоча загальновідомо: ці правові категорії неоднакові за своїм змістом, навіть попри те, що і перше, і друге поняття безпосередньо стосуються відносин володіння майном як таких. Також, звертає на себе увагу той факт, що, наприклад, у Німеччині речове право в кодифікованому акті вибудовується як система відносин. Однак в Україні існує дещо інша «правова реальність»: книга третя Цивільного кодексу України розкриває речове право як систему речових прав, а не відносин, саме тому в ній в найменуванні структурних елементів книги використовується дещо інша термінологія: замість «власність» – «право власності», замість «володіння» – «право володіння», не «сервітут», а «право користування чужим майном» тощо. Таке структурування книги третьої Цивільного кодексу України сьогодні викликає цілком, на наш погляд, конструктивну критику щодо недоцільності розміщення норм про володіння як фактичного стану в гл. 31 адже це не відповідає загальному підходу формування системи речових прав у кодексі.

Питання гарантій права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є невід'ємною частиною двосторонніх відносин Європейського Союзу та України. Норми окремої глави Угоди про асоціацію між Україною та ЄС покликані гарантувати правову охорону та захист права інтелектуальної власності у відповідності до чинних міжнародних угод [3-6].

Вітчизняні науковці слушно звертають увагу на той факт, що «інститут авторського права та суміжних прав охороняє результати художньої творчості – твори науки, літератури та мистецтва (об'єкти авторського права), а також об'єкти, які створюються з метою їх розповсюдження – виконання творів, фонограми та відеограми, програми теле- та радіомовлення (об'єкти суміжних прав). Патентне право регулює відносини щодо створення, використання та оформлення прав на результати науково-технічної творчості людини. До них відносять корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, селекційні досягнення в рослинництві та тваринництві (нові сорти рослин та породи тварин), топографії інтегральних мікросхем. Вони охороняються після спеціального оформлення прав і отримання охоронного документа – патенту або свідоцтва. Виокремлення двох названих інститутів базується на особливостях правової охорони об'єктів авторського права та промислової власності, які пов'язані зі специфікою творчого процесу створення даних об'єктів та умовами їх використання. По-перше, патентне право, на відміну від авторського права, спрямоване на охорону не художньої форми виразу ідей, думок чи понять, а на охорону самої сутності цієї ідеї, тобто змісту творчого технічного (технологічного) рішення. Останнє може бути реалізоване у певній пристрій, механізм, виріб, речовину тощо. По-друге, для патентного права характерна обов'язковість формального визнання технічної (технологічної) ідеї охороноздатним об'єктом. Таке здійснюється Держдепартаментом інтелектуальної власності, що діє у складі Міністерства освіти

і науки України» [125]. «По-третє, об'єктам патентного права притаманна об'єктивна повторюваність, бо ідентичні технічні або технологічні рішення можуть бути створені кількома особами незалежно один від одного. У зв'язку з цим для патентного права характерне надання охорони за принципом пріоритету, тобто першості у реєстрації охороноздатного об'єкта. Патент чи свідоцтво надається тільки на один об'єкт тому заявнику, чия заявка на реєстрацію була більш ранньою за датою подання. Для об'єктів авторського права така об'єктивна повторюваність не характерна. Оригінальність художньої форми викладення думок обумовлена індивідуальними творчими здібностями творця, залежить від його духовного світу, світогляду, життєвого досвіду, переконань та ставлення до навколишнього світу. Тотожність художніх форм свідчить про плагіат. Через це для надання правової охорони авторським творам немає необхідності проводити їх дослідження на предмет новизни та реєструвати першість їх створення. Твори науки, літератури і мистецтва здобувають правову охорону з моменту їх створення», наголошують вчені [125].

Сьогодні у умовах пандемії актуальним є питання створення ефективного конституційно-правового механізму забезпечення права кожного на володіння, користування та розпорядження результатами своєї інтелектуальної діяльності в сфері охорони здоров'я. Зокрема, мова йде про створення вакцин. Безумовно, що творцем людина, сама вакцина є результатом інтелектуальної діяльності людини. Водночас, необхідно враховувати, що вакцин (та й в цілому лікарські засоби) створюються в лабораторіях фармацевтичних компаній, які є суб'єктами господарювання. При цьому відбувається зіткнення і публічного інтересу держави з забезпечення громадського здоров'я, і приватного інтересу фармацевтичної компанії адже ринок лікарських засобів є одним з найбільш динамічніших та таким, що приносить найбільший дохід, і інтерес розробників – людей, творців вакцин та лікарських засобів.

Як зазначають Л. Дешко, Н. Новікова та інші вчені «основні розробки нових лікарських засобів ведуться в найбільш значущих терапевтичних сферах. Вони супроводжуються високими супутніми ризиками та вимагають значних інвестицій. Інструментом, який мотивує дослідників та виробників у фармацевтичній галузі здійснювати розробки та дослідження властивостей лікарських засобів, які можуть позиціонуватись як інноваційні, є патентування [23; 24; 26; 80, р. 3; 14, р. 162]. Всесвітня організація інтелектуальної власності наголошує: на міжнародному рівні мета патентної системи полягає в сприянні інноваціям, поширенню і передачі технологій шляхом надання виключного права перешкоджати іншим особам використовувати запатентований винахід без згоди власника патенту, за умови, що власник патенту в повній мірі розкриває суть винаходу для широкої публіки [26; 29; 30].

Однією із багатосторонніх торговельних угод Світової організації торгівлі (далі – СОТ) є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) [207; 208]. В ЄС Європейська комісія вжила заходи, спрямовані на гармонізацію законодавства з інтелектуальної власності з метою долучення інтелектуальної власності до Спільного ринку ЄС. Безумовно, національне законодавство та право ЄС покликані забезпечувати реалізацію права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Не дивячись на те, що, з одного боку держави-члени ЄС є членами СОТ і зв'язані міжнародними зобов'язаннями за угодами СОТ, питання гармонізації права ЄС та права держав-учасниць ЄС в контексті забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є одним з найгостріших. Таке питання постає і при гармонізації права ЄС та права України, в тому числі і в контексті права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

У випадках, коли право ЄС регламентує сферу охорони інтелектуальної власності, визначену Угодою ТРІПС, Суд ЄС заборонив пряму дію Угоди ТРІПС. Актуальним це питання є і для України адже, з одного боку, як країна-учасниця СОТ Україна імплементувала ряд гнучких положень Угоди ТРІПС-плюс [208]. А з іншого боку Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [206] вимагає зміни підходу щодо виконання Україною зобов'язань за Угодою ТРІПС.

Прийняття за результатами Дохійського раунду Угоди ТРІПС-плюс викликало дискусію науковців щодо правового статусу Угоди відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів [26, р. 54; 111]. Заборона Судом ЄС прямої дії Угоди ТРІПС створила поле для дискусій науковців та експертів щодо співвідношення та взаємодії права СОТ та права ЄС і його держав-членів у сфері охорони інтелектуальної власності, а також забезпечення державами права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Д. Чибісова в дисертаційному дослідженні доходить висновку, що з прийняттям Угоди TRIPS встановлені мінімальні норми охорони права інтелектуальної власності, які повинні бути відображені у національному законодавстві і дотримання яких є обов'язковим для всіх членів СОТ [227]. Безумовно, мова йде і про національне законодавство країн-учасниць ЄС. Інші вчені, В. Потехіна [123], В. Dhar [24], Міндрул А. [109] розділяючи цю точку зору, підкреслюють, що в основу Угоди TRIPS покладено концепцію охорони інтелектуальної власності, відповідно до якої приватні інтереси домінують над публічними.

О. Кадєтова не виключає колізії між положеннями Угоди про асоціацію України з ЄС та національним законодавством, але доходить висновку, що

найбільш перспективним у напрямі розв'язання колізій між положеннями Угоди про асоціацію України з ЄС та національним законодавством до моменту їх усунення, є підтвердження застосування положень Угоди судовою практикою [76]. Водночас, як бачимо, імplementовані Україною положення Угоди ТРІПС авторкою залишено поза увагою, як і виконання Україною зобов'язань за Угодою ТРІПС в контексті євроінтеграційних прагнень, а також виконання Україною обов'язку з забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Вчена О. Кадетова доходить висновку, що гармонізація національного законодавства у сфері інтелектуальної власності із законодавством та стандартами ЄС спрямовує свою дію на впровадження засад європейського права, в основу якого покладено людину центристський підхід. Крім того, О. Кадетова обґрунтовує, що поширення на Україну у напрямі цивільно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності *acquis communautaire* передбачає не лише імplementацію європейських стандартів, але й значною мірою поширення європейського права на національну правову систему, зокрема й право інтелектуальної власності. Побічно питання патентування лікарських засобів в контексті лібералізації торгівлі в ЄС підіймаються в дискурсах щодо співвідношення публічних та приватних інтересів [14, р. 161-162.], їх захисту [9, р. 84].

Таким чином, питання забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також питання патентування лікарських засобів в Україні через призму Угоди про асоціацію з ЄС та Угоди ТРІПС є актуальним, теоретично і практично назрілим. Необхідним є створення ефективного конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності через призму Угоди про асоціацію з ЄС та Угоди ТРІПС.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) є однією із багатосторонніх торговельних угод, які приймаються усіма членами Світової організації торгівлі. Н. Москалюк звертає увагу, що «при прийнятті Угоди TRIPS і вступі до СОТ більшість країн, що розвиваються і найменш розвинуті отримали відсрочку до 2016 року для виконання патентних норм, що стосуються виробництва лікарських засобів» [110, р. 1-3]. Запровадження норм Угоди ТРІПС у національні законодавства різних держав при їх вступі до СОТ є доволі різним, а тому спостерігаємо на сьогоднішній день доволі різний комплекс прав та обов'язків на одні і ті ж результати інтелектуальної діяльності [110, с. 1-3].

Разом з тим, як зазначає О. Кашинцева, «відповідно до Угоди ТРІПС країни-члени можуть на власний розсуд скористатися її гнучкими положеннями. Так, на відміну від України Німеччина, Латвія, Литва, Естонія та інші країни ЄС скористалась таким гнучким положенням як виключення з правової охорони патентним законодавством діагностичних, терапевтичних і хірургічних методів лікування. Відповідно ж до законодавства України патентуванню підлягають способи лікування в правовому режимі корисної моделі, що суперечить її правовій природі і європейській доктрині інтелектуальної власності» [79, с. 45].

Також, як звертає увагу Л. Дешко в своїх дослідженнях, «...на відміну від України країнами-учасницями ЄС імплементовано таке гнучке положення Угоди Тріпс-плюс як виняток Болар, що визначає обставини, за яких власники патенту втрачають право перешкоджати третім особам вчиняти дії, що в інших випадках вважалися б порушенням їхніх патентних прав та виняток «Можливість патентного заперечення до видачі патенту». Винятки «Можливість експериментального використання запатентованого винаходу без комерційної мети» та «Можливість патентного заперечення після видачі патенту» імплементовано як Україною, так і більшістю країн-учасниць ЄС» [114].

Таким чином, не зважаючи на те, що Україна застосовує посилені вимоги до охорони інтелектуальної власності, що зумовлює можливість застосування вище зазначених «гнучких елементів» Угоди ТРІПС-плюс, тим не менш лише деякі з цих гнучких положень імплементовано в законодавство України. Всупереч вимогам Угоди ТРІПС та стандартам ЄС в Україні однакові результати інтелектуальної діяльності охороняються і як винаходи, і як корисні моделі. Великою є частка патентів, які видаються без проведення кваліфікаційної експертизи, відсутні процедури «post-grant opposition». Це призводить до високого рівня зловживань правами інтелектуальної власності та свідчить про зниження рівня охорони інтелектуальної власності для добросовісних власників прав [114, с. 161; 18].

Враховуючи вимоги права Європейського Союзу у сфері охорони прав на винаходи та корисні моделі, а також положення Угоди про асоціацію, в законодавстві України передбачено такі новації: 1) розширено перелік об'єктів технологій, на які не поширюється правова охорона; 2) передбачено можливість подання заявок в електронній формі; 3) надається право будь-якій особі подати до закладу експертизи мотивоване заперечення проти заявки протягом шести місяців від дати публікації відомостей про заявку на винахід; 4) уточнено порядок надання додаткової охорони прав на винаходи; 5) розширено перелік прав та обов'язків суб'єктів прав на винаходи (корисні моделі); 6) передбачено можливість визнання прав на винахід і корисну модель недійсними в адміністративному порядку («post-grant opposition») [124 ;129].

Створення Асоціації між Україною, з однієї сторони, та ЄС і його державами-членами, з іншої сторони, зумовили необхідність проведення докорінної патентної реформи у сфері охорони здоров'я в Україні з врахуванням вимог права Європейського Союзу у сфері охорони прав на винаходи та корисні моделі, а також положень Угоди про асоціацію. Також мета цієї реформи – створення ефективного конституційно-правового механізму реалізації права кожного володіти,

користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності у сфері охорони здоров'я.

Так, в законодавстві України розширено перелік об'єктів технологій, на які не поширюється правова охорона; передбачено можливість подання заявок в електронній формі; надано право будь-якій особі подати до закладу експертизи мотивоване заперечення проти заявки протягом шести місяців від дати публікації відомостей про заявку на винахід; уточнено порядок надання додаткової охорони прав на винаходи; розширено перелік прав та обов'язків суб'єктів прав на винаходи (корисні моделі); передбачено можливість визнання прав на винахід і корисну модель недійсними в адміністративному порядку («post-grant opposition») [124 ;129].

Разом з тим, як і перед країнами-учасницям ЄС, перед Україною постало питання виконання зобов'язань за Угодою ТРІПС та подальших кроків з гармонізації законодавства України з правом ЄС.

Зокрема, прийняття Угоди ТРІПС було значним кроком уперед для врегулювання питань міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності. А ЄС був та залишається одним із найактивніших членів СОТ й авторів Угоди ТРІПС. При цьому в ЄС мінімальні стандарти охорони, передбачені ТРІПС, вважаються заниженими [29]. Як слушно наголошує В. Пашков «Дохійська декларація про TRIPS та громадське здоров'я визначає важливість імплементації та інтерпретації Угоди TRIPS найбільш сприятливим для захисту суспільного здоров'я способом, шляхом забезпечення доступності для населення існуючих лікарських засобів та створення умов для виробництва нових. У Декларації також наголошується на тому, що положення цієї Угоди не суперечать і не повинні суперечити праву країн-членів здійснювати відповідні заходи щодо захисту суспільного здоров'я. Проте, на жаль, правовий статус Декларації до цього часу не визначено, тому питання її юридичної сили є спірним у праві СОТ» [118].

За таких обставин одним з ключових питань стає питання співвідношення права інтелектуальної власності та права Співтовариства. Незважаючи на те, що Договір про співтовариство не містить положень, що регулювали б питання, пов'язані з правом інтелектуальної власності, Європейський Суд визнав, що неузгодженість питань щодо права інтелектуальної власності може створювати бар'єри вільної торгівлі в межах ЄС. Тому ЄС сам здійснює інтерпретацію, уточнення і доповнення Угоди ТРІПС щоб зняти вище зазначені бар'єри, а також, щоб підвищити рівень охорони інтелектуальної власності. Найбільш посилені є вимоги з її охорони при патентуванні лікарських засобів. Особливо актуальним це є в періоди пандемій.

Така інтерпретація, доповнення і уточнення є обов'язковими для держав-членів ЄС, асоційованих партнерів ЄС, держав, із якими підписані двосторонні угоди про вільну торгівлю. Більше того, ЄС як митний союз є учасником СОТ. З цього випливає, що ЄС може здійснювати інтерпретацію положень Угоди ТРІПС в своїх регламентах, які є обов'язковими до імплементації вище зазначеними країнами у національне законодавство.

Розширення діяльності ЄС з інтерпретації правил ЄС у сфері інтелектуальної власності та зобов'язань ЄС за Угодою ТРІПС спричиняє дедалі більшу конкуренцію між правом ЄС та СОТ в цьому питанні. Безумовно, це відображається і на національному праві країн-учасниць ЄС та країн-учасниць СОТ. Науковці одностайні в думці, що ЄС поступово стає інститутом, уповноваженим створювати власні, найчастіше вищі, ніж передбачено Угодою ТРІПС, стандарти охорони інтелектуальної власності. ЄС тлумачить угоду ТРІПС крізь створені самим ЄС механізми захисту прав інтелектуальної власності. Отже, стандарти охорони інтелектуальної власності ЄС вищі за стандарти СОТ.

Д. Чібісов та В. Пашков виосновують, що це суперечить Віденській конвенції про право міжнародних договорів адже ЄС надає ТРІПС статусу нижчого, ніж

мають договори про заснування ЄС [118-120]. З такою точкою зору не погоджується Л. Дешко, з якою ми одностайні: «по-перше, джерелами права ЄС є: «1) установчі договори (так зване первинне законодавство); 2) міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами; 3) регламенти, директиви, рекомендації та висновки (так зване вторинне законодавство); 4) рішення, висновки Європейського суду, а також загальні принципи, розроблені європейським судом. Таким чином, угода ТРІПС за своєю природою не може належати до установчих договорів ЄС. Більше того, оскільки саме установчі договори встановлюють основи правопорядку ЄС, то в разі якщо вони суперечать нормам, які містяться в міжнародних угодах, переважну силу мають установчі договори.

По-друге, Угода ТРІПС становить невід'ємну частину права ЄС і входить за своєї природою до групи джерел права ЄС «міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами» [14].

ЄС дуже активно бере участь у роботі СОТ як у якості митного союзу, так і в справах, які стосуються прав та обов'язків держав-членів ЄС [3, р. 904]. Враховуючи велику кількість директив та регламентів ЄС, які встановлюють правила та процедури забезпечення охорони інтелектуальної власності в рамках Союзу, ЄС майже не надає прав (компетенції) державам-членам у сфері інтелектуальної власності [30; 118-120]. Насамперед, це директиви і регламенти, які уточнюють, інтерпретують або доповнюють зобов'язання Союзу за Угодою ТРІПС.

З такою точкою зору не можна погодитись. Так, регламенти є актами Ради Міністрів або Європейської Комісії покликані встановлювати загальні правила, які застосовуються одноманітно в усіх державах-учасниках ЄС. Директива ж є основним інструментом гармонізації законодавства держав-членів. Оскільки для держав-членів ЄС Договір про Співтовариство є все ж міжнародною угодою, то можуть виникати колізії права ЄС та національного права. В цьому випадку до уваги береться метод інкорпорації міжнародних угод. Крім того, скасувати

національний закон може лише національний орган відповідно о внутрішнього законодавства країни-учасниці ЄС.

Таким чином, ЄС сам здійснює інтерпретацію, уточнення і доповнення Угоди ТРІПС, котрі є для держав-членів ЄС, асоційованих партнерів ЄС, держав, із якими підписані двосторонні угоди про вільну торгівлю обов'язковими і здійснюють безпосередній вплив на конституційно-правовий механізм забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також механізму захисту права інтелектуальної власності.

Угода ТРІПС за своєю природою не може належати до установчих договорів ЄС оскільки не встановлює основи правопорядку ЄС. Якщо норми Угоди ТРІПС суперечать нормам установчих договорів, то переважну силу мають установчі договори. За своєї природою Угода ТРІПС належить до групи джерел права ЄС «міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами» і становить невід'ємну частину права ЄС. Таким чином, Україна на виконання своїх міжнародних зобов'язань при вдосконаленні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також механізму захисту права інтелектуальної власності має виходити зі стандартів охорони інтелектуальної власності ЄС, які вищі за стандарти СОТ.

Особливостями гармонізації законодавства України до законодавства ЄС у сфері патентування лікарських засобів крізь призму Угоди ТРІПС та Угоди про асоціацію є такі: не способи лікування в правовому режимі корисної моделі мають бути об'єктом корисної моделі, а саме пристрій; основними умовами надання правової охорони мають бути промислова придатність, новизна, додатковою - унікальність; обов'язковість експертизи заявки на корисну модель для видачі патенту; строк чинності майнових прав інтелектуальної власності 10 років;

встановлення адміністративної процедури визнання недійсними прав інтелектуальної власності на корисну модель; встановлення обов'язку патентного відомства за заявою будь якої особи надати протягом 6 місяців офіційний звіт про пошук за поданою заявкою.

Сьогодні, в умовах коронавірусу SARS-CoV-2, нової сили набуло не лише суперництво між державами за розробку вакцини з метою забезпечення публічних інтересів в сфері охорони здоров'я, а й піднято питання чи можна закуповувати вакцини, які виробляються на території держави-агресора за умови, що Міністерством охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) було вжито заходи щодо виведення з обігу на території України лікарських засобів виготовлених на території Російської Федерації, а також на територіях України, які не підконтрольні Уряду України, мотивованих неможливістю забезпечення належного контролю за якістю виробництва таких лікарських засобів. МОЗ України на офіційному сайті розміщено лист від 04.07.2017 №18.1-07/18369 адресований заявникам лікарських засобів, альтернативним та/або потенційним виробникам, заявникам-власникам реєстраційних посвідчень яких є суб'єкти Російської Федерації, терміново вжити заходів щодо внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарські засоби з метою вилучення виробників/заявників - суб'єктів Російської Федерації. До МОЗ України надійшло звернення компанії ДП "Стада-Україна", як представника компанії АТ "Ніжфарм", що входить до Групи компаній STADA, від 13.11.2017 № 313, в якому компанія інформувала про рішення материнської компанії STADA здійснити всі правові та організаційні заходи для передачі ДП "Стада-Україна" прав власності на реєстраційні посвідчення на всі лікарські засоби АТ "Ніжфарм", зареєстровані в Україні, а в подальшому перевести виробництво цих лікарських засобів до України та Німеччини. Компанією було надано аргументи, що свідчать про серйозність намірів компанії щодо втілення свого рішення, запропоновано терміни виконання плану переведення виробництва препаратів на українські підприємства, надано

лист АТ «Технолог», Україна, щодо готовності укласти з ДП «Стада-Україна» довгостроковий договір про виробництво лікарських засобів на замовлення ДП "Стада-Україна".

З огляду на запропоновані терміни виконання плану переведення виробництва лікарських засобів з підприємств Росії, а саме: 10 календарних місяців на зміну заявника та 10 календарних місяців на переведення виробництва, загалом до 2-х років, враховуючи, що протягом цього часу виробництво та надходження лікарських засобів, про які йдеться у зверненні, буде здійснюватися підприємством Російської Федерації, МОЗ України повідомив про неможливість включення ряду лікарських засобів до чергового наказу "Про державну реєстрацію (перереєстрацію) лікарських засобів (медичних імунобіологічних препаратів) та внесення змін до реєстраційних матеріалів", та тим самим випуску в обіг та застосування на території України зазначених лікарських засобів виробництва компанії АТ «Нижфарм», Російська Федерація. Це спричинило виникнення спору. Припускаємо, що позови до національних судів України про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити МОЗ України дії будуть непоодинокі.

Вище викладене свідчить про необхідність вдосконалення ефективності конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Наразі існуюча світова виробнича мережа лікарських засобів змінюється з метою забезпечення особливого виду публічних інтересів – міжнародної та/чи національної безпеки. Так, ускладнення відносин між державами, конфлікти (в тому числі – збройні) та їх загострення спричиняють вжиття з метою забезпечення міжнародної та національної безпеки однією державою заходів, спрямованих на призупинення надходження та обігу на її ринок лікарських засобів, що виробляються в іншій державі. Це, в свою чергу, підіймає питання забезпечення права власності на реєстраційні посвідчення на лікарські засоби.

Міжнародний трансфер технологій у виробництво лікарських засобів є системною міжнародною діяльністю, що спрямована на формування умов для трансграничної передачі прав власності на знання з організації діяльності створення лікарського засобу за активної взаємодії розробників та їх потенційних покупців на платній або безоплатній основі [35]. Розвиваючи дослідження Т. Андросова, Л. Чернишова, В. Козуб на тему «Міжнародний трансфер технологій як фактор інноваційного розвитку економіки України» зазначимо, що повний процес міжнародного трансферу технологій у виробництво лікарських засобів має такі фази: дослідження та розробка (трансфер технології не здійснюється); утилізація (трансфер у формі експорту лікарських засобів); технологічне зростання (переміщення технології в неповністю освоєному вигляді в розвинені країни); технологічна зрілість (взаємний трансфер між розвиненими країнами та поступовий перехід до трансферу в країни, що розвиваються; поступово країни, що розвиваються, замінюють експорт високих технологій (технологій, розроблених на основі новітніх наукових знань, які за своїм технологічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і конкурентоспроможні на світовому ринку наукомісткої продукції) на їх імпорт); технологічний занепад (трансфер обмежується країнами, що розвиваються) [34].

Міжнародне співробітництво у сфері трансферу технологій передбачає: укладення двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів України щодо науково-технічного, технологічного, інвестиційного співробітництва і кооперації; залучення інвестицій у науково-технічний комплекс України; сприяння запровадженню в Україні міжнародних стандартів, зокрема стандартів системи управління якістю; передачу технологій у рамках науково-технічної і виробничої кооперації та інвестиційного співробітництва; забезпечення участі вітчизняних підприємств, наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів у міжнародних виставках та ярмарках високотехнологічної продукції і технологій;

участь у розвитку вітчизняних сегментів міжнародних інформаційних і комунікаційних систем з питань інтелектуальної власності та трансферу технологій [21].

Нормативними актами України діяльність з трансферу технологій у виробництво лікарських засобів регламентується частково хоча і відбувається гармонізація законодавчої та нормативної бази з відповідними директивами й нормами Європейського Союзу. Так, лише в Настанові СТ-Н МОЗ України 42-4.3:2011 «Лікарські засоби. Фармацевтична система якості (ICH Q10)» [209] трансфер технології було вказано як етап життєвого циклу лікарського засобу.

Відповідно до цієї настанови життєвий цикл продукції включає такий етап технічної діяльності щодо нових та існуючих препаратів, як трансфер технології, що розповсюджується на: 1) трансфери технології нової продукції з розробки у виробництво та 2) трансфери технології наявної на ринку продукції всередині або між виробничими та випробувальними дільницями [209]. Також згідно з цією Настановою мета діяльності з переносу технології полягає в передачі знань щодо продукції та процесу в залежності від призначення трансферу технології [209]. В Настанові наведені приклади застосування елементів фармацевтичної системи якості, водночас відсутні рекомендації щодо самого процесу трансферу технології. Настанова СТ-Н МОЗ України 42-4.3:2011 входить до частини 3 Настанови «42-4.0:2016 «Лікарські засоби. Належна виробнича практика» [204], що гармонізована з Настановою з GMP ЄС (EU Guidelines to Good Manufacturing Practice Medicinal Products for Human and Veterinary Use). У Настанові 42-4.0:2016 відсутні вимоги безпосередньо до трансферу, на відміну від технічної передачі (трансферу) методик випробування, що наведена в розділі 6 «Контроль якості» частини 1, і для якої зазначені загальні підходи [35].

Окрім питання трансферу технологій у виробництво лікарських засобів одним з актуальних питань в контексті нормативно-правових гарантій права кожного

володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної діяльності є питання трансферу виробництва лікарських засобів.

Закон України «Про національну безпеку України» у ст. 1 визначає національну безпеку, серед іншого, як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, за якої забезпечуються своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам, зокрема, у сфері охорони здоров'я [131]. Забезпечення якості лікарських засобів на усіх етапах їх життєвого циклу є системоутворюючим чинником у досягненні стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина у сфері охорони здоров'я, тобто у забезпеченні національної безпеки у вказаній сфері [131]. Відповідно до положень пункту 2 «Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію)», державна реєстрація лікарського засобу здійснюється МОЗ України на підставі заяви та результатів експертизи реєстраційних матеріалів на такий засіб, проведеної Державним експертним центром МОЗ у визначеному МОЗ порядку [19]. При цьому, відсутня презумпція того, що лікарський засіб, який пройшов державну реєстрацію в майбутньому пройде перереєстрацію. Особливо гостро ці питання постають в світлі міжнародної безпеки та національної безпеки. Приклад тому – судова практика [19].

Підкреслимо, що при вдосконаленні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності ключове значення мають міжнародно-правові гарантії як різновид юридичних гарантій. Більше того, чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9 Конституції України), що є однією з форм конституціоналізації міжнародно-правових актів як джерел права [64, с. 4].

Так, як зазначають науковці, Україна ввела у своє законодавство міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а отже, і низку міжнародних документів із захисту прав і свобод людини й громадянина. Унаслідок цього в національний правопорядок фактично була введена цілком нова структура щодо нагляду за виконанням законодавства – міжнародні органи із захисту прав людини [43, с. 3]. Як зазначають в своїх дослідженнях Л. Дешко, Т. Заворотченко та інші вчені «міжнародно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина – це передбачена міжнародними договорами, конвенціями, деклараціями та іншими міжнародними документами система міжнародних норм, принципів, правових та організаційних засобів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється дотримання, забезпечення, охорона й захист прав, свобод і законних інтересів людини. Вони поділяються на нормативно-правові та організаційно-правові ... Міжнародно-правові гарантії прав і свобод людини є важливим засобом забезпечення їх реалізації, охорони й захисту на міжнародному, наддержавному рівні. Їх особливість полягає в тому, що на відміну від внутрішньодержавних засобів забезпечення прав і свобод, які встановлюються нормами внутрішнього законодавства, система міжнародного та регіонального забезпечення прав і свобод людини базується на міжнародно-правових нормах, які створюються шляхом підписання державами багатосторонніх угод із відповідних питань» [58; 65, с. 126-127; 66; 67; 77; 78].

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання та визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Таким чином, при вдосконаленні нормативно-правових гарантій держава має враховувати практику Європейського суду з прав людини.

Національні провадження, порушені щодо втручання у право інтелектуальної власності, непоодинокі, перш за все, п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод. В рішенні у справі «British-American Tobacco Company Ltd v. the Netherland» Європейський суд з прав людини зазначив: «дійсно, право на власність є правом матеріального характеру, тому рішення держави щодо експропріації або регулювання використання приватної власності або іншим чином впливає на матеріальні або інші права власності, вважається предметом права на справедливий судовий розгляд (§ 67).

Також Суд звертає увагу і на випадки, коли цивільне провадження щодо права власності, в тому числі і на об'єкти права інтелектуальної власності, тривало надто довго. Усталеною є практика Суду, що цього достатньо для того, щоб Суд визнав порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. «У випадку, коли заявник стверджує, що тривалість провадження сам по собі спричиняє тривалу перешкоду у захисті права на власність, Суд визнав, що немає необхідності розглядати скаргу щодо тривалості провадження відповідно до статті 1 Протоколу № 1», йдеться в § 23 рішення Суду в справі «Zanghl v. Italy» [171], або що «питання є передчасним (рішення Суду в справі «Beller v. Poland», § 74)» [144]. У справах, як-то «Kunic v. Croatia» (§ 67) [154], «Machard v. France» (§ 15) [158], «Immobiliare Saffi v. Italy» (§ 59) [151] що стосувались надзвичайно тривалих проваджень, Суд встановив, що їх надмірна тривалість або інші заходи, що сприяють затримці, також мали безпосередній вплив на права заявників на мирне користування своїм «майном».

Практика Європейського суду з прав людини також свідчить, що «прийняття нового закону про зворотну силу, який регулює оскаржувану ситуацію, у той час як провадження щодо майнових інтересів заявника перебуває на розгляді, може становити порушення як статті 6, так і статті 1 Протоколу № 1, коли прийняття закону є не виправдані переконливими причинами загального інтересу і становлять надмірне навантаження на заявника (§ 33 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Caligiuri and Others v. Italy») [145].

Також усталеною є практика Європейського суду з прав людини у питанні, «коли заявник скаржитися на неможливість виконання остаточного рішення суду про задоволення його вимог, обов'язки держави відповідно до статті 6 і статті 1 Протоколу № 1 вступають у дію. Коли органи влади зобов'язані діяти для виконання судового рішення, і вони не роблять цього, їхня бездіяльність може, за певних обставин, взаємодіяти із відповідальністю держави на підставі статті 6 і статті 1 Протоколу № 1» (§§ 86, 92-93 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Fuklev v. Ukraine» [149], ухвала у справі «Anokhin v. Russia» [142], §183 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Liseytseva and Maslov v. Russia» [157]).

В рішенні у справі «Davydov v. Russia» Європейський суд з прав людини сформулював правову позицію, відповідно до якої «скасування у порядку нагляду рішення суду про присудження компенсації заявникові за відсутності виняткових обґрунтованих обставин порушує принцип остаточності судових рішень і порушує пункт 1 статті 6 та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції» [147] (§§ 37- 39). При цьому, в рішенні у справі «Lenskaya v. Russia» Європейський суд з прав людини зазначив, що «дослідження питання про «правову визначеність» не повинно перешкоджати державі виправляти винятково непереборні обставини, вчинені при здійсненні правосуддя» (§ 41) [155]. «Такі обставини виникають лише тоді, коли первинне провадження було порушено за результатами таких серйозних недоліків, що робить їх принципово несправедливими, як у випадку, коли національні суди ухвалили рішення, яке безпосередньо вплинуло на права іншої особи, яка не є стороною провадження. Скасування остаточного рішення за таких обставин не призвело до порушення Конвенції», йдеться у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Protsenko v. Russia» (§§ 30-34) [163].

Європейський суд з прав людини піднімає в своїй практиці і питання витрат, які виникають у судовому процесі. Подекуди вони розглядаються Європейським судом з прав людини за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини

і основоположних свобод. «Правило “хто програв, той платить” у контексті цивільного судочинства само по собі не може вважатися таким, що суперечить статті 1 Протоколу № 1», йдеться в рішенні у справі «Klauz v. Croatia» (§§ 82, 84) [153]. В справі «Cindric and Beslic v. Croatia» Європейський суд з прав людини зазначає, що «...його метою є уникнення необґрунтованих судових процесів та необґрунтовано високих судових витрат, відмовляючи потенційних позивачів від притягнення до необґрунтованих дій, не несучи наслідків. Цей погляд не змінюється тим фактом, що ці правила також застосовуються до цивільного судочинства, стороною якого є держава» (§ 96) [146]. Європейський суд з прав людини зазначає в своїх рішеннях, що заявники не повинні нести надмірний тягар» («Perdigao v. Portugal» [161], § 78). В справі «Stankiewicz v. Poland» Європейський суд з прав людини підкреслює, що «...відмова від відшкодування витрат, понесених у зв'язку із задоволенням позовних вимог у межах цивільного провадження на користь третьої сторони за позовом прокруора, порушує статтю 6 Конвенції» (§§ 65-76) [168].

Окрім нормативно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є і організаційно-правові гарантії.

Вчені одностайні в думці, що «у широкому розумінні конституційно-правові гарантії прав і свобод людини є складником правової системи України, а формування механізму юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини – одна з основних тенденцій її розвитку сьогодні» [65, с. 3; 25; 28; 36; 41; 52; 65]. Л. Ліпачева зазначає, що «початок цьому процесу було покладено прийняттям Конституції України 1996 р. Конституції різних країн досить чітко визначають систему органів та осіб, які повинні захищати права й свободи людини та громадянина» [101, с. 54].

Т. Заворотченко в дисертаційному дослідженні доходить висновку, що «... найвищою організаційно-правовою гарантією прав і свобод людини й громадянина є конституційний лад, заснований на неухильному дотриманні конституції та законів держави, приписах природного права й загально визнаних принципах і нормах міжнародного права. Досліджуючи суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення гарантій прав і свобод людини й громадянина, науковець виявила такі елементи системи організаційно-правових гарантій цих прав і свобод, як держава, органи державної влади (парламент, омбудсмен, президент, конституційний суд), органи правосуддя, органи прокуратури, уряд та інші центральні органи державної виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні органи й організації, членом чи учасником яких є держава, політичні партії, адвокатура, громадські організації (молодіжні, дитячі, релігійні тощо), а також засоби масової інформації» [65, с. 10].

Науковець Л. Дешко зазначає, що «у спеціальній літературі залежно від повноважень і функцій виділяються такі типи установ, які займаються заохоченням та захистом прав людини: комісії з прав людини, уповноважені/омбудсмени з прав людини (постомбудсмен інститути), антидискримінаційні омбудсмени/комісії, інститути/центри з прав людини, консультативні комісії з прав людини, комплексні інститути з прав людини» [56]. В. Чуксіна підкреслює, що «...спеціалізовані правозахисні інститути з вузькою сферою компетенції (комісії/омбудсмени з прав дітей, жінок та інших осіб) не відповідають Паризьким принципам і не вважаються національними установами, які займаються заохоченням і захистом прав людини» [228, с. 117].

Л. Дешко слушно виосновує, що «згідно з Паризькими принципами національна установа, яка займається заохоченням і захистом прав людини, виконує такі загальні функції:

– представляє уряду, парламенту та будь-якому іншому компетентному органу на консультативній основі, на прохання зацікавлених органів або в порядку здійснення свого права розглядати будь-яке питання без звернення до вищої інстанції, думки, рекомендації, пропозиції й доповіді з питань, що стосуються заохочення та захисту прав людини; національна установа може прийняти рішення про оприлюднення цих висновків, рекомендацій, пропозицій і доповідей;

– заохочує та забезпечує узгодження національного законодавства, правил і практики з міжнародними документами з прав людини, учасником яких є ця держава, а також їх ефективне здійснення;

– сприяє ратифікації вищезазначених документів або приєднанню до них, забезпечує їх здійснення;

– бере участь у підготовці доповідей, які держави повинні подавати органам і комітетам Організації Об'єднаних Націй, а також регіональним установам на виконання своїх договірних зобов'язань, у разі необхідності висловлює свою думку із цього питання, належним чином дотримуючись вимог до їх незалежності;

– співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй та іншими організаціями системи ООН, регіональними установами й національними установами інших країн, компетентними в питаннях заохочення та захисту прав людини;

– сприяє розробці навчальних і дослідницьких програм із прав людини та бере участь у їх здійсненні в школах, університетах і професійних колах; – оприлюднює інформацію про становище в галузі прав людини та зусилля з боротьби проти всіх форм дискримінації, особливо расової, за допомогою підвищення обізнаності громадськості, зокрема й шляхом інформування та просвітницької діяльності, а також за допомогою використання всіх друкованих органів. Комісії, які мають квазісудові повноваження, здійснюють не лише загальні, а й додаткові функції» [56].

Вчені наголошує, що «...серед органів – гарантів прав людини й основних свобод спеціальної компетенції існують такі, що мають юрисдикційні повноваження, та такі, що не мають цих повноважень. Органи – гаранти спеціальної компетенції, що мають юрисдикційні повноваження, здійснюють державно-юридичний захист прав людини й основних свобод (наприклад, суди загальної юрисдикції). Органи, у яких юрисдикційні повноваження відсутні, здійснюють державно-правову охорону» [56].

Вище викладене дозволяє дійти таких висновків:

1. Сформульовано авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

2. Удосконалено існуюче в науці конституційного права уявлення про забезпечення національної безпеки як особливий вид публічних інтересів. Аргументовано, що він конкретизується підвищенням ефективності нормативно-правових та організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також права на захист інтелектуальної власності, авторських прав,

моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Доведено, що не ефективність конституційно-правового механізму реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності створює бар'єри вільної торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності та є загрозою національній безпеці.

3. Виявлені такі недоліки законодавства України, що регулює суспільні відносини, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

- 1) одні й ті самі результати інтелектуальної діяльності охороняються і як винаходи, і як корисні моделі;
- 2) видача патентів без проведення кваліфікаційної експертизи;
- 3) відсутність процедури «post-grant opposition».

Аргументовано необхідність вдосконалення ефективності існуючого в Україні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності з врахуванням міжнародних зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС та Угодою ТРІПС. Запропоновано такі концептуальні підходи до вдосконалення конституційно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: 1) домінування приватних інтересів над публічними; 2) людино центристський підхід; 3) гармонізація національного законодавства із стандартами охорони інтелектуальної власності ЄС, які вищі за стандарти СОТ.

4. Удосконалено наявну в науці конституційного права концепцію щодо розуміння організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

2.2. Захист конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності

Результати інтелектуальної, творчої діяльності є об'єктами правової охорони та захисту. «Якщо у загальнозживаному розумінні «творчість» – це процес, що викликає до життя, дає існування чомусь, то з точки зору юридичної науки творча діяльність розглядається як така, що здатна призводити до появи охоронюваних об'єктів. У цьому розумінні необхідно наголосити на двох ознаках поняття „творчість”. По-перше, це розумова робота людини, а тому її продукти належать до категорії нематеріальних благ. Після втілення у матеріальну форму існування (рукопис, картина, формула винаходу, виріб) вони здатні стати предметами цивільного обігу. По-друге, творча діяльність завжди призводить до появи якісно нового, неповторного і оригінального результату. Саме такі нові творчі здобутки і охороняє право», слушно зазначають В. Крижна, Н. Яркіна, В. Борисова [125].

Конституційний Суд України в Рішенні у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна" (справа про мораторій на примусову реалізацію майна) від 11 червня 2003 року № 11-рп/2003 зазначає, що «...правовий статус суб'єктів права різних форм власності ґрунтується на єдиних конституційних принципах. Разом з тим правовий статус кожного з них має особливості, що і характеризують того чи іншого суб'єкта права власності як такого. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності як у тому, що є загальним для них, так і в його особливостях відповідно до законів, дія яких на них поширюється» [181]. Із приписів Конституції України випливає, що кожен, хто не є власником, не має права створювати перешкод власнику у здійсненні належного йому права, а також

вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження майном; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх осіб (власників) [177].

Отже, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності і у тому, що є загальним для них, і в його особливостях відповідно до законодавства, дія якого на них поширюється.

Відповідно до ст. 55 Конституції України «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. ...Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. ...Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. ...Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. ...Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. ...Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [98].

Конституційний Суд України в рішенні у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) зазначив, що «частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і

свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод» [178]. Також Конституційний Суд України зазначив, що «відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене» [178]. «Частина другу статті 124 Конституції України необхідно розуміти так, що юрисдикція судів, тобто їх повноваження вирішувати спори про право та інші правові питання, поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі» [178], йдеться в Рішенні.

Щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи То Конституційний Суд України в справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) наголошує, що «Головним обов'язком держави, згідно зі статтею 3 Конституції України, є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (стаття 8 Конституції України). Ні стаття 55 Конституції України, ні глава 31-А Цивільного процесуального кодексу України не визначають, які саме рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади і місцевого самоврядування чи посадових і службових осіб можуть бути оскаржені, і встановлюють принцип, відповідно до якого в суді можуть оскаржуватися будь-які рішення, дії та бездіяльність. Тим самим створено механізм реалізації конституційного права особи на судовий захист прав і свобод людини і громадянина. Звідси випливає, що Конституцією України гарантовано і забезпечено кожній людині і громадянину право на звернення до суду за захистом своїх прав чи свобод. Відповідно до частини другої статті 19

Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Згідно зі статтею 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [179].

Конституційний Суд України в цьому рішенні надав таке тлумачення ч. 2 ст. 55 Конституції України: «Частина Другу статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність). Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду» [179].

Отже, кожен, хто не є власником результатів інтелектуальної, творчої діяльності, не має права створювати перешкод власнику таких результатів у здійсненні належного йому права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо

володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх власників результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Питання бездіяльності МОЗ України в контексті захисту права власності розглядалось у справі за позовом Дочірнього підприємства "СтрадаУкраїна" компанії "Бепха Беталігунгсгезельшафт фюр фармаверте МБХ та акціонерного товариства "Нижфарм» до МОЗ України [102].

Проаналізувавши норми законодавства, вивчивши та оцінивши наявні письмові докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, враховуючи, що позивачем не доведено допущення суб'єктом владних повноважень – МОЗ України – бездіяльності щодо розгляду його листа та факту порушення прав позивача, суд дійшов висновку у цій справі про те, що викладені в позовній заяві твердження позивача не знайшли свого підтвердження під час судового розгляду справи, тому є необґрунтованими [102].

Вирішуючи питання щодо обґрунтованості позовних вимог про зобов'язання Міністерства охорони здоров'я України у встановленому законом порядку прийняти рішення про перереєстрацію та внесення змін до реєстраційних документів на лікарські засоби зареєстровані за Акціонерним товариством "НИЖФАРМ", суд зазначив, що за своєю правовою природою, відповідно до норм чинного законодавства повноваження по прийняттю рішення про перереєстрацію лікарських засобів та внесення змін до реєстраційних посвідчень на лікарські засоби, що виробляються та розповсюджуються компаніями групи STADA належать виключно виконавчому органу МОЗ України, який, у разі реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів чи відмови у такій реєстрації (перереєстрації) приймає відповідне рішення, отже наділений дискреційними повноваженнями [62; 63; 102].

Такий висновок суду першої інстанції Шостий апеляційний адміністративний суд визнав помилковим, зазначивши, що, відповідач не наділений дискреційними повноваженнями, тобто правом діяти на власний розсуд у питанні прийняття того чи іншого рішення щодо реєстрації лікарських засобів: «Суд апеляційної інстанції звертає увагу на те, підстави для прийняття як рішення про реєстрацію так і рішення про перереєстрацію лікарських засобів чітко окреслені ... нормативними актами, тобто відповідач не має свободи розсуду у цьому питанні» [62; 63].

Крім того, колегія суддів наголосила на тому, що «...просячи суд зобов'язати відповідача прийняти рішення про перереєстрацію спірних лікарських засобів, позивачі фактично просять суд підмінити відповідача як центральний орган виконавчої влади у питанні, що належить до його виключної компетенції. При цьому, колегія суддів звертає увагу, що норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС), дійсно дозволяють адміністративному суду у виняткових випадках зобов'язувати відповідача - суб'єкта владних повноважень прийняти рішення на користь позивача. Так, відповідно до пункту 4 частини другої статті 245 КАС у разі задоволення позову суд може прийняти рішення про визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії. Згідно частини четвертої статті 245 КАС у випадку, визначеному пунктом 4 частини другої цієї статті, суд може зобов'язати відповідача - суб'єкта владних повноважень прийняти рішення на користь позивача, якщо для його прийняття виконано всі умови, визначені законом, і прийняття такого рішення не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд [62; 63].

Як вже зазначалося, прийняття рішення з питання перереєстрації лікарських засобів не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд. Водночас, суд у даному випадку не вправі встановлювати наявність всіх умов, визначених законом для прийняття рішення про перереєстрацію лікарських засобів, оскільки такі умови не ще не бути встановлені та перевірені у визначеному законом

порядку відповідачем як органом державної влади, до компетенції якого належить вирішення цього питання. Відповідно до частини 2 статті 77 Кодексу адміністративного судочинства України в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача. Оцінивши докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні, суд дійшов висновку, що адміністративний позов позивача не підлягає задоволенню [62; 63].

Новими підходами до застосування судами України норм права, що регулюють правовідносини у сфері обігу лікарських засобів, пов'язані з передачею права власності на реєстраційні посвідчення на лікарські засоби та перенесенням виробництва лікарських засобів з однієї країни в іншу є такі:

1) Міністерство охорони здоров'я України може вживати заходи щодо виведення з обігу на території України лікарських засобів, виготовлених на території Російської Федерації та на тимчасово непідконтрольних Уряду України територіях, в тому числі на території Автономної Республіки Крим, мотивованих неможливістю забезпечення належного контролю за якістю виробництва таких лікарських засобів;

2) Міністерство охорони здоров'я України може адресувати заявникам лікарських засобів, альтернативним та/або потенційним виробникам, заявникам-власникам реєстраційних посвідчень яких є суб'єкти іншої країни (Російської Федерації), терміново вжити заходів щодо внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарські засоби з метою вилучення виробників/заявників - суб'єктів іншої країни (Російської Федерації);

3) у разі, якщо під час експертизи реєстраційних матеріалів на підставі експертної оцінки оновлених даних щодо співвідношення користь/ризик не

отримано підтвердження позитивного співвідношення очікуваної користі до можливого ризику під час застосування лікарського засобу, Міністерство охорони здоров'я України вправі прийняти рішення про відмову в державній перереєстрації лікарського засобу. Водночас, у разі якщо відповідний висновок експертної оцінки є позитивним, відповідач наділений повноваженнями прийняти рішення про перереєстрацію лікарського засобу;

4) державна політика у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів спрямовується на розвиток виробництва безпечних лікарських засобів, забезпечення потреб населення ліками належної якості.

При цьому, не розв'язаним залишається питання реєстрації вакцини в Україні проти коронавірусу SARS-CoV-2, які вироблені в Російській Федерації.

Таким чином, прийняття рішення з питання перереєстрації лікарських засобів не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд. Міністерство охорони здоров'я України не наділене дискреційними повноваженнями – правом діяти на власний розсуд у питанні прийняття того чи іншого рішення щодо реєстрації лікарських засобів адже підстави для прийняття рішення про реєстрацію/перереєстрацію лікарських засобів чітко окреслені нормативними актами України. Просячи суд зобов'язати МОЗ України прийняти рішення про перереєстрацію спірних лікарських засобів, позивачі-суб'єкти господарювання фактично просять суд підмінити МОЗ України як центральний орган виконавчої влади у питанні, що належить до його виключної компетенції.

У справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) Конституційний Суд України зазначає, що «Відносини, що виникають між фізичною чи юридичною особою і представниками органів влади під час здійснення ними владних повноважень, є публічно-правовими і поділяються, зокрема, на правовідносини у сфері управлінської діяльності та правовідносини у сфері охорони прав і свобод людини і громадянина, а також суспільства від злочинних посягань. Діяльність органів влади, у тому числі судів, щодо вирішення спорів, які виникають у публічно-правових відносинах, регламентується відповідними правовими актами. ...Рішення, прийняті суб'єктами владних повноважень, дії, вчинені ними під час здійснення управлінських функцій, а також невиконання повноважень, встановлених законодавством (бездіяльність), можуть бути оскаржені до суду відповідно до частин першої, другої статті 55 Конституції України. Для реалізації кожним конституційного права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів у сфері управлінської діяльності в Україні утворено систему адміністративних судів. Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (частина перша статті 2 КАС України). До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження (частина друга статті 2 КАС

України). Вичерпний перелік публічно-правових справ, на які не поширюється юрисдикція адміністративних судів, визначено в частині третій статті 17 КАС України, а саме справи: що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; які належить вирішувати в порядку кримінального судочинства; про накладення адміністративних стягнень; щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції (пункти 1, 2, 3, 4)» [183].

У п. 2 Резолютивної частини Рішення Конституційний Суд України зазначив, що «2. Положення статті 97 Кримінально-процесуального кодексу України в аспекті конституційного звернення і конституційного подання та в системному зв'язку з положеннями частини другої статті 55 Конституції України, частини третьої статті 110, частини п'ятої статті 234, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої статті, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України необхідно розуміти так, що скарги осіб стосовно прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень щодо заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини суди повинні розглядати і вирішувати у кримінальному судочинстві» [183].

Як вже зазначалося, відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [183].

Вчена Л. Дешко слушно зазначає, що «у рамках Ради Європи є низка автономних правозахисних механізмів, створених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, найбільш ефективним серед яких є судовий механізм. ... Діяльність Європейського суду з прав людини підтвердила

ефективність конвенційного механізму. Виконуючи рішення Суду, держави як виплачують стягувачеві відшкодування та вживають додаткових заходів індивідуального характеру, так і вживають заходів загального характеру. Мета вжиття заходів загального характеру полягає в додержанні державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушення яких було встановлене рішенням Європейського суду з прав людини, забезпеченні усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Європейським судом з прав людини порушення, усуненні підстав для надходження в подальшому до Європейського суду з прав людини індивідуальних заяв проти України, спричинених проблемою, яка вже стала предметом розгляду в цій міжнародній судовій установі» [58].

Згідно зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права (абзац перший); проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за потрібне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів (абзац другий) [84].

За позицією Європейського суду з прав людини Конвенція «захищає» не лише право власності на наявне майно (право власності *sensu stricto*), а й легітимні очікування щодо набуття певного майна чи майнового права [84]. В рішенні «Prince Hans-Adams of Lichtenstein II v. Germany» від 12 липня 2001 р. Європейський суд з прав людини наголошує, що «майном може бути як наявне майно, так і, зокрема, право вимоги, відповідно до якого особа може стверджувати, що має принаймні легітимні очікування щодо ефективного здійснення права власності» (§ 83) [62]. В

рішенні щодо прийнятності заяв у справі «Von Maltzan and Others v. Germany» від 2 березня 2005 р. Європейський суд з прав людини звертає увагу на різницю «між звичайним очікуванням, яким би зрозумілим воно не було, і легітимним очікуванням, яке повинно бути більш конкретним і базуватися на положеннях законодавства чи усталеній національній судовій практиці» (§ 112) [170].

В питанні того, що право власності не є абсолютним (може бути обмежене, але втручання у це право може здійснюватися: лише на підставі закону з дотриманням принципів юридичної визначеності та пропорційності, який, в свою чергу, вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами суспільства і особи) практика Європейського суду з прав людини є усталеною.

В рішенні у справі «Rysovskyy v. Ukraine» від 20 жовтня 2011 р. Європейський суд з прав людини підкреслив фундаментальне значення принципу «добропорядного врядування» (good governance): «... у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб; зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси (§73) [164]. Також Європейський суд з прав людини зазначив, що «...принцип "добропорядного врядування", як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня недбалість; з іншого боку, потреба виправити минулу «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися в нове право, набуте особою, яка розраховувала на легітимність добросовісних дій державного органу; ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються; у контексті скасування помилково наданого права на майно

принцип «добропорядного врядування» може не лише покладати на державні органи обов'язок діяти невідкладно, виправляючи свою помилку, а й потребувати виплати відповідної компенсації чи іншого виду належного відшкодування колишньому добросовісному власникові (§71) [164].

В Рішенні у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" від 23 березня 2017 року № 1989-VIII Конституційний Суд України наголошує, що держава зобов'язана не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень конституційних прав, а й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожною особою, яка перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади повинні запроваджувати таке юридичне регулювання, що має відповідати конституційним нормам і принципам, та створювати механізми для ефективного захисту конституційних прав і свобод [184].

У випадку нематеріальних активів, Європейський суд з прав людини бере до уваги, зокрема, той факт, чи надає норма закону суб'єкту фінансові права та інтереси, і тому чи мало або має воно економічну цінність. «Таким чином, Суд вважав, наприклад, що інтелектуальна власність, така як торгівельні марки та авторські права (*Melnychuk v. Ukraine* (ухв.); *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], §§ 72, 76 та 78), або ліцензії на використання майна в певний спосіб (наприклад, ліцензії на продаж алкогольних напоїв або права на риболовлю, *Tre Traktor Aktiebolag v. Sweden*, § 53; *Alatulkkila and Others v. Finland*, § 66; *O'Sullivan McCarthy*

Mussel Development Ltd v. Ireland, § 89) складала «майно»; а також виключне право на використання доменів Інтернету, зареєстрованих на ім'я компанії (Paeffgen GmbH v. Germany (ухв.)) [172; 175].

Практика Європейського суду з прав людини є усталеною в питанні, що Стаття 1 Протоколу № 1 застосовується до інтелектуальної власності. В справі «Anheuser-Busch Inc. v. Portugal» (§ 72, 78) Європейський суд з прав людини зазначив, що «вона застосовується до заяви про реєстрацію торговельної марки ще до того, як така торговельна марка буде зареєстрована» [141], а в справах «Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands» [167], «Lenzing AG v. the United Kingdom» [156] - до патентів, в справі «Melnychuk v. Ukraine» [159] - до авторських прав.

В рішеннях «Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden» [160] та «SIA AKKA/LAA v. Latvia» [166] Європейський суд з прав людини наголошує, що власники авторських прав захищені статтею 1 Протоколу 1 (§ 41), в рішенні «SC Editura Orizonturi SRL v. Romania» – що право на опублікування перекладу роману підпадає під дію цього положення (§ 70) [165], а також «...право на музичні твори та економічні інтереси, що випливають з них, також за допомогою ліцензійної угоди» [165].

Таким чином, особливості захисту конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності полягають в такому:

1. Встановлено коло органів-гарантів, які здійснюють державно-юридичний захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: національні судові установи; міжнародні судові установи.

2. Виявлено такі особливості захисту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності на

результати інтелектуальної, творчої діяльності і у тому, що є загальним для них, і в його особливостях відповідно до законодавства, дія якого на них поширюється; кожен, хто не є власником результатів інтелектуальної, творчої діяльності, не має права створювати перешкод власнику таких результатів у здійсненні належного йому права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх власників результатів інтелектуальної, творчої діяльності; суд не має повноважень підміняти відповідачей - органи виконавчої влади - у питаннях, що належать до їх виключної компетенції.

3. З'ясовано різницю між «звичайним очікуванням» і «легітимним очікуванням» - воно має такі ознаки:

- 1) є більш конкретним ніж звичайне очікування;
- 2) базується на положеннях національного законодавства та/або усталеній національній судовій практиці.

З'ясовано зміст принципу «добропорядного врядування».

4. Дістало подальшого розвитку розуміння нових підходів до застосування судами України норм права, що регулюють відносини у сфері обігу вакцин, пов'язані з передачею права власності на реєстраційні посвідчення на них та перенесенням виробництва вакцин з однієї країни в іншу є такі:

- 1) Міністерство охорони здоров'я України може вживати заходи щодо виведення з обігу на території України вакцин, виготовлених на території Російської Федерації та на тимчасово непідконтрольних Уряду України територіях, в тому числі на території Автономної Республіки Крим, мотивованих

неможливістю забезпечення належного контролю за якістю виробництва таких лікарських засобів;

2) Міністерство охорони здоров'я України може адресувати заявникам вакцин, альтернативним та/або потенційним виробникам, заявникам-власникам реєстраційних посвідчень яких є суб'єкти іншої країни (Російської Федерації), терміново вжити заходів щодо внесення змін до реєстраційних матеріалів на вакцини з метою вилучення виробників/заявників - суб'єктів іншої країни (Російської Федерації);

3) у разі, якщо під час експертизи реєстраційних матеріалів на підставі експертної оцінки оновлених даних щодо співвідношення користь/ризик не отримано підтвердження позитивного співвідношення очікуваної користі до можливого ризику під час застосування вакцини, Міністерство охорони здоров'я України вправі прийняти рішення про відмову в державній перереєстрації вакцини;

4) у разі якщо відповідний висновок експертної оцінки є позитивним, відповідач наділений повноваженнями прийняти рішення про перереєстрацію вакцини.

2.3. Обмеження конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожному гарантується право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності [98]. Відповідно до ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [98]. Практика Європейського суду з прав людини є усталеною в питанні, що право власності може бути обмежене. Водночас, в умовах Covid-19 постає питання чи може бути обмежено право власності на

фізичний носій права інтелектуальної власності реєстраційне посвідчення, патент, торгову марку, заяву про реєстрацію торгової марки тощо в сфері охорони здоров'я.

Так, Міністерством охорони здоров'я України було вжито заходи щодо виведення з обігу на території України лікарських засобів, виготовлених на території Російської Федерації, мотивованих неможливістю забезпечення належного контролю за якістю виробництва таких лікарських засобів [102]. МОЗ України на офіційному сайті розміщено лист від 04.07.2017 року №18.1-07/18369 адресований заявникам лікарських засобів, альтернативним та/або потенційним виробникам, заявникам-власникам реєстраційних посвідчень яких є суб'єкти Російської Федерації, терміново вжити заходів щодо внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарські засоби з метою вилучення виробників/заявників - суб'єктів Російської Федерації [102]. Зазначене викликало числені дискусії серед науковців [6; 10; 20] та судові спори на практиці [136], сторонами яких є суб'єкти господарювання та МОЗ України.

Сьогодні, враховуючи той факт, що Україна потребує вакцин для боротьби з Covid-19, ключовим є питання чи можуть вакцини, які виробляються в Російській Федерації, бути виведені в обіг на території України.

В цьому підрозділі дисертаційного дослідження виявимо вимоги, дотримання яких є необхідним при втручанні держави в право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, а також встановимо критерії вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в це право.

В науці конституційного права питання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина досліджувались такими науковцями, як Ю. Бисага, Д. Белов, С. Булеца, М. Громовчук, О. Васильченко, Д. Гудима, Л. Дешко, Я. Лазур, Н. Мішина, О. Рогач, М. Савчин, О. Скрипнюк, Т. Слінько та ін. Водночас, зважаючи на те, що обмеження прав людини відбувається, хоча в Україні не введено воєнний або надзвичайний стан, серед науковців все більше поглиблюються ці

дискусії. Зважаючи на пандемію Covid-19 питання обмеження прав людини в сфері охорони здоров'я та права володіти, користуватися і розпоряджатися патентами та торговими марками досліджують і вітчизняні, і зарубіжна науковці.

Конституцією України передбачено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, які рівні перед законом (ч. 4 ст. 13); кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (ч. 1. 2. 4 ст. 41). Конституційний Суд України зазначив, що правова сутність ст. 13 та ст. 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав (абзац 13 підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002); правовий статус суб'єктів права різних форм власності ґрунтується на єдиних конституційних принципах; разом з тим правовий статус кожного з них має особливості, що і характеризують того чи іншого суб'єкта права власності як такого; держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності як у тому, що є загальним для них, так і в його особливостях відповідно до законів, дія яких на них поширюється [181].

Конституційний Суд України (Перший сенат) у Рішенні від 5 червня 2019 року вказав, що право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене [182]. Таким чином, втручання у право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини втручання держави не порушує норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [84], якщо воно «передбачене законом», що має на меті одну чи кілька законних цілей і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей. В справі «Dink проти Туреччини» від 14 вересня 2010 р. Суд нагадав, що вислів «передбачене законом» передбачає, що такий захід повинен мати основу у внутрішньому праві, і що йдеться також і про якість закону: він має бути доступним для відповідної особи, яка повинна мати можливість передбачити його наслідки для себе, а також має бути сумісним з верховенством права [139]. Згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини правова норма є «передбачуваною», якщо її сформульовано з достатньою точністю, аби дозволити особі, за потребою звернувшись за кваліфікованою порадою, врегулювати свою поведінку (справа «RTBF проти Бельгії» від 29 березня 2011 р. [140] та ін.). В справі «Ahmet Yıldırım проти Туреччини» від 18 грудня 2012 р. заявник скаржився на недотримання вище зазначених вимог у зв'язку з тим, що положення статті закону, на його думку, були занадто непевні.

Крім того, згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини щоб відповідати вимозі «передбачене законом», «...внутрішнє право має надавати певний захист від протиправних зазіхань державної влади на права, гарантовані Конвенцією» [25; 53-55].

Таким чином, при втручанні держави в конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності вислів «передбачене законом» означає, що такий захід/заходи втручання має відповідати таким критеріям: 1) має правову основу; 2) закон має відповідати таким критеріям якості: бути доступним; норми права мають бути передбачуваними; бути сумісним з верховенством права. Саме внутрішнє право має надавати захист від протиправних обмежень права володіти,

користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності з боку держави. Це зумовлено тим, що міжнародний механізм захисту прав людини на відміну від національного є субсидіарним [59; 61]. Крім того, це зумовлене і взаємним впливом конституційних традицій країн-учасниць Ради Європи на норми Конвенції та практику Європейського суду з прав людини оскільки вищими за європейські є внутрішньодержавні стандарти цього захисту в тих країнах, які є учасницями і Ради Європи, і ЄС одночасно.

Верховенство права є одним з основоположних принципів, який захищається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. З нього випливає, що надана виконавчій владі можливість розсуду має обмеження, коли йдеться про питання, що стосуються основоположних прав і свобод людини. Так, згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини «...закон суперечитиме верховенству права, ... якщо надана виконавчій владі можливість розсуду не має обмежень» [75; 92; 93]. З цього випливає, що в законі має бути достатньо чітко визначено: 1) обсяг повноваження органу виконавчої влади; 2) умови здійснення цього повноваження.

Чітка правова норма, яка б дозволяла носію права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності регулювати свою поведінку, має існувати на момент ухвалення рішення про втручання в право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. Конституційно-правове регулювання обмеження конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності не може вважатись таким, що не порушує принцип верховенства права, якщо на момент ухвалення органом виконавчої влади рішення про втручання у дане право норма права не відповідала критерію чіткості. Такі обмеження будуть несумісними з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод а ргіогі.

В рішенні Європейського суду з прав людини в справі «Association Ekin проти Франції» № 39288/98 (§ 58) [138] та *mutatis mutandis* «Comité de rédaction de Pravoye Delo і Shtekel проти України» № 33014/05, (§ 55) [27] Європейський суд з прав людини зазначив, що обмеження « повинні підпадати під правове регулювання, особливо суворе у визначенні границь обмеження і ефективно щодо судового контролю за можливими зловживаннями» [55]. Безумовно, що порушенням принципу верховенства права, який захищається нормами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є не ефективно правове регулювання обмеження права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності якщо це спричиняє неможливість здійснення ефективного судового контролю за можливим зловживанням з боку держави. Саме правова база має встановлювати точні, особливі правила застосування запобіжних обмежень, на основі яких здійснюється судовий контроль.

При цьому судовий контроль за заходами, які обмежують права і свободи людини, має бути заснований на збалансуванні інтересів і конфліктів, спрямований на забезпечення рівноваги у цих інтересах. Здійснювати належний судовий контроль за такими обмежувальними заходами без ефективного правового регулювання неможливо.

Так, в справі «Ahmet Yıldırım проти Туреччини» «... коли кримінальний суд міста Денізли вирішив повністю блокувати доступ до Google Sites на підставі Закону № 5651, він обмежився посиланням на думку КТІ, навіть не розглянувши, чи можливо було застосувати менш суворий захід для блокування доступу до сайту, що був предметом провадження .... Водночас, Суд зазначає, що у своїй скарзі від 1 липня 2009 року заявник стверджував, зокрема, що для того, аби інші веб-сайти не постраждали від згаданого заходу, слід було обрати засіб, який зробив би недоступним лише сайт, що був предметом провадження. ... Суд також зазначає, що ніщо не вказує на те, що судді, які розглядали скаргу, намагались зважити різні

інтереси і, зокрема, оцінити необхідність повного блокування доступу до Google Sites. На думку Суду, цей недолік є лише наслідком самого змісту статті 8 Закону № 5651, яка не передбачала жодного зобов'язання національних судів перевірити необхідність повного блокування доступу до Google Sites з огляду на критерії, проголошені і застосовані Судом в рамках статті 10 Конвенції» [137]. Також Європейський суд з прав людини зазначив, що втручання на підставі статті 8 Закону «не відповідає вимозі передбачуваності, яку висуває Конвенція, і не дозволяло заявнику скористатись достатнім рівнем захисту, якого вимагає верховенство права у демократичному суспільстві» [137].

Відповідно до Конвенції та усталеної практики Європейського суду з прав людини права чинні «без обмеження кордонів» [134; 135]. Порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є і формулювання норм закону, яким передбачено заходи з обмеження прав таким чином, що вони суперечать нормам Конвенції. Такі передбачені законом заходи є такими, що мають протиправні наслідки.

Отже, обмеження права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності має бути прописане в законі; мають бути максимально суворо визначені кордони такого обмеження; правове регулювання обмеження має бути ефективним, щоб суд мав можливість здійснювати судовий контроль.

Н. Блажівською обмеження прав інтелектуальної власності розглядаються на прикладі зіткнення права інтелектуальної власності з правом на інформацію. Вчена виосновує в своєму дослідженні, що «право інтелектуальної власності, не будучи абсолютним, може підлягати обмеженню у випадках зіткнення з іншими суб'єктивними правами», що вбачається дискусійним адже таке зіткнення не є умовою обмеження права інтелектуальної власності, про що свідчить практика Європейського суду з прав людини. Вчена також виосновує, що «найчастіше право

інтелектуальної власності вступає в колізію з правом на інформацію, що зумовлено їхньою правовою природою, об'єктом і змістом. При цьому обмеження права інтелектуальної власності, передбачені в чинному законодавстві, потрібно тлумачити розширено у випадках, коли це необхідно для забезпечення балансу із правом на інформацію» [6; 10]. Бачиться, що має йти про співвідношення цих прав та гарантії реалізації, а не про наявність колізій між ними, а тим більше не про колізію між ними як підставу обмеження прав власності.

Положення ст. 41 Конституції України кореспондуються з відповідними положеннями ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, за якими кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Стаття 1 Протоколу № 1 застосовується до інтелектуальної власності. Вона застосовується до заяви про реєстрацію торговельної марки ще до того, як така торгівельна марка буде зареєстрована, патентів, авторських прав. Також під дію цієї статті підпадає право на опублікування перекладу роману, право на музичні твори та економічні інтереси, що випливають з них, також за допомогою ліцензійної угоди [6;10].

Судді Європейського суду з прав людини в своїй особовій думці слушно зазначають, що щоб «... вирішити, чи володіє особа, яка подала заявку на реєстрацію товарного знаку, «майном» в значенні положень статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції» «заявник повинен мати право вимоги, по відношенню до якого він може стверджувати, що у нього було, принаймні, «виправдане очікування» його здійснення. Це очікування повинно бути більш конкретне, ніж просто надія, і ґрунтуватися на положенні закону або на юридичному акті, такому, як судові рішення» [10]. Європейський суд з прав людини у справі «Копецки проти Словаччини» зазначає: «в тих випадках, коли характер вимоги передбачає наявність

майнового інтересу, вона може вважатися « майном» тільки тоді, коли в національному праві є достатня підстава для цієї вимоги, наприклад, коли є усталена практика національних судів» [172].

Саме існування у заявника права на реєстрацію товарного знака, підпорядковане певній умові, що припинила існувати заднім числом через невиконання цієї умови, не є достатнім, щоб стверджувати, що заявник, який подав заявку на реєстрацію товарного знаку, має право вимоги, по відношенню до якого він може стверджувати, що у нього було, принаймі, «виправдане очікування» його здійснення.

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [98]. Водночас, навіть на виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань держава не може «знищити» виправдане очікування шляхом прийняття певних законодавчих актів. Європейський суд з прав людини в своїх рішеннях зазначає, що «...що стосується питання про те, чи було рішення про застосування положень двосторонньої угоди, поданої до набуття нею чинності заяви про реєстрацію торгової марки втручанням у мирне користування майном, то ... головна скарга компанії-заявника стосувалась того, як національні суди розтлумачили та застосовували національне законодавство» [98].

У цьому зв'язку він повторив, що його юрисдикція щодо перевірки того, чи було національне законодавство правильно розтлумачене та застосоване, була обмеженою, і що «...до його функцій входила не заміна національних судів, а забезпечення того, щоб рішення цих судів не були засновані на свавіллі або не були іншим чином явно необґрунтованими, особливо коли, як і тут, справа стосувалась складних питань тлумачення національного законодавства. Справа компанії-заявника відрізнялась від тих справ, в яких Суд встановив ретроспективне втручання з боку законодавця, оскільки в цій справі питання про те, чи було

законодавство застосоване ретроспективно, саме по собі було під сумнівом, в той час як в більш ранніх справах застосування зворотної сили законодавства не викликало сумніву та було навмисним. Єдиною чинною реєстрацією, що існувала на момент вступу в силу двосторонньої угоди, було найменування місця походження товару, зареєстроване на ім'я чеської компанії, і хоча ця реєстрація була згодом скасована, Суд не міг вивчати наслідки, які це скасування могло мати на будь-яке право пріоритету, закріплене за торговою маркою. У відсутність будь-якого свавілля або явної необґрунтованості, Суд не може поставити під сумнів висновки Верховного суду або його тлумачення двосторонньої угоди. Маючи перед собою суперечливі аргументи двох приватних сторін стосовно права використання найменування, Верховний суд прийняв своє рішення на основі матеріалів, які він поражував належними і достатніми для вирішення спору, вислухавши доводи відповідних сторін. Таким чином, рішення Верховного суду не становило втручання в право компанії-заявника на мирне володіння своїм майном» [98].

Обмеження права володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не тотожне дерогаціям. Так, під час збройних конфліктів та іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, держава має право відступити від виконання певних договоріних зобов'язань. Це передбачено вище зазначеними міжнародними документами. Україна в 2015 році застосувала дерогацію. Так, 21 травня 2015 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». В Заяві йдеться, що «...з метою забезпечення життєво важливих інтересів суспільства і держави в умовах збройної агресії Російської Федерації Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та інші органи державної влади вимушені приймати рішення, які становлять певний відступ від зобов'язань України за Міжнародним пактом про

громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» [6; 10].

Ми одностайні з Ю. Бисагою, Л. Дешко, Г. Христовою в думці, що обмеження мають бути необхідними, тимчасовими та правомірними і здійснюватися в юридичних рамках, із дотриманням визначених ними вимог [6; 10]. Застосування дерогацій за Конвенцією передбачає дотримання таких процесуальних і матеріальних умов: право відступу може бути застосоване лише під час війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації; держава може вживати заходів щодо відступу від своїх зобов'язань відповідно до Конвенції виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища; будь-які відступи не можуть бути несумісними з іншими зобов'язаннями держави відповідно до міжнародного права [6; 10].

Вчені-конституціоналісти О. Скрипнюк, Т. Слінько звертають увагу, що «...відповідно до Конституції України власники, здійснюючи право власності повинні додержуватися конституційних положень про те, що власність зобов'язує. Вона не повинна використовуватись на шкоду людині і суспільству. Також використання власності не може завдавати шкоди правам і свободам та гідності громадян, інтересам суспільства. ...із системного аналізу положень Конституції України випливає, що право власності може бути обмежено. Право держави обмежити володіння та користування та розпорядження майном визначено і Першим протоколом до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ...держава має право «вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів [200; 202].

Така точка зору вбачається дискусійною щодо права власності на об'єкти технології та трансферу лікарських засобів адже право на лікарські засоби є структурним елементом права на медичну допомогу, а право на медичну допомогу

є гарантією права на життя. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не допускає будь-яких відступів від права на життя, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій. Таким чином, якщо у зв'язку з заборонаю державою трансферу виробництва лікарського засобу або трансферу виробленого засобу з території іншої країни пацієнту не буде надано якісну медичну допомогу, що призведе до порушення права на життя, то такий відступ від права на життя Конвенція не допускає. Не допускається також і відступ від заборони катування і жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження якщо у зв'язку з заборонаю державою трансферу виробництва лікарського засобу або трансферу виробленого засобу з території іншої країни пацієнту не буде надано якісну медичну допомогу, що призведе до таких страждань пацієнта через відсутність лікування цим лікарським засобом/засобами, що прирівнюються до катування і жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження.

Крім того, статтю 1 Протоколу 1 до Конвенції кожному гарантується право мирно володіти своїм майном. В тому числі, це стосується і об'єкта технології – наукових, науково-прикладних результатів, об'єктів права інтелектуальної власності адже саме в них відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг, які є об'єктом інтелектуальної власності. Трансфер технології передбачає передачу технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових.

При визначенні легітимної мети обмеження необхідно застосовувати принцип пропорційності, що полягає у співрозмірності заходів, які застосовуються до вище зазначених суб'єктів з метою обмежити реалізацію їх прав, з тими суспільними цінностями, які захищаються шляхом здійснення такого обмеження (життя,

громадське здоров'я та ін.). Використавши це право на відступ, у повному обсязі повинна інформувати Генерального секретаря Ради Європи і про вжиті нею заходи, і про причини їх вжиття. Крім того, обов'язком держави є повідомити про час, коли такі заходи перестали застосовуватися. Також відступ від зобов'язань за Конвенцією повинен мати територіальний і тимчасовий характер.

Вище викладене дозволяє дійти таких висновків.

1. Втручання держави у право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не є поряшенням державою її обов'язку з забезпечення цього права, якщо таке втручання передбачене законом, має на меті одну чи кілька законних цілей, є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення саме цих цілей.

Встановлено критерії дотримання вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: доступність, передбачуваність норм права цього закону, сумісність з принципом верховенства права. Акцентовано увагу, що порушенням ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції є ретроспективне втручання з боку законодавця у право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що чинне законодавство України потребує вдосконалення в світлі практики Європейського суду з прав людини щодо питань «*expectativa jurídica*» при подачі заявки на реєстрацію товарного знаку, а також щодо втручання держави відносно «правомірного очікування» заявників.

2. Доведено, що при обмеженні права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності має бути забезпечено можливість здійснення судового контролю за таким обмеженням шляхом закріплення цього в законі, суворого та чіткого визначення кордонів

обмеження права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

3. Акцентовано, що обмеження права володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не тотожне дерогаціям. Наведено критерії відмінності між ними.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Сформульовано авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності: за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

2. Удосконалено існуюче в науці конституційного права уявлення про забезпечення національної безпеки як особливий вид публічних інтересів. Аргументовано, що він конкретизується підвищенням ефективності нормативно-правових та організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також права на захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Доведено, що не ефективність конституційно-правового механізму реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності створює бар'єри вільної торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності та є загрозою національній безпеці.

3. Виявлені такі недоліки законодавства України, що регулює суспільні відносини, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

- 1) одні й ті самі результати інтелектуальної діяльності охороняються і як винаходи, і як корисні моделі;
- 2) видача патентів без проведення кваліфікаційної експертизи;
- 3) відсутність процедури «post-grant opposition».

Аргументовано необхідність вдосконалення ефективності існуючого в Україні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності з врахуванням міжнародних зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС та Угодою ТРІПС. Запропоновано такі концептуальні підходи до вдосконалення конституційно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

- 1) домінування приватних інтересів над публічними;
- 2) людино центристський підхід;
- 3) гармонізація національного законодавства із стандартами охорони інтелектуальної власності ЄС, які вищі за стандарти СОТ.

4. Удосконалено наявну в науці конституційного права концепцію щодо розуміння організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

5. Встановлено коло органів-гарантів, які здійснюють державно-юридичний захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: національні судові установи; міжнародні судові установи.

6. Виявлено такі особливості захисту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності і у тому, що є загальним для них, і в його особливостях відповідно до законодавства, дія якого на них поширюється; кожен, хто не є власником результатів інтелектуальної, творчої діяльності, не має права створювати перешкод власнику таких результатів у здійсненні належного йому права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх власників результатів інтелектуальної, творчої діяльності; суд не має повноважень підміняти відповідачей - органи виконавчої влади - у питаннях, що належать до їх виключної компетенції.

7. З'ясовано різницю між «звичайним очікуванням» і «легітимним очікуванням» - воно має такі ознаки:

- 1) є більш конкретним ніж звичайне очікування;
- 2) базується на положеннях національного законодавства та/або усталеній національній судовій практиці.

З'ясовано зміст принципу «добропорядного врядування».

8. Дістало подальшого розвитку розуміння нових підходів до застосування судами України норм права, що регулюють відносини у сфері обігу вакцин, пов'язані з передачею права власності на реєстраційні посвідчення на них та перенесенням виробництва вакцин з однієї країни в іншу є такі:

- 1) Міністерство охорони здоров'я України може вживати заходи щодо виведення з обігу на території України вакцин, виготовлених на території

Російської Федерації та на тимчасово непідконтрольних Уряду України територіях, в тому числі на території Автономної Республіки Крим, мотивованих неможливістю забезпечення належного контролю за якістю виробництва таких лікарських засобів;

2) Міністерство охорони здоров'я України може адресувати заявникам вакцин, альтернативним та/або потенційним виробникам, заявникам-власникам реєстраційних посвідчень яких є суб'єкти іншої країни (Російської Федерації), терміново вжити заходів щодо внесення змін до реєстраційних матеріалів на вакцини з метою видалення виробників/заявників - суб'єктів іншої країни (Російської Федерації);

3) у разі, якщо під час експертизи реєстраційних матеріалів на підставі експертної оцінки оновлених даних щодо співвідношення користь/ризик не отримано підтвердження позитивного співвідношення очікуваної користі до можливого ризику під час застосування вакцини, Міністерство охорони здоров'я України вправі прийняти рішення про відмову в державній перереєстрації вакцини;

4) у разі якщо відповідний висновок експертної оцінки є позитивним, відповідач наділений повноваженнями прийняти рішення про перереєстрацію вакцини.

9. Втручання держави у право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не є порушенням державою її обов'язку з забезпечення цього права, якщо таке втручання передбачене законом, має на меті одну чи кілька законних цілей, є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення саме цих цілей.

Встановлено критерії дотримання вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: доступність, передбачуваність норм права цього закону, сумісність з принципом

верховенства права. Акцентовано увагу, що порушенням ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції є ретроспективне втручання з боку законодавця у право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що чинне законодавство України потребує вдосконалення в світлі практики Європейського суду з прав людини щодо питань «*expectativa jurídica*» при подачі заявки на реєстрацію товарного знаку, а також щодо втручання держави відносно «правомірного очікування» заявників.

10. Доведено, що при обмеженні права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності має бути забезпечено можливість здійснення судового контролю за таким обмеженням шляхом закріплення цього в законі, сурового та чіткого визначення кордонів обмеження права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

11. Акцентовано увагу, що обмеження права володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не тотожне дерогаціям. Наведено критерії відмінності між ними.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено правову природу та сформульовано авторське визначення понять об'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це офіційно виражені та визнані у суспільстві правила поведінки учасників конституційно-правових відносин, пов'язаних зі створенням, володінням, користуванням та розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються державою, згідно з якими поведінка учасників цих відносин оцінюється як правомірна або неправомірна; суб'єктивного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це юридично забезпечена можливість суб'єкта інтелектуальної та творчої діяльності володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що новизна результату творчої діяльності та спосіб здійснення інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом об'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а забезпечення інтересів творця результату творчої та інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом суб'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

2. Виявлено такі ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

1) наявність норми об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

2) здатність бути творцем результату інтелектуальної, творчої діяльності;

3) можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

4) гарантії захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена.

3. Виділено елементи змісту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

- можливість та здатність виражати результат інтелектуальної, творчої діяльності в об'єктивній формі;

- розкривати/не розкривати справжнє ім'я творця результату інтелектуальної, творчої діяльності; майнове право інтелектуальної власності;

- право власності на фізичний носій, що засвідчує набуття права інтелектуальної власності;

- здатність використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності у будь-який визначений законом спосіб;

- можливість використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності повністю та/або можливість самостійного використання частини результату інтелектуальної, творчої діяльності;

- отримати винагороду за кожний спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав;

- використовувати кожним зі співавторів створену ним частину твору на власний розсуд;

- недоторканість твору;

- переробляти твір;

- використовувати твір шляхом його відтворення (повністю або частково);

- створювати похідний твір як самостійний об'єкт авторського права;

- використовувати твір різними способами;

- відтворювати твір;

- право слідування;
- можливість укласти договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності;
- можливість передавати право на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності;
- передавати на договірних засадах організаціям колективного управління повноваження з управління майновими правами;
- надавати дозвіл на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі;
- забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності;
- можливість захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена, з якої випливають можливості оприлюднити твір, надати дозвіл на використання або відтворення твору третій стороні, отримувати прибуток від використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- вимагати вжиття запобіжних заходів для попередження порушень прав інтелектуальної власності та/або для збереження доказів такого порушення;
- вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди;
- використання попереднім користувачем незареєстрованого знака, не визнаного добре відомим, до дати подання заявки іншою особою або, якщо було заявлено пріоритет (якщо не йдеться про захист авторського права);
- захист знаків для товарів та послуг; реєструвати торговельну марку (знака для товарів і послуг);
- забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак для товарів і послуг;
- передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору, а також припиняти дію свідоцтва на знак у зв'язку з невикористанням знака;

- вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати;

- вимагати знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати;

- виправдано очікувати реєстрації торгової марки.

4. Встановлено коло суб'єктів конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності:

- суб'єкти авторського права (автори творів, їх спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону);

- виконавці творів, їх спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань;

- виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм;

- виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм;

- організації мовлення та їх правонаступники (суб'єкти суміжних прав);

- автор наукового відкриття;

- суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (винахідник, автор промислового зразка; інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом);

- суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (автор компонування напівпровідникового виробу; інші особи, які набули прав на компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом);

- суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (автор раціоналізаторської пропозиції та юридична особа, якій ця пропозиція подана);

- суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин (автор сорту рослин, породи тварин; інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин за договором чи законом);

- фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку;

- фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне найменування .

Акцентовано увагу на незалежності авторського права та права власності на матеріальний об'єкт (матеріальний носій), яка проявляється через:

1) зміст особистих немайнових прав та майнових прав суб'єкта авторського права;

2) право власності на матеріальний об'єкт (володіння, користування та розпорядження ним).

5. Встановлено, що за такими критеріями конституційне право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є таким видом прав людини:

1) за змістом потреб людини – економічним;

2) за значенням для людини – основним;

3) за суб'єктним складом – індивідуальним.

Виявлено співвідношення між правом володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та іншими правами і свободами людини і громадянина. Обґрунтовано, що конституційне право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є самостійним суб'єктивним правом людини і

гарантією здійснення свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Право на захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності є гарантією суб'єктивного юридичного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які є об'єктами права інтелектуальної власності

б. Сформульовано авторське визначення поняття гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

за змістом – як системи засобів та способів, створення яких є зобов'язанням держави, і які покликані забезпечити фактичну реалізацію, охорону та захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

за формою – як передбачених національним законодавством України нормативно-правових та організаційно-правових способів реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

за суттю – як умов, які держава зобов'язана створити для реалізації права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Удосконалено існуюче в науці конституційного права уявлення про забезпечення національної безпеки як особливий вид публічних інтересів. Аргументовано, що він конкретизується підвищенням ефективності нормативно-правових та організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також права на захист інтелектуальної власності, авторських прав,

моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Доведено, що не ефективність конституційно-правового механізму реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності створює бар'єри вільної торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності та є загрозою національній безпеці.

6. Виявлені такі недоліки законодавства України, що регулює суспільні відносини, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

- 1) одні й ті самі результати інтелектуальної діяльності охороняються і як винаходи, і як корисні моделі;
- 2) видача патентів без проведення кваліфікаційної експертизи;
- 3) відсутність процедури «post-grant opposition».

Аргументовано необхідність вдосконалення ефективності існуючого в Україні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності з врахуванням міжнародних зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС та Угодою ТРІПС.

Запропоновано такі концептуальні підходи до вдосконалення конституційно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають при реалізації права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності:

- 1) домінування приватних інтересів над публічними;
- 2) людино центристський підхід;
- 3) гармонізація національного законодавства із стандартами охорони інтелектуальної власності ЄС, які вищі за стандарти СОТ.

7. Удосконалено наявну в науці конституційного права концепцію щодо розуміння організаційно-правових гарантій права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Встановлено коло органів-гарантів, які здійснюють державно-юридичний захист права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: національні судові установи; міжнародні судові установи.

8. Виявлено такі особливості захисту конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності:

- держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності і у тому, що є загальним для них, і в його особливостях відповідно до законодавства, дія якого на них поширюється;

- кожен, хто не є власником результатів інтелектуальної, творчої діяльності, не має права створювати перешкод власнику таких результатів у здійсненні належного йому права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності;

- права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх власників результатів інтелектуальної, творчої діяльності;

- суд не має повноважень підміняти відповідачей - органи виконавчої влади - у питаннях, що належать до їх виключної компетенції.

9. З'ясовано різницю між «звичайним очікуванням» і «легітимним очікуванням» - воно має такі ознаки:

- 1) є більш конкретним ніж звичайне очікування;

2) базується на положеннях національного законодавства та/або усталеній національній судовій практиці. З'ясовано зміст принципу «добропорядного врядування».

10. Втручання держави у право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності не є порушенням державою її обов'язку з забезпечення цього права, якщо таке втручання передбачене законом, має на меті одну чи кілька законних цілей, є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення саме цих цілей.

Встановлено критерії дотримання вимоги «передбачене законом» при втручанні держави в конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності: доступність, передбачуваність норм права цього закону, сумісність з принципом верховенства права. Акцентовано увагу, що порушенням ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції є ретроспективне втручання з боку законодавця у право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Аргументовано, що чинне законодавство України потребує вдосконалення в світлі практики Європейського суду з прав людини щодо питань «*expectativa jurídica*» при подачі заявки на реєстрацію товарного знаку, а також щодо втручання держави відносно «правомірного очікування» заявників.

Доведено, що при обмеженні права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності має бути забезпечено можливість здійснення судового контролю за таким обмеженням шляхом закріплення цього в законі, сурового та чіткого визначення кордонів обмеження права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights (Adopted 27 June 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), entered into force 21 October 1986). URL: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf.
2. American convention on human rights "Pact of San Jose, Costa Rica" (b-32) 22.11.1969. Multilateral treaties: URL: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf.
3. Billiet S. From GATT to the WTO: The Internal Struggle for External Competences in the EU. CMS. 2006. №44. P. 904–906.
4. Buletsa S., Deshko L. Comprehensive Reforms of the Health Care System in Different Regions of the World. *Medicine and Law*. 2018. Vol. 37. №4. P. 683-700.
5. Buletsa S., Deshko L., Zaborovskyy V. The peculiarities of changing health care system in Ukraine. *Medicine and Law*. 2019. Vol. 38. №3. P. 427-442.
6. Bysaga Y. Medicines: constitutional and legal regulation on restriction of the property right concerning technology transfer subjects and the right to conduct entrepreneurship on import of medicinal products in conditions of conflict and temporary occupation. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. №3. С. 6-13.
7. Decision № 286/04 Dino Noca / Democratic Republic of the Congoю ACmHPR ·October 22, 2012. Congo, the Democratic Republic. URL: <http://caselaw.ihrda.org/doc/286.04/view/en/#holding>.
8. Deshko L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. №24 (83). P. 84-103.
9. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. №4. С. 5-15.

10. Deshko L. Constitutional right to own, use and dispose the results of intellectual and creative activity: «justified expectation» for obtaining property subject to legal protection. Конституційно-правові академічні студії. 2020. №3. С. 41-48.
11. Deshko L. Domestic remedies that have to be exhausted in Ukraine when everyone applying to international judicial institutions or to the relevant bodies of international organizations. Вестник Пермского университета. 2014. №1. С. 332-336.
12. Deshko L. International cooperation in the field of Innovations and Investment / European Integration of Economics, Education and Law: Proceedings of the International Scientific Conference, March 22-23, 2018. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o.o. Wydawnictwo Erida, 2018. P. 245-247.
13. Deshko L. M., Bysaga Y.M., Zaborovsky V.V. Protection of human rights by the Constitutional Court of Ukraine in the field of health care. Georgian Medical News. 2019. №9 (294). P. 165-171.
14. Deshko L. Patenting of medicinal products: the experience of implementation of the flexible provisions of the TRIPS-plus Agreement by foreign countries and the fundamental patent reform in Ukraine. Georgian Medical News. 2018. №9. P. 161-164.
15. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. Порівняльно-аналітичне право. 2018. №5. С. 365-368.
16. Deshko L. Structural Elements of International Legal Mechanisms for Ensuring The Everyone's Right to Seek Rights Protection in International Judicial Institutions or in the Relevant Bodies of International Organizations. Закон и жизнь. 2013. №12/3. С. 64-67.
17. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. №4. С. 5-15.

18. Deshko L., Bysaga Y., Bysaga Y. Public procurement in the healthcare sector: adaptation of the administrative legislation of Ukraine to the EU legislation. *Georgian Medical News*. 2019. №6 (291). P. 126-130.
19. Deshko L., Bysaga Y., Kalyniuk S., Bysaga Y. State Obligations on Provision the Right of Primary Healthcare Doctor for Medical Practice as Entrepreneurship in the Light of Transformation of the Health Care System of Ukraine *Georgian. Medical News*. 2020. №6 (303). P. 194-199.
20. Deshko L., Bysaga Y., Nechyporuk A., Pifko O., Berch V. Medicines: technology transfer to production, cession of ownership rights for registration certificates and transfer of production in conditions of modern challenges to international and national security. *Georgian Medical News*. 2020. №10. P. 180-184.
21. Deshko L., Bysaga Y., Vasylchenko O., Nechyporuk A., Pifko O., Berch V. Medicines: technology transfer to production, cession of ownership rights for registration certificates and transfer of production in conditions of modern challenges to international and national security. *Georgian Medical New*. 2020. 10. P. 180-184.
22. Deshko L., Ivasyn O., Gurzhii T., Novikova T., Radyshevskya O. Patenting of medicines in Ukraine through the prism of the Association Agreement with the EU and the TRIPS Agreement: improvement of medical and administrative law. *Georgian Medical News*. 2019. №3 (288). P. 154-158.
23. Deshko L., Kostenko Y., Koval I., Mikhailina T., Oliinyk O. The right to health: Ukraine's international obligations and financial activity of public authorities in the context of reforming the National Healthcare system. *Georgian Medical News*. 2020. №7-8 (304-305). P. 177-182.
24. Dhar B., Rao C. Transfer of Technology for Successful Integration into the Global Economy: a Case Study of the Pharmaceutical Industry in India. (UNCTAD/ITE/IPC/2003/6). New York and Geneva: United Nations, 2003. P. 87-140.

25. Ezer T., Deshko L., Clark N. G. et al. Promoting public health through clinical legal education: Initiatives in South Africa, Thailand, and Ukraine. *Human Rights Brief*. 2010. №17/27. P. 32. URL: <http://www.wcl.american.edu/hrbrief/17/2ezer.pdf>.
26. Gathii J. The legal status of the Doha Declaration on TRIPS and public health under the Vienna Convention on the law of treaties. *Harvard Journal of Law & Technology*. 2002. Volume 15. Number 2. 317 p.
27. Mutatis mutandis «Comité de rédaction de Pravoye Delo i Shtekel проти України» № 33014/05. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
28. Novikova N., Deshko L., Gurzhii A. Leading approaches to modernization of state financial control: a case of Ukraine. *Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018)*. *Advances in Social Science Education and Humanities Research*. 2018. Voume 217. P. 149-156.
29. Santa-Cruz S. *Intellectual Property Provisions in European Union Trade Agreements: Implications for Developing Countries, ICTSD IPRs and Sustainable Development Issue Paper No. 20*. International Centre for Trade and Sustainable Development Geneva, Switzerland, 2007.
30. Subramanian S. EU Obligation to the TRIPS Agreement: EU Microsoft Decision. *The European Journal of International Law*. 2010. Vol. 21. №4. P. 997-1023.
31. The Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua, Judgment of August 31, 2001, Inter-Am. Ct. H.R., (Ser. C) No. 79 (2001). *Human Rights Library*. University of Minnesota. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/iachr/AwasTingnicase.html>.
32. Zaborovskyy V., Buletsa S., Bysaga Y., Manzyuk V. Compliance of guarantees of professional activity of ukrainian advocate with international standards of profession of advocate. *Lawyer Quarterly*. 2020. 10(2). P. 170-187.
33. Алмаші М.М. Захист прав національних меншин в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право К., 2004 19 с.

34. Андросова Т.В., Чернишова Л.О., Козуб В.О. Міжнародний трансфер технологій як фактор інноваційного розвитку економіки України. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/1236/1/%d1%80%d0%b5%d0%bf.%d0%a1%d0%b5%d0%ba.%203.%20%d0%90%d0%bd%d0%b4%d1%80%d0%be%d1%80%d1%81%d0%be%d0%b2%d0%b0%2c%20%d0%a7%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%b8%d1%88%d1%89%d0%be%d0%b2%d0%b0%2c%20%d0%9a%d0%be%d0%b7%d1%83%d0%b1.pdf>.

35. Андрюкова Л. М., Фетісова О. Г., Русанова С. В. Огляд нормативних вимог щодо трансферу технології у виробництві лікарських засобів. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/16760/1/20-21.pdf>.

36. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / Центр Разумкова ; уклад. В. Мусіяка. К. : Заповіт, 2017. 784 с.

37. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. 3-тє вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2014. 671 с.

38. Барчук В.Б. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт забезпечення національної безпеки України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право К., 2006 19 с.

39. Беляев Н.А., Керимов Д.А., Пашков А.С. О методологии юридической науки. Методологические вопросы общих наук. Л., Изд-во ЛГУ, 1968. С. 127-140.

40. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.

41. Бєлов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: Дис. ...докт.юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право Ужгород, 2012 523 с.

42. Бисага Ю.М., Дешко Л.М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій.

Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. № 21. С. 14–16.

43. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина / Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Белов, М.М. Данканич. Ужгород: «Ліра», 2003. 55 с.

44. Васильченко О.П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти: Дис....докт.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право Київ, 2015. 467 с.

45. Вахонева Т. Поняття права інтелектуальної власності та його складові. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9853>.

46. Воеводин Л.Д. Конституционные права и обязанности советских граждан М.: Изд-во МГУ, 1972. 300 с.

47. Волинка К.Г. Теорія держави і права К.: МАУП, 2003. 240 с.

48. Волков В., Дешко Л. Медичне право – реальність сьогодення. Інформаційний правовий простір. 2007. № 18. С. 45–48.

49. Волков В., Дешко Л. На захист медичного права. Юридичний Вісник України. 2006. № 8. С. 8.

50. Головінов О.М. Державний сектор сучасної економіки: питання теорії : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.01. Донецьк, 2009. 27 с.

51. Гордієнко С. Г. Захист інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах : курс лекцій. К. : Гранмна, 2011. 480 с.

52. Горобець Н. Г. Огляд стану виконання рішень Європейського Суду з прав людини в контексті захисту права власності. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 293–299.

53. Горобець Н. Г. Поняття та сутність права власності в контексті Першого Протоколу до Конвенції про захист права людини та основоположних

свобод 1950 р. та практики Європейського Суду з прав людини. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 307–312.

54. Горобець Н. Г. Поняття та сутність права власності в контексті Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини. VIII Наукові читання присвячені пам'яті В. М. Корецького: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лют. 2015 р.). Київ. 2015. С. 213–216.

55. Дешко Л. Державне регулювання ціноутворення на лікарські засоби в країнах Європейського Співтовариства та інших країнах. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 113–11.

56. Дешко Л. Национальные учреждения, занимающиеся поощрением и защитой прав человека, в системе организационно-правовых гарантий прав и свобод человека и гражданина. Вестник Пермского университета. 2014. Выпуск 3(25). С. 83-91.

57. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 57–62.

58. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження: Дис. ...докт.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. Київ, 2017.

59. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право”. К., 2001. 20 с.

60. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 июня 1977 р. URL:https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/2013/ap_i_rus.pdf.

61. Еннан Р., О. Кулинич, С. Мазуренко, И. Менсо, Л. Романадзе. Право інтелектуальної власності. Навчальний посібник: К., Алерта, Правова єдність. 492 с.

62. Єдиний Державний Реєстр Судових Рішень. Справа 826/8434/18 online. URL: <https://www.uacourt.openregister.info/administratyvni-spravy-z-01-01-2019-40000/spravy-z-pryvodu-realizatsiyi-derzhavnoyi-polityky-u-sferi-ekonomiky-ta-publichnoyi-finansovoyi-polityky-zokrema-shchodo-40073/organizatsiyi-gospodarskoyi-diyalnosti-z-nykh-40074/dozvilnoyi-systemy-naglyadu-kontrolyu-realizatsiyi-derzh-yi-regulyatornoyi-polityky-u-sferi-gosp-yi-d-ti-litsenzuvannya-vydiv-gospodarskoyi-d-ti-rozroblennya-i-zastosuvannya-natsionalnykh-standartiv-tekhnichnykh-reglamentiv-ta-protседur-otsinky-vidpovidnosti-40076?document=81981948>. Available from: <https://compendium.com.ua/uk/clinical-guidelines-uk/standartizatsiya-farmatsevtichnoyi-produktsiyi-tom-1/st-n-mozu-42-4-3-2011/>

63. Єдиний Державний Реєстр Судових Рішень. URL: <https://www.uacourt.openregister.info/administratyvni-spravy-z-01-01-2019-40000>.

64. Забоклицький І.І. Міжнародно-правові акти як джерела конституційного права: Автореф. дис....канд.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право Ужгород, 2015. 18 с.

65. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Дис... канд.юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право К., 2002. 192 с.

66. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина в Україні: моногр. Д.: Видавництво Дніпропетровського нац. Ун-ту, 2007.

67. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Автореф.дис...канд.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право Київ, 2002 19 с.

68. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

69. Загальна теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів / ЦвікМ. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина Харків : Право, 2009. 584 с.

70. Закоморна К.О. Інститут омбудсмана як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина (порівняльно-правовий аналіз): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Х., 2000. 16 с.

71. Закон про авторське право Іспанії від 10 січня 1879 р. URL: <http://vispaniyu.com/ /avtorskoe-pravo-v-ispanii/>

72. Зимовець А.В. Правове регулювання взаємної відповідальності держави та людини (конституційно-правовий аспект): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право. Х., 2009. 18 с.

73. Интеллектуальная собственность (Права на результаты интеллектуальной деятельности и средства индивидуализации) : учеб. пособие / под. общ. ред. Н. М. Коршунова. М.: Норма, 2008. 400 с.

74. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : наук.-практ. вид. : у 4 т. / за заг. ред. О. Д. Святоцького. Т. 1: Право інтелектуальної власності / С. О. Довгий, В. С. Дробязко, В. О. Жаров та ін.; за ред. В.М. Литвина, С.О. Довгого. К. : Ін Юре, 1999. 500 с.

75. Інтернет: прецедентне право Європейського Суду з прав людини. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publikacii/2016-03-10.echr.internet.drozdov.pdf>.

76. Кадєтова О. В. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом в системі джерел права інтелектуальної власності: цивільно-правовий аспект. URL: http://iful.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/dysertatsiya_Kadyetova.pdf.

77. Кампо В., Савчин М., Сергієнко Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Конституційний Суд України (окремі аспекти міжнародно-конформного тлумачення Конституції України). Право України. 2010. № 10. С. 186-190.

78. Касько В. Проблемні питання в рішеннях ЄСПЛ проти України як передумова і джерело положень нового КПК України. URL: <http://uajudges.org.ua/wp-content/uploads/2012/12/Problemni-pitannya-vrishennyah-YESPL-proti-Ukrayini-yak-peredumova-i-dzherelo-polozhen-novogoKPK-Ukrayini.pdf>.

79. Кашинцева О. Національна патентна реформа у сфері охорони здоров'я: основні напрями. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2016. №5. С. 45-48.

80. Клочко Т.Ю. Цивільно-правовий режим лікарських засобів як об'єктів права інтелектуальної власності Київ, 2016 200 с.

81. Кожушко Р.Ю. Інтелектуальна власність: навчальний посібник / Р.Ю. Кожушко, М.В.Колосніченко, І.П.Остапчук та ін. К.: КНУТД, 2014. 108 с.

82. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

83. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169/card6#Public.

84. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

85. Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232.

86. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

87. Конституція незалежної України: Навчальний посібник. Кол. авт. / За ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка, В. О. Євдокимова К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Спілка юристів України, 2000. 428 с.

88. Конституція Французької Республіки URL: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/constitution/constitution-of-4-october-1958.25742.html>)

89. Конституция Республики Молдова от 29 июля 1994 г. Monitorul Oficial. 1994. №1. 12 августа.

90. Конституция ФРН від 23 травня 1949 р. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Homepage/homepage_node.html.

91. Конституційна конфліктологія (конституційні механізми подолання політичних криз) : посібник / Г. М. Волянська та ін. ; за ред.: М. В. Савчин ; Ін-т громадян. сусп-ва, Акад. муніцип. упр. К. : Ін-т громад. сусп-ва, 2008. 188 с.

92. Конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини та механізм реалізації права на виконання його рішень: монографія / Нечипорук А.Ю., Бисага Ю.М., Дешко Л.М. та ін. Ужгород, ТОВ «РІК-У», 2020.

93. Конституційні засади економічної системи України : монографія / В. А. Устименко, Р.А. Джабраїлов, В.М. Кампо та ін. ; за ред. В.А. Устименка ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 219 с.

94. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / за редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: Видавництво «Юридична думка», 2008.

95. Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми : зб. наук. праць / О. В. Батанов, В. М. Кампо та ін.; відп. ред. П. Ф. Мартиненко ; В. Кампо. К., 2007. 320 с.
96. Конституція Італії. URL: <https://www.cortecostituzionale.it/>
97. Конституція Турецької Республіки. URL: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/>
98. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
99. Корновенко С. Інтелектуальна власність: нові грані явища. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 2. С. 88–94.
100. Костюченко О. Є. Інтелектуальний капітал та освіта – основа фінансової безпеки України. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Економічна теорія та право. 2013. № 2. С. 314-315.
101. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини: Дис...канд.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Дніпропетровськ, 2002. 196 с.
102. Лист МОЗ України від 4 липня 2017 р. №18.1-07/18369. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/80533340/>.
103. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико- правовий аспект): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень К., 2003 221 с.
104. Максимович Р.О. Нормативно-правові гарантії соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015 Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 1. С. 108- 112.

105. Мамутов В.К. Правовое обеспечение экономического суверенитета в условиях международной интеграции. Раздел к докладу по исследовательскому проекту “Национальный суверенитет Украины в условиях глобализации”. Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 2011. 105 с.

106. Марцеляк О.В. Спеціалізовані органи парламентського контролю в Україні: статус і функціонування. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Х. : ТОВ "ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС", 2006. 268 с.

107. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105.

108. Мікульонок І. О. Інтелектуальна власність: навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : НУТУ «КПІ», 2012. 238 с.

109. Міндрул А. Значення Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності у правовому регулюванні фармацевтичної сфер. Право України. 2011. № 3. С. 101–112.

110. Москалюк Н.Б. Теоретичні передумови та практичні аспекти паралельного імпорту в системі реалізації прав інтелектуальної власності на лікарські засоби. Часопис Академії адвокатури України. 2013. №3. С. 1-3.

111. Мохаммед ель-Саїд. Угоди про вільну торгівлю Європейського Союзу (УВТ ЄС) і ТРІПС-плюс: виклики та можливості для України. URL: http://www.undp.org.ua/images/stories/IPRandAEM_Kyiv/EU%20TRIPS-Plus%20Rules%20Ukraine_UKR.doc.

112. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». К.: ВАІТЕ, 2017. 192 с.

113. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних прав людини і громадянина в Україні: Монографія. К., 2008.

114. Опарина М. В. Авторское право в системе интеллектуальной собственности и ответственность за нарушение авторских прав : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. Российский государственный институт интеллектуальной собственности. М., 2002. 153 с.

115. Орлюк О. П. Розробка політики у сфері інтелектуальної власності для університетів та наукових установ. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/___29.05.19_1.pdf.

116. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 3. С. 58-74.

117. Особливості захисту цивільних суб'єктивних прав : монографія / за заг. ред. академіків НАПрН України О.Д. Крупчана та В.В. Луця. К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 400 с.

118. Пашков В. Питання патентного захисту, або Проблеми застосування окремих положень Угоди TRIPS щодо фармацевтичної продукції у міжнародній практиці. URL: <https://www.apteka.ua/article/250191>.

119. Пашков В.М. Проблеми застосування окремих оложен Угоди TRIPS на фармацевтичному ринку. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/4-184-195.pdf>.

120. Пашков В.М. Проблеми застосування окремих оложен Угоди TRIPS на фармацевтичному ринку. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/4-184-195.pdf>.

121. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 4 червня 2010 р. N 5. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text.

122. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної

власності» від 17 жовтня 2012 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text>.

123. Потехіна В. Інтелектуальна власність / В. Потехіна ; за ред. І. І. Дахна К. : ЦУЛ, 2008 413 с.

124. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони винаходів і корисних моделей» від 01.02.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63398.

125. Право інтелектуальної власності України: Конспект лекцій / Авт. : В.М. Крижна, Н.Є. Яркіна.; За ред. В.І. Борисової. Х.: Нац. юрид. акад.України, 2008. 112 с. URL: www.kpi.kharkov.ua/acem/wp-content/uploads/sites/16/2017/06/IV_nav_case_1.pdf.

126. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред.О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

127. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: моногр. Одеса: Фенікс, 2008. 280 с.

128. Про авторське право і суміжні права: Закон України 23 грудня 1993 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text

129. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони винаходів і корисних моделей: Проект Закону України №2351-V III від 20.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63398.

130. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. №72. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-п#Text.

131. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
132. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: ³акон України від 15 грудня 1993 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text.
133. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Маркс проти Бельгії» від 13 червня 1979 р. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461417/2461417.htm>.
134. Ребрик Михайло Михайлович. Конституція, яку ми пишемо : зб. ст. Ужгород: Гражда, 2016. 72 с.
135. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
136. Рішення Деснянського районного суду м. Києва у справі №754/13529/17 від 20 серпня 2019 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/83874181/>
137. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Ahmet Yıldırım проти Туреччини» від 18 грудня 2012 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-126863&filename=001-126863.pdf&TID=ihgdqbxnfi>.
138. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Association Ekin проти Франції» від 17 липня 2001 р. № 39288/98. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125630>
139. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Dink проти Туреччини» від 14 вересня 2010 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf.
140. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «RTBF проти Бельгії» від 29 березня 2011 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118059>

141. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Анхойзер-Буш Інк. проти Португалії» від 11 січня 2007 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-99293&filename=CASE%20OF%20ANHEUSER-BUSCH%20INC.%20v.%20PORTUGAL%20-%20Russian%20Translation>].pdf.

142. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Anokhin v. Russia» від 31 травня 2007 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81229>.

143. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ashby Donald and Others v. France» від 10 лютого 2013 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Ashby%20Donald%20and%20Others%20v.%20France"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-115979"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

144. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Beller v. Poland» від 1 лютого 2005 р. URL: [https://www.echr.coe.int//eng#{"fulltext":\["Beller%20v.%20Poland"\]}](https://www.echr.coe.int//eng#{)

145. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Caligiuri and Others v. Italy» від 9 вересня 2014 р. URL: [https://www.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Caligiuri%20and%20Others%20v.%20Italy"\],"itemid":\["001-146395"\]}](https://www.echr.coe.int/eng#{)

146. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Cindric and Beslic v. Croatia» від 6 вересня 2016 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166488>.

147. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Davudov v. Russia» від 30 травня 2017 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173805>.

148. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Fabris v. France» від 7 грудня 2013 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Fabris%20v.%20France"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-116716"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

149. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Fuklev v. Ukraine» від 16 січня 2014 р. URL: [https://www.echr.coe.int/eng#{ \"fulltext\":\[\"Fuklev%20v.%20Ukraine\"\],\"itemid\":\[\"001-170557\"\]}](https://www.echr.coe.int/eng#{\)

150. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Handyside v. the United Kingdom» від 7 грудня 1976 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{ \"fulltext\":\[\"Handyside%20v.%20the%20United%20Kingdom\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\", \"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-165143\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

151. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Immobiliare Saffi v. Italy» від 28 липня 1999 р. URL: [https://www.echr.coe.int/eng#{ \"fulltext\":\[\"Immobiliare%20Saffi%20v.%20Italy\"\],\"itemid\":\[\"001-58292\"\]}](https://www.echr.coe.int/eng#{\)

152. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Камоу Радо Телевизyon Уауинсілік ве Организasyon А.Ş. проти Туреччини» від 16 квітня 2019 р. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_2019_13.pdf.

153. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Klauz v. Croatia» від 18 липня 2013 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122433>

154. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Kunic v. Croatia» від 11 лютого 2011 р. URL: [https://www.echr.coe.int/eng#{ \"fulltext\":\[\"Kunic%20v.%20Croatia\"\],\"itemid\":\[\"001-78948\"\]}](https://www.echr.coe.int/eng#{\)

155. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Lenskaya v. Russia» від 29 січня 2009 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91022>.

156. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Lenzing AG v. the United Kingdom» від 9 вересня 1998 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-4408>.

157. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Liseytseva and Maslov v. Russia» від 9 жовтня 2014 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146774>.
158. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Machard v. France» від 25 квітня 2006 р. URL: [https://www.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Machard%20v.%20France\"\],\"itemid\":\[\"001-75177\"\]}](https://www.echr.coe.int/eng#{\)
159. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Melnychuk v. Ukraine» від 5 липня 2007 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70089>.
160. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden» від 19 лютого 2013 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140146>.
161. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Perdigao v. Portugal» від 16 листопада 2011 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101740>.
162. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Prince Hans-Adams of Lichtenstein II v. Germany» від 12 липня 2001 р. URL: [/eng#{\"fulltext\":\[\"Prince%20Hans-Adams%20of%20Lichtenstein%20II%20v.%20Germany\"\]}](/eng#{\)
163. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Protsenko v. Russia» від 31 липня 2008 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87892>.
164. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Rysovskyy v. Ukraine» від 20 жовтня 2011 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107088>
165. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «SC Editura Orizonturi SRL v. Romania» від 13 травня 2008 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122507>.
166. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «SIA AKKA/LAA v. Latvia» від 12 липня 2016 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164659>.

167. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands» від 4 жовтня 1990 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-738>.

168. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Stankiewicz v. Poland» від 6 квітня 2006 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73083>.

169. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «The Sunday Times v. the United Kingdom» від 26 квітня 1979 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{ \"fulltext\":\[\"The%20Sunday%20Times%20v.%20the%20United%20Kingdom\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\",\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57708\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

170. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Von Maltzan and Others v. Germany» від 2 березня 2005 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68660>

171. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Zanghl v. Italy». URL: [https://www.echr.coe.int/eng#{ \"fulltext\":\[\"Zanghl%20v.%20Italy\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\",\"CHAMBER\"\]}](https://www.echr.coe.int/eng#{\)

172. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Копецки проти Словаччини» від 28 вересня 2004 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116364>

173. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мегадат.ком СРЛ проти Молдови» від 8 квітня 2008 р. URL: <https://www.echr.coe.int/>

174. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Паєффген Гмбх проти Німеччини» від 18 вересня 2007 р. URL: [https://protocol.ua/ua/paeffgen_gmbh_proti_nimechchini_pravo_na_domenne_im_ya_e_pravom_vlasnosti_\(st_1_prrotokolu_1_konventsii_zayavi_25379_04_21688_05_21722_05_ta_21770_05_vid_18_veresnya_2007_roku\)/](https://protocol.ua/ua/paeffgen_gmbh_proti_nimechchini_pravo_na_domenne_im_ya_e_pravom_vlasnosti_(st_1_prrotokolu_1_konventsii_zayavi_25379_04_21688_05_21722_05_ta_21770_05_vid_18_veresnya_2007_roku)/)

175. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сміт Кляйн і Френч Лабораторіз Лтд. проти Нідерландів» від 4 жовтня 1990 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publikacii/2016-03-10.echr.internet.drozdov.pdf>.

176. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції» (Sporrong and Lönnroth v. Sweden) від 23 вересня 1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098.

177. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційною скаргою Дерменжи Андрія Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 23 Закону України „Про іпотеку” від 14 липня 2020 року № 8-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-20#Text>.

178. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) 25 грудня 1997 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54.

179. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) 25 листопада 1997 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text.

180. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про

електроенергетику" (справа про електроенергетику) від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-02#Text.

181. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна" (справа про мораторій на примусову реалізацію майна) від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-03#Text.

182. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства "Запорізький завод феросплавів" щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" від 5 червня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-19#Text>.

183. Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) 14 грудня 2011 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11#Text.

184. Рішення у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю "МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА" щодо відповідності

Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" від 23 березня 2017 року № 1989-VIII 5 червня 2019 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text.

185. Рудик П. Реформування конституційно-правових засад системи судоустрою України в контексті конституційної реформи 2016 року і міжнародних та європейських вимог. *Право України*. 2019. № 11. С. 293-315.

186. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.

187. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. Ужгород: Право, 2018. 440 с.

188. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. 2017. № 7. С. 30-38.

189. Савчин М.В. Інституційна спроможність держави та права людини. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 3. С. 51-72.

190. Севостьянова Н. І. Міжнародно–правові засоби захисту права власності. URL: [www.http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4010/%D0%A1%D0%](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4010/%D0%A1%D0%)

191. Селіванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів “верховенства права” і “верховенства закону”. *Право України*. 1997. № 6. С. 8–18.

192. Селиванов А. А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: моногр. Киев: Логос, 2010. 272 с.

193. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип

верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади: моногр. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.

194. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя: моногр. Київ: Логос, 2012. 152 с.

195. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. Издание второе, переработанное и дополненное. М. : ПРОСПЕКТ, 1999. 752 с.

196. Серёгин В. А. Свобода личности как конституционно-правовая ценность. Раздел II. Содержание и пределы свободы. Современный конституционализм. 2008. №2. С.27-36.

197. Серёгин В. А. Свобода личности как конституционно-правовая ценность. Раздел I. Основы. Современный конституционализм. 2008. №1. С. 43-51.

198. Серьогін В. О. Шкідливе програмне забезпечення і хакерські атаки як загрози конституційному праву особи на недоторканність приватного життя (прайвесі). Теорія та практика сучасного права: вектори розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф К. : Центр правових наукових досліджень, 2011 Т.1 С. 95-98.

199. Серьогін В.О. Соціальні мережі як загроза прайвесі. Форум права 2011 № 2 С. 415-421.

200. Серьогін С. В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К, 2014. 124 с.

201. Скрипнюк О. В. Соціально-правова держава в Україні: проблеми теорії та практики. До 10-річчя незалежності України: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.

202. Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України. 2013. № 3. С. 596-601.

203. Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: Матеріали науково-практичної конференції / 26 квітня 2019 р., м. Київ / Упоряд. : Фурашев В. М., Петряєв С. Ю., Барюаш В. А. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2019. 193 с.

204. СТ-Н МОЗУ 42-4.3:2011 Лікарські засоби. Фармацевтична система якості (ICH Q10). URL: <https://compendium.com.ua/uk/clinical-guidelines-uk/standartizatsiya-farmatsevtichnoyi-produktsiyi-tom-1/st-n-mozu-42-4-3-2011/>

205. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины Харьков: Факт, 2000. 176 с.

206. Уваров А.О. Конституційно-правове регулювання обмеження права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». №4. 2020. С. 131-137.

207. Уваров А.О. Суб'єкти конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2021. № 64. С.1-5.

208. Уваров А.О. Співвідношення термінів «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність»: доктринальні підходи. Visegrad journal on human rights. №1. 2021. С. 9-14.

209. Уваров А.О. Поняття конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. 332 с.

210. Уваров А.О. Зміст конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої

діяльності. Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 20 травня 2021 р.). 2021.

211. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

212. Угода про заснування Світової організації торгівлі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text.

213. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.

214. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : Монографія. К.: Ліра-К. 2009.

215. Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України і система національного конституційного права: монографія В.І. Цоклан, В.Л. Федоренко; за ред. В. Л. Федоренка. К.: Ліра-К., 2009. 400с.

216. Федулова Л. Стратегія управління інтелектуальною власністю в умовах інноваційної економіки. URL: <https://personal.in.ua/<4D6963726F736F667420576F7264202D20D2E8F2F3EB5FB2EDF2E5EBE5EAF2F3E0EBFCED05FE2EBE0F1F2B3F1F2FC5FD>)

217. Французька Декларація прав людини та громадянина 1789 р. URL: <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/163deklaratsiya-prav-lyudini-16688.html>

218. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2004 510 с.

219. Фролов Ю.М. Економічні права та свобода людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 “Конституційне право; муніципальне право”. Одеса, 2005. 20 с.

220. Халипова Е.В. Конституционно-правовая концепция интеллектуальной собственности. Москва : Диалог МГУ, 1998. 212 с.

221. Харитонов О. І., Харитонов Є. О., Ківалова Т. С., Дмитришин В. С., Кулініч О. О., Романадзе Л. Д. та ін. Право інтелектуальної власності: підручник / за заг. ред. О. І. Харитонової. К.: «Юрінком Інтер», 2015. 544 с.

222. Ходаківський Є., П. Якобчук, І. Литвинчук. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти. Ж. Видавництво: ПП "Рута", 2013. 272 с. URL: https://pidru4niki.com/1529052763543/pravo/mistse_ukrayini_intelektualniy_arenі_svit_u.

223. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів Харків, 2009. 678 с.

224. Цивільне право України: загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецовой, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

225. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використання позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х. : ФО-П Лисяк Л. С, 2011. 592 с.

226. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

227. Чибісов Д.М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках СОТ. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7382/Chybisov_KD.pdf?sequence=6&isAllowed=y.

228. Чуксина В. Проблема типологии национальных институтов поощрению и защите прав человека. Известия ИГЭА. 2012 №6 (86). С. 116-121.

229. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О.В. Сучасний конституційний процес і проблеми вдосконалення регулювання захисту прав людини в Конституції України (частина перша). Публічне право. 2015. № 3. С. 12-19.

230. Юрковська Л.Г. Прогалини національного законодавства щодо забезпечення якості лікарських засобів в контексті національної безпеки у сфері охорони здоров'я. Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи : матеріали II підсумкової науково-практичної конференції (18 травня 2018 року) К. : Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. 170 с.

231. Яковлев А.А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 – “Міжнародне право”. Х., 2009. 20 с.

232. Якою могла бути українська Конституція : проекти громад. сусп-ва / Шк. політ. аналіт. при НаУКМА, Ком. виборців України, Укр. незалеж. центр політ. дослідж. ; за заг. ред. Н. В. Линник. К. : Лікей, 2008. 64 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Уваров А.О. Конституційно-правове регулювання обмеження права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. №4. 2020. С. 131-137.

2. Уваров А.О. Суб'єкти конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 64. С.1-5.

3. Уваров А.О. Співвідношення термінів «інтелектуальна діяльність», «творча діяльність», «інтелектуальна творча діяльність»: доктринальні підходи. *Visegrad journal on human rights*. №1. 2021. С. 9-14.

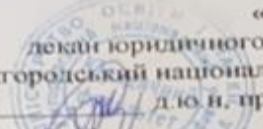
Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Уваров А.О. Поняття конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. С. 211-213;

2. Уваров А.О. Зміст конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 20 травня 2021 р.). 2021. С. 119-121;

3. Уваров А.О. Ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Луцьк, 23-24 квітня 2021 р.). 2021. С. 154-156.

 «ЗАТВЕРДЖУЮ»
 декан юридичного факультету ДВНЗ
 «Ужгородський національний університет»
 д.ю.н., професор Лазур Я.В.
 2021 р.

АКТ

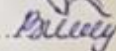
впровадження у навчальний та науково-дослідні процеси
 юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний
 університет» результатів дисертаційного дослідження Уварова А.О. на тему
 «Конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися
 результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» за спеціальністю
 081 – «Право»

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, д.ю.н., професора Бисага Ю.М.;
2. Професора кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, д.ю.н., професора Белова Д.М.;
3. Доцента кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, к.ю.н. Берч В.В.

склали цей акт про те, склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження дослідження Уварова Анатолія Олеговича на тему «Конституційне право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань 08 «Право») є цілком обґрунтованими, мають належний науковий рівень та вагоме практичне значення для використання у навчальному процесі кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Права людини».

Завідувач кафедри, д.ю.н., професор
 Професор кафедри, д.ю.н., професор
 Доцент кафедри, к.ю.н.

Ю.М. Бисага
 Д.М. Белов
 В.В. Берч